

51837

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Mehmet Zeydin YILDIZ

**PATNOS'UN ŞEHİR
COĞRAFYASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Yöneticisi
Yrd.Doç.Dr. Halil KOCA

ERZURUM-1996

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****PATNOS'UN ŞEHİR COĞRAFYASI****M. Zeydin YILDIZ**

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Halil KOCA

1996, Sayfa:

Jüri : Yrd.Doç.Dr. Halil KOCA

.....

.....

Şehir coğrafyası açısından incelediğimiz Patnos şehri, Yukarı Murat-Van Bölümü üzerinde yeralan aynı adlı ovada kurulmuştur. 1421 km²'lik bir İdarî alana sahip olan Patnos'un 92 köyü bulunmaktadır.

Yıllık ortalama sıcaklığı 7.0°C ve yıllık ortalama yağış miktarının 428.8 mm olduğu Patnos'ta Badişan ve Patnos Deresi adıyla iki akarsu bulunmaktadır.

Urartular döneminde önemli bir askerî ve kültürel merkez olan Patnos sonraki dönemlerde eski önemini kaybetmiş ve köy durumuna düşmüştür. 1935'te 455 nüfusa sahip olan yerleşme, 1960'lı yılların ortalarında askerî birliklerin gelmesiyle beraber hızla nüfuslanmış ve çevresinden yoğun olarak göç almaya başlamıştır.

Bir garnizon şehri olan Patnos'ta askerî fonksiyonlardan sonra, tarım ve ticaret faaliyetleri önem kazanmaktadır.

40.000'i aştığını tahmin ettiğimiz nüfusuyla (1996) Patnos şehri, kırsal çevrenin pazar merkezi olmasının yanında, son yıllarda şehirselleşme açısından gittikçe gelişmektedir.

SUMMARY
MASTER THESIS
THE URBAN GEOGRAPHY OF PATNOS

M. Zeydin YILDIZ

Supervisor: Assoc. Prof. Halil KOCA

1996, Page:

Jury : Assoc. Prof. Halil KOCA

.....

.....

The city of Patnos, which we have analysed in terms of urban geography, is situated on the same plain that is spread on a transcient region between the Murat Region and Van Region. Patnos, which has got an administrative domain of 1421 km², possesses 92 villages.

The city, which has got two rivers called Badişan and Patnos Valley, is in a sort of climatic condition that prevails as to get an amount of average 428.8 mm rainfall and 7.0°C temperature per year.

Patnos, a prominent military and cultural centre in Urartian era had lost its significance in the following periods and was transformed to a village.

The settlement which possessed a population of 455 number in 1935, has been overpopulated in the middle of 1960, together with the coming of military unities and turned out to be a place that takes migrations from its environment densely.

The military functions as well as the agricultural and commercial activities plays as important factors in Patnos, the garnizon city.

Patnos city, with an estimation of more than 40.000 population (1996) increases its significance in recent years in terms of being the commercial centre of rural areas as well as being in a position of urban.

ÖNSÖZ

Doğal çevre koşulları ile beşeri çevre koşullarının karşılıklı ilişki ve etkileşimlerinden ortaya çıkan insan faaliyetleri, coğrafya ilminin en önemli inceleme konularından biri olagelmıştır. Sözkonusu koşullar ve ilişkiler, zamana ve mekana bağlı olarak farklı boyutlara sahip olmakta ve değişik nitelikler arz etmektedir. Bununla beraber, insan, ilgi ve inceleme odağı olma özelliğini hep korumuştur. İnsan faaliyetlerinin en önemli yansımalarından birisi de kuşkusuz yerleşme hareketleridir. Zamansal ve mekansal süreçlerin etkisi ile farklı yerleşme şekilleri ortaya çıkmaktadır ki bunların en önemlilerinden birisi de şehir yerleşmeleridir. Şehir coğrafyası etüdüleri de şehirlerin gelişim süreçlerini ve evrelerini, şehirlerin fonksiyonel özelliklerini ve şehrsel toprakların kullanılış şeklini incelemeyi amaç edinir.

Patnos'un, şehir coğrafyası bakımından etüdünü konu alan bu araştırma, bir yüksek lisans tezi çalışmasıdır. Her ne kadar, bir yıl gibi kısa bir zaman süresi içerisinde böyle bir konuyu detaylarıyla araştırmak güç ise de, gücümüz oranında bir şeyler oluşturmaya çalıştık. Çalışmamızın bu aşamaya gelmesinde büyük ilgi ve yardımlarını gördüğüm tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Halil KOCA'ya, 100. Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Başkanı Yrd.Doç.Dr. Ökkeş KESİCİ'ye, bir takım şekillerin çizimini büyük bir titizlikle yapan Ayhan ESİN'e ve tüm katkısı bulunanlara teşekkürlerimi sunarım.

Arş.Gör. M. Zeydin YILDIZ

Erzurum, Ağustos 1996

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLO LİSTESİ	VI
ŞEKİL LİSTESİ	VII
GİRİŞ	1
1. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları	1
2. Araştırmanın Amacı ve Metodu	1
I. BÖLÜM	
I. DOĞAL ÇEVRE VE ÖZELLİKLERİ	5
II. BÖLÜM	
II. YERLEŞMENİN KURULUŞ VE GELİŞMESİ	18
2.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi	19
2.2. Yerleşmenin Strüktürel Gelişimi	24
2.3. Yerleşmenin Nüfus Gelişimi	31
2.4. Nüfusun Alansal Dağılışı ve Nüfus Yoğunlukları	39
III. BÖLÜM	
III. ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR VE ŞEHİR İÇİ ARAZİ KULLANILIŞI	45
3.1. Patnos'un Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri	46
3.2. Patnos'ta Şehirsel Fonksiyonlar ve Şehir İçi Arazi Kullanılışı	50
3.2.1. Askerî Fonksiyon	50
3.2.2. Yönetim Fonksiyonu	52
3.2.3. Sosyo-Kültürel Fonksiyonlar	54

3.2.4. Ticaret Fonksiyonu.....	56
3.2.5. Ulaşım Fonksiyonu.....	60
3.2.6. Sanayi Fonksiyonu	62
3.2.7. Tarım Fonksiyonu	64
3.2.8. Konut Alanları.....	66
3.2.9. Yeşil Alanlar ve Mezarlıklar.....	69
3.3. Şehirselleme Etki Alanı.....	69
ŞEHİRİN BAŞLICA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	78
ÖZET VE SONUÇ.....	82
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	84
FOTOĞRAFLAR.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1.	Patnos Merkez Olmak Üzere Meydana Gelen Önemli Depremler.....	7
Tablo 1.2.	Aylık Ortalama Sıcaklıklar (°C).....	11
Tablo 1.3.	Donlu Günlerin Sayısı.....	12
Tablo 1.4.	Aylık Ortalama Yağışlar (mm).....	13
Tablo 1.5.	Patnos'ta Yağışlı Gün, Ortalama Kar Yağışlı Gün, Ortalama Karla Örtülü Gün Sayıları Ve En Yüksek Kar Örtüsü (1957-1990).....	14
Tablo 1.6.	Patnos'ta Rüzgar Esme Sayıları.....	15
Tablo 2.1.	Patnos'ta Yıllara Göre Hane Sayısının Mahallelere Dağılımı.....	28
Tablo 2.2.	Patnos'ta Mahallelerin Alansal Dağılışı.....	29
Tablo 2.3.	Patnos'ta Apartman Konutu ile Tek Katlı Konutların Mahallelere Göre Dağılışı.....	30
Tablo 2.4.	Patnos İlçesi'nde Şehir ve Kır Nüfusunun Gelişimi (1935-90).....	32
Tablo 2.5.	Patnos'ta Şehir Nüfusunun Gelişimi ve Nüfus Artışı (1935-1990).....	33
Tablo 2.6.	Nüfus Kayıtlarını Patnos'a Aldıranlar ve Patnos'tan Başka Yerler Nakledenler (1975-95).....	36
Tablo 2.7.	Patnos'ta Nüfus'un Göç Özellikleri (1960-95).....	38
Tablo 2.8.	Patnos'ta Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluk.....	39
Tablo 3.1.	Patnos'ta Faal Nüfusun Gelişimi (1985-95).....	47
Tablo 3.2.	1990 Yılında Patnos Şehrinde Nüfusun Sektörlere Dağılışı.....	48
Tablo 3.3.	Patnos'ta Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı.....	49
Tablo 3.4.	Patnos'ta Değişik Sayım Devrelerine Ait Kadın-Erkek Nüfusları.....	51
Tablo 3.5.	Patnos'taki Eğitim Kurumaları ve Öğrenci Sayıları.....	54
Tablo 3.6.	Patnos Şehrinde Ticarî İş Yerleri Sayısı.....	57
Tablo 3.7.	Patnos'ta Sanayi İş Yerleri Sayısı.....	63
Tablo 3.8.	Patnos'ta Tarımla Uğraşanların Dağılışı.....	64
Tablo 3.9.	Patnos'ta İmaketgah ve İş Yeri Sayısının Mahallelere Dağılışı.....	66
Tablo 3.10.	Patnos'ta Aile Büyüklüğünün Dağılışı.....	68
Tablo 3.11.	Patnos'ta Konutların Kullanılış Amaçlarına Göre Dağılışı.....	69
Tablo 3.12.	Patnos'ta Ticarî Mal ve Hizmetlerin Temin Edildiği Merkezlerin Dağılışı.....	71
Tablo 3.13.	Patnos'ta Toptan Ticaretin Alış ve Satış Yerlerine Göre Dağılışı.....	72

Tablo 3.14. Patnos'tan Yapılan Günlük Otobüs Seferleri.....	73
Tablo 3.15. Patnos' la Günübirlik İlişki İçerisinde Bulunan Şehir Merkezleri.....	74
Tablo 3.16. Patnos ile Günübirlik İlişki İçerisinde Bulunan Kırsal Yerleşmeler.....	75
Tablo 3.17. Patnos'taki Orta Dereceli Okullarda Okuyan Öğrencilerin Okullara ve Geldikleri Yerlere Göre Dağılımı (1995-96 Öğretim Yılı).....	76

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Patnos İlçesinin Lokasyon Haritası	3
Şekil 1.1. Patnos ve Çevresinin Topoğrafya Haritası	7
Şekil 1.2. Patnos'ta Aylık Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Gidişi.....	10
Şekil 1.3. Patnos'ta Donlu Günlerin Mevsimlere Dağılışı.....	11
Şekil 1.4. Patnos'ta Aylık Ortalama Yağışların Yıl İçerisindeki Gidişi.....	12
Şekil 1.5. Patnos'ta Yağışın Mevsimlere Dağılışı.....	13
Şekil 1.6. Patnos'un Rüzgar Frekans Gücü	14
Şekil 2.1. Patnos Şehrinde Mahallelerin Bölünüşü	23
Şekil 2.2. Patnos Şehrinin Yatay Gelişimi	24
Şekil 2.3. Patnos'ta Nüfusun Gelişimi (1935-90).....	31

GİRİŞ

1. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

Şehir coğrafyası açısından incelediğimiz Patnos şehri, Yukarı Murat-Van Bölümünün orta kesimlerinde önemli çöküntü alanlarından birini oluşturan Patnos Ovası üzerinde kurulmuştur.¹ Patnos şehri, aynı zamanda Yukarı Murat havzası ile Van kapalı havzası arasında bir geçiş kuşağı üzerinde yer alır. Verimli Neojen göl depoları üzerinde kurulan Patnos şehri, nisbeten yüksek tarım potansiyeline sahip bir ova üzerinde kurulmuştur. Bu nedenle, çevresindeki yerleşmelerin bir çoğuna göre yoğun bir biçimde nüfuslanmıştır.

Ağrı iline bağlı bir ilçe olan Patnos, kuzeyde Ağrı ilinin Tutak ve Hamur ilçeleri, batıda Muş'un Malazgirt ilçesi, güney ve güneydoğusunda Bitlis'in Adilcevaz ilçesi ve doğuda Van'ın Erciş ilçesiyle çevrilidir. Yaklaşık 1421 km²'lik bir İdari sahaya sahip olan Patnos ilçesinin 92 köyü bulunmaktadır (Şekil 1).

Doğal çevre özellikleri açısından Yukarı Murat Bölümü'nün diğer depresyonları ile benzer özelliklere sahip olan Patnos, beşeri çevre özellikleri açısından çevresinden önemli farklılıklar gösterir. 1960'lardan önce çevre yerleşmelere nisbeten, az nüfuslu bir yerleşme olan Patnos, bu tarihlerden sonra askerî birliklerin şehre konumlanmasıyla hızla gelişmiş ve nüfuslanmıştır. Faal nüfusun büyük çoğunluğunun "Genel Hizmetler" sektöründe çalıştığı Patnos şehri, askerî fonksiyonun hazırlamış olduğu avantajlarla sadece nüfuslanmakla kalmamış, diğer fonksiyonların da gelişmesine olanak tanımıştır. Günümüzde (1996) 40.000'i aştığını tahmin ettiğimiz nüfusuyla (1990 nüfusu 33.759) Patnos, şehirselleşme ve görünüm açısından gelişme kaydetmektedir. Yolların önemli bir kavşak noktasında bulunan Patnos, aynı zamanda çevresinden de yoğun göçe sahne olmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Metodu

Günümüzde coğrafyanın en güncel faaliyet alanlarından birisi de şehir etütleridir. Şehirlerin kuruluş ve gelişmesi, şehirlerin fonksiyonel özellikleri ve şehirselleşme topraklarının kullanım tarzının ana temalarını oluşturduğu şehir coğrafyası etütleri, şehir

¹ Prof. Dr. Sırrı Erinç, "Doğu Anadolu Coğrafyası" (1953, s. 77 vd.) ve Prof. Dr. Talip Yücel "Türkiye Coğrafyası" (1987, s. 140 vd.) adlı eserlerinde Yukarı Murat' ı Van Bölümünden ayrı bir bölüm olarak kabul etmektedirler.

ve bölge planlamalarına ışık tutabilmesi açısından da uygulamaya yönelik araştırmalardır. Ülke genelinde bu türden çalışmaların az olmasının yanısıra, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki şehir yerleşmeleri ile ilgili sayılı araştırmalar bulunmaktadır.

Bu açıdan, Patnos ve çevresinde, herhangi bir coğrafi çalışmanın yapılmamış olması, bizi böyle bir araştırmaya yönelten en önemli etkidir. 1965'e kadar tipik bir tarım kasabası olan Patnos'un bu tarihten sonra, askerî birliklerin etkisiyle hızlı bir fonksiyonel değişim geçirmesi, konuyu bizim açımızdan cazip hale getiren unsurlardan biridir. Ayrıca, askerî birliklerin şehre konumlanmasının sebepleri, şehrin gelişim evreleri, sözkonusu faktörün yerleşmenin fonksiyonel özellikleri ile şehrsel toprakların kullanımında meydana getirdiği değişimler, bu araştırmada cevabını bulmaya çalıştığımız diğer hususlardır.

Bu araştırma ile hızlı bir şehirleşme sürecine giren Patnos'ta sözkonusu durumun nedenlerini ve yerleşmenin gelişim evrelerini ortaya çıkarmayı, yerleşmenin fonksiyonel özelliklerini ve şehir içi arazi kullanımını tesbit etmeyi ve şehrin etki alanı ile ülke yerleşim sistemi içerisindeki yerini belirlemeyi amaçlıyoruz.

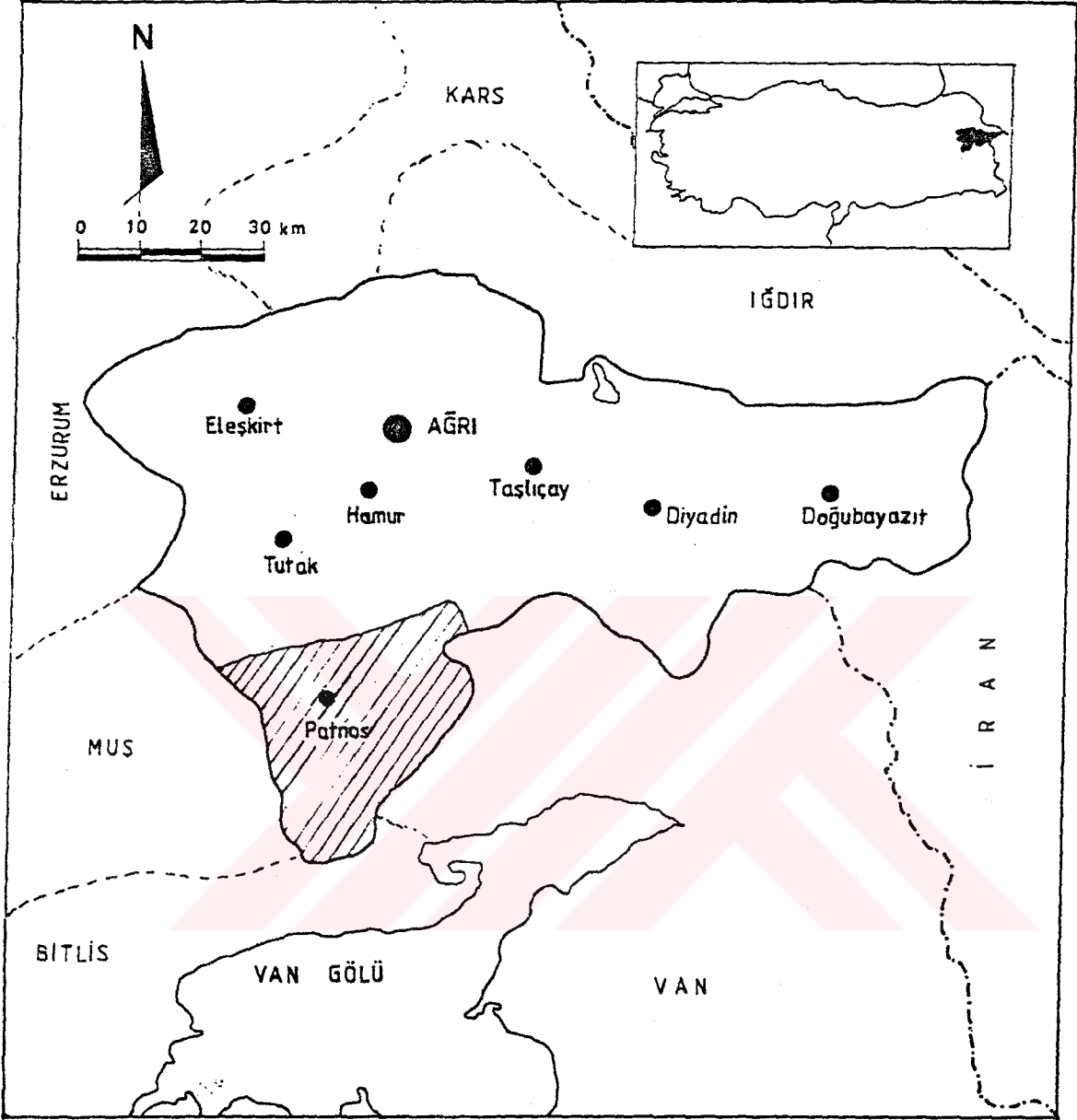
Bu araştırmanın ilk aşamasında detaylı bir literatür taraması yapılarak gerekli bilgi ve dokümanlar temin edilmiş, daha sonra saha çalışmalarına başlanmıştır. Saha çalışmasında etki bölgesi ile ilgili olarak eğitim, sağlık, ulaşım, ticaret vb. hizmetleri sunanlardan, bu hizmetlerin veyahut bu hizmetlere muhattap olan insanların geliş yerleri gözlem, anket ve sayımlarla tesbit edilmiş, Ticarî faaliyetlerin karakteri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yerleşme ve nüfus özellikleri ile ilgili gözlem ve anketler yapılmıştır. Araştırmamızda kullanılan dokümanter verilerin çok büyük bir kısmı, anket ve mülakatlar sonucunda elde edilmiştir. Patnos şehrinde yaklaşık 1100 aileye anket uygulanmış ve anketler sonucunda göçler, nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri tesbit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada, 1:25000 ve 1:100000 ölçekli topoğrafya harikatalarının ilgili paftaları, jeolojik etüt ve haritalar, eski ve yeni imar planları ile halihazır haritalardan büyük ölçüde faydalanılmıştır. Çalışmanın son aşamasında elde edilen verilerin analitik metodla değerlendirilmesi, haritalanması ve yazılmasına başlanmıştır.

Bu araştırma üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, şehrin kuruluşu ve gelişmesinde etkili olan doğal çevre faktörleri tesbit edilmiştir. İkinci bölümde, yerleşmenin tarihi ve strüktüel gelişimi ile nüfus gelişimi ve nüfusun dağılışı tarzı izah edilmeye çalışılmış, üçüncü ve son bölümde ise, şehrsel fonksiyonlar ve şehir içi arazi kullanılışı incelenmiştir. Ayrıca, son olarak şehrin halihazırdaki durumu ile ilgili olarak bir değerlendirme yapılmış, şehrin problemleri ve çözüm yolları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ŞEKİL.1.PATNOS'UN

LOKASYON HARİTASI

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ
I. BÖLÜM

Yukarı Murat - Van Bölümünün önemli çöküntü alanlarından birini oluşturan Patnos Ovası, değişik yönlü faylar eşliğinde çökerek oluşmuş, sonradan alüvyonlarla dolmuş, her taraftan genç volkanitler ile çevrili bir Tersiyer havzasıdır. (Şekil 1.1.)

Oluşumu bakımından, Yukarı Murat-Van Bölümünün diğer ova ve depresyonlarıyla birlikte düşünülmesi gereken Patnos Ovası'nın morfolojik gelişimi, şu şekilde özetlenebilir: Orta Miosen'de tatlı su gölleri ile kaplı olan, bir yandan aşınma ürünü malzemelerle dolan, hafif dalgalı yüzeyi ve deniz seviyesine yakın yükseltisi ile bir peneplen haline gelmiş olan bölge, bu dönemin sonunda yükselmeye maruz kalmıştır. Hafif dalgalanmalar sonucu gelişen sırtlar, birbirlerinden ayrı havzaların belirmesine yol açarken, şiddetli tektonik hareketler sonucu bu sahalar faylar boyunca çökmüştür. Neojen'den beri devam edegelen volkanizma faaliyetleri canlılık kazanmış, bu da havzaların dahada daralmasına ve parçalanmasına yol açmıştır. Nihayet kuaterner başlarına doğru Tendürek, Süphan gibi yanardağlar çıkarak havzaların günümüzdeki şekillerini almasına yol açmıştır (Şaroğlu, F. - Yılmaz, Y., 1987, s. 89; Erinç, S. 1953, s. 79-80; Ardos, M., 1984, s.134-135).

Bölgede Palezoik yaşta formasyonlara, çok sınırlı alanlarda, Patnos İlçesi'nin NW'daki Yürekveren köyü'nün doğusunda, mişast ve Spolinlerden meydana gelmiş oluşuklar halinde rastlanılır. Yörede Oligosen, doğrudan temeli teşkil eder. Tuzlu-jipsli serilerle başlayan Oligosen, kırmızı-yeşil renkli grelerle Alt Miosen'e geçiş yapar. Denizel Neojen'e ovanın kuzeyinde küçük bir alanda rastlanmakta olup, beyaz-krem renkli kireçtaşları, iri taneli greler, marn, kil ve marnlı kireçtaşları ile temsil edilirler (DSİ, 1978, s.22-23; MTA, 1992, s.19). Bölgede Karasal Neojen, göl fasiyesi halinde ve Üst Miosen ile Pliosen yaşadadır. Bazen yumuşak, bazen de sert kalkerle temsil edilen Göl Neojeni, Patnos depresyonunda geniş bir alanda kenDinî gösterir (Tarkan, T., 1972, s.100-101). Bu seriler, yer yer Kuaterner alüvyonları, yer yer volkanitlerle örtülmüş olup, oldukça geniş alan kaplarlar (İlhan, E. 1976, s.175; DSİ, 1978, s.24; MTA, 1992, sf:35; Şaroğlu, F. - Yılmaz, Y. 1984, s.151).

Havzada, volkanizma Neojen ve Kuaterner boyunca aktif bir şekilde devam etmiş; volkanik faaliyetler sonucunda andezit ve bazalt formasyonları havzanın önemli bir kısmını örtmüştür. Andezitler, ojitli ve hornblendli olmak üzere, bilhassa Patnos'un kuzeyinde Katavin Dağı, doğuda Giresor Tepe ile Aladağlar'da görülür. Bazaltlar ise, ojitli tipte olup ovanın her tarafında görülür. Aladağlar'ın bazaltik sahaları, Patnos Ovası'nın kuzeyini doğudan batıya doğru katederler (Ergenç, A., 1968, s.14).

Alp orojenezi ve tektoniğinin bütünüyle iz bıraktığı Patnos havzası, genellikle N-S yönlü bir sıkışma şeklinde kenDinî gösteren tektonik rejim sonucu kuzeyden ve güneyden bir takım faylarla sınırlanmıştır. Bu fayların en önemlileri NNE-SSW doğrultulu Malazgirt Fayı ve Süphan Fayı ile havzanın kuzey kesimlerini kesen WNW-ESE doğrultulu Tutak Fayı'dır (Şaroğlu, F.- Yılmaz, Y., 1984, s.152-153; MTA, 1992, s.74-75; İlhan, E., 1976, s.113). Bunun dışında, Patnos İlçesi'nin NW'daki Yürekveren Köyü yakınlarında N-S yönlü bir fayın bulunduğu da bazı araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır. (Ardos, A., 1984, s.134-135; Altınlı, E., 1966, s.3). Kuzey Anadolu fay sistemi ile Doğu Anadolu fay sisteminin kavuşum sahalarına tekabül eden ve Yukarı Murat Bölümü'nün çöküntü alanlarından birini oluşturan Patnos havzası, birinci derecede deprem alanıdır. 1903 depremiyle Patnos ve Malazgirt'in önemli bir kısmının tahrip olduğu, büyük can kayıplarının olduğu özellikle kaydedilmektedir (Yücel, T., 1987, s.144). Tablo 1.1. Patnos merkez olmak üzere 50 km. yarıçaplı alan içerisinde meydana gelen aletsel büyüklüğü 5 ve daha şiddetli olan depremleri göstermektedir.

Tablo 1.1. Patnos Merkez Olmak Üzere Meydana Gelen Önemli Depremler

<i>Tarihi</i>	<i>Koordinatları</i>	<i>Aletsel Şiddeti</i>
3. 5.1902	39.10 N-42.50 E	7.0
28.4.1903	39.10 N-42.50 E	6.3
31.3.1907	39.10 N-42.50 E	5.2
18.8.1935	39.60 N-43.10 E	5.0
1. 5.1936	39.60 N-43.10 E	5.6
10.9.1941	39.45 N-43.32 E	5.9

Kaynak : Kandilli Rasathanesi Kayıtları

Patnos Ovası, kuzeyde Aladağlar, güneyde Süphan Dağı arasında yer alan, kenarları faylar ile sınırlanmış tektonik bir çukurdur. Süphan Dağı (4035 m), andezit, bazalt ve obsidyenlerden oluşmuş bir strato volkandır. Bir çok ikincil koninin bulunduğu Süphan Dağı'nın zirve kısmında bir km. çapında bir lav tıkaçı, geniş bir kaldera ile kalderada bir cüruf konisi bulunmaktadır. Oluşumu Miosen'de başlamış olan dağın buzul öncesi kraterinin çapı 400 m. olup, esas zirve bu kraterin kuzey

doğusundadır. Kalderanın güney yamacında 1.5 km uzunluğunda bir buzul ve 3600 m. civarlarında bir sirk gölü müşahede edilmiştir (Erinç, S., 1953, s.65; İlhan, E., 1954, s.185; Altınlı, E., 1966, s.65; Atalay, İ., 1987, s.149).

Bölgenin bir diğer genç volkanı olan Aladağ, SW-NE istikametinde uzanan yayvan bir sırt şeklindedir. Birçok zirvesi bulunan (en yüksek zirvesi Koçbaşı T. - Muratbaşı Dağı- 3519 m) Aladağ, çok geniş yayımlı, bileşik volkan özelliğindedir. Yaklaşık 15 km çapında bir ana merkez ve bunun dışında çok sayıda ikincil çıkış merkezleri vardır. Aşınmayla ilk morfolojik görünümünü kaybeden Aladağlar, içinde akarsu şebekesi gelişmiş ve faylarla parçalanmıştır. Bununla beraber, Aladağ sistemi içinde yer alan Meydan Dağı'nın Strato tip volkanının kalderası ve iyi korunmuş domları bulunmaktadır. Üst Miosen-Pliosen yaşlı olan Aladağlar, oldukça karışık bir litolojiye sahip olup, en genç ürünleri Kuaterner yaşlı bazalt akıntılarıdır.

Patnos Ovası'nın batı ve güneybatısında bulunan ve genel olarak Kartavin Dağları olarak bilinen Katavin Dağı (2256 m) ve Cemalverdi Dağı (2438 m) Pliosen yaşlı olup, trakit, riolit ve bazaltlardan oluşan ürünler vermiş, ikinci çıkışları dom şeklinde ve çok sayıda olmuştur (Şaroğlu, F.-Yılmaz, Y., 1984, s.158; Erinç, S., 1953, s.65; Güner, Y.-Şaroğlu, F., 1987, s.375).

Yukarıda sözü edilen dağlık kütlelerin arasında, doğu, güney ve kuzey masiflerini birbirlerine bağlayan ve Patnos depresyonunu çevreleyen volkanik yapılı tepeler yayılmaktadır. Bu tepeler, Patnos'un kuzey ve doğusundan başlayıp güneye, oradan da batıya doğru bir set teşkil ederler. Bazaltik ve andezitik yapılı olan bu tepeler, kuzeybatıda Aznavurtepe (1858 m), kuzeyde Kanlıca Tepesi (1778 m), doğuda Giresor Tepe (1853 m), güneydoğuda Beruj Tepe (1705 m) başlıcaları olup Patnos Ovası'nı sınırlandırır. Böylece doğuda Giresor Tepe ve Beruj Tepe ile güneyde Süphan Dağı'nın uzantılarıyla sınırlanmış olan Patnos Ovası, batı ve güneybatıya doğru yayılır. Güneybatıda Patnos Ovası'nı Malazgirt Ovası'ndan ayıran 1798 m yüksekliğindeki Ziyaret tepe (Grebud Tepe) yer alır. Zirvesinden her iki

ovanın rahatlıkla görülebildiği bu tepeden Murat Nehri'ne, kuzeyde Kuruyaka Köyü'ne kadar geniş bir sahaya yayılan bazalt platoları, buradan itibaren yükselerek kuzeybatıda, Patnos Ovası'nı, Girişehit Tepesi (1773 m) ve Gela İsa Tepe (1770 m) sinin oluşturduğu alçak bir eşikle halk arasında Antep Ovası olarak isimlendirilen düzlükten ayırır.

Genel olarak yükseltisi 1620-1670 m arasında değişen, yaklaşık 230 km² genişliğindeki Patnos Ovası, güneye doğru % 1-6 arasında hafifçe eğimli Kuaterner yaşlı alüvyonlarla dolu bir ovadır. Alüvyonlar, ovayı kateden Badişan Deresi ile Patnos deresi ve kollarının getirdiği sedimentlerin ovayı doldurması ile oluşmuştur. Alüvyonlar genellikle iri taneli elemanlardan (çakıllı killi kum, killi kum, killi kumlu çakıl) müteşekkil olup, ovanın kuzey, batı ve doğu kesimlerinde yer yer siltli kil, kumlu kil ve çakıllı kumlu silt boyutundaki elemanlardan oluşan ince taneli alüvyonlarla örtülmüşlerdir. Kalınlıkları kuzeyden güneye doğru artan alüvyonların altında bazaltlar geniş yer kaplar (İller Bankası, 1993, s.14-16). Bazaltlar Patnos'un kuzeybatısındaki Aznavur Tepe civarında ve Patnos deresi'nin oyduğu vadi boyunca mostra verir. Dandritik bir akarsu şebekesinin hakim olduğu ovanın kuzey kenarlarında, Çakırbey ve Menco derelerinin getirdiği malzemelerle oluşmuş birikinti yelpazeleri görülmektedir.

Araştırma sahası ikliminin ana çizgilerini, uzun kışlar ve kısa yazlar ile karakterize edilen karasal iklim şartları belirler. Bu iklim özellikleri, genel olarak bölgenin her tarafında benzer şekillerde kendini hissettirmekle beraber, bölgenin kuzey ve güney bölümleri arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Patnos ve çevresi, Kasım-Mayıs ayları arasındaki dönemde, bilhassa kış aylarında kutbi hava kütlelerinin tesiri altında bulunur. İlkbaharda, yöremizi daha fazla etkileyen orta enlem siklonları, ilkbahar azamisi şeklinde ortaya çıkan yağışlara sebep olmaktadır. Yaz aylarında bölgeye tamamen hakim olan hava kütleleri, sıcak ve kurak bir karakter arzeder.

Patnos'ta yıllık ortalama sıcaklık (1977-1990 rasat devresinde) 7.0 °C kadardır (Tablo 1.2). Benzer topografik şartlar gösteren Malazgirt'te bu değer 6.9 °C dir. Bu değer, Erciş'te 7.9 °C'e yükselirken, Ağrı'da 5.9 °C'e düşmüştür. Aynı yükseltilerde bulunmalarına rağmen, Patnos'ta yıllık ortalama sıcaklığın Ağrı istasyonuna göre yüksek olması, Patnos depresyonunun nisbeten güneyde oluşu ve Van Gölü'nün ılıman şartlarının kısmen de olsa buralara sokulması ile ilgili olabilir. Yılın en soğuk ayı olan Ocak ayının ortalama sıcaklığı Patnos'ta -8.8 °C iken, Ağrı'da -10.7 °C, Malazgirt'te -10.2 °C, Erciş'te ise -5.7 °C dir. Burada kaydedilmesi gereken önemli bir hususda,

Türkiye'de şimdiye kadar kaydedilmiş en düşük sıcaklığın -45.6 °C ile Ağrı İstasyonuna ait olduğudur. Mart ayından itibaren sıcaklıklar hızlı bir şekilde yükselerek en yüksek değerlere temmuz ve ağustos aylarında erişir. Patnos'ta temmuz ayının ortalama sıcaklığı 21.5 °C, ağustos ayının ise 20.5 °C'dir. Temmuz ayı ortalama sıcaklıkları incelendiğinde, yöredeki istasyonlar arasında önemli farkların olmadığı görülür. Nitekim temmuz ayı ortalamaları, Erciş'te 21.8 °C, Malazgirt'te 22.2 °C ve Ağrı'da 21.0 °C dir. Ağustos ayından sonra sıcaklıklar tekrar ve ani bir şekilde azalır. Sıcaklığın 20 °C'nin üstünde olduğu ay sayısı iki olup, temmuz ve ağustostur. Yıllık sıcaklık amplitüdü, 30.3 'lük bir değerle şiddetli karasallığa işaret etmektedir (Şekil 1.2, Tablo 1.2).

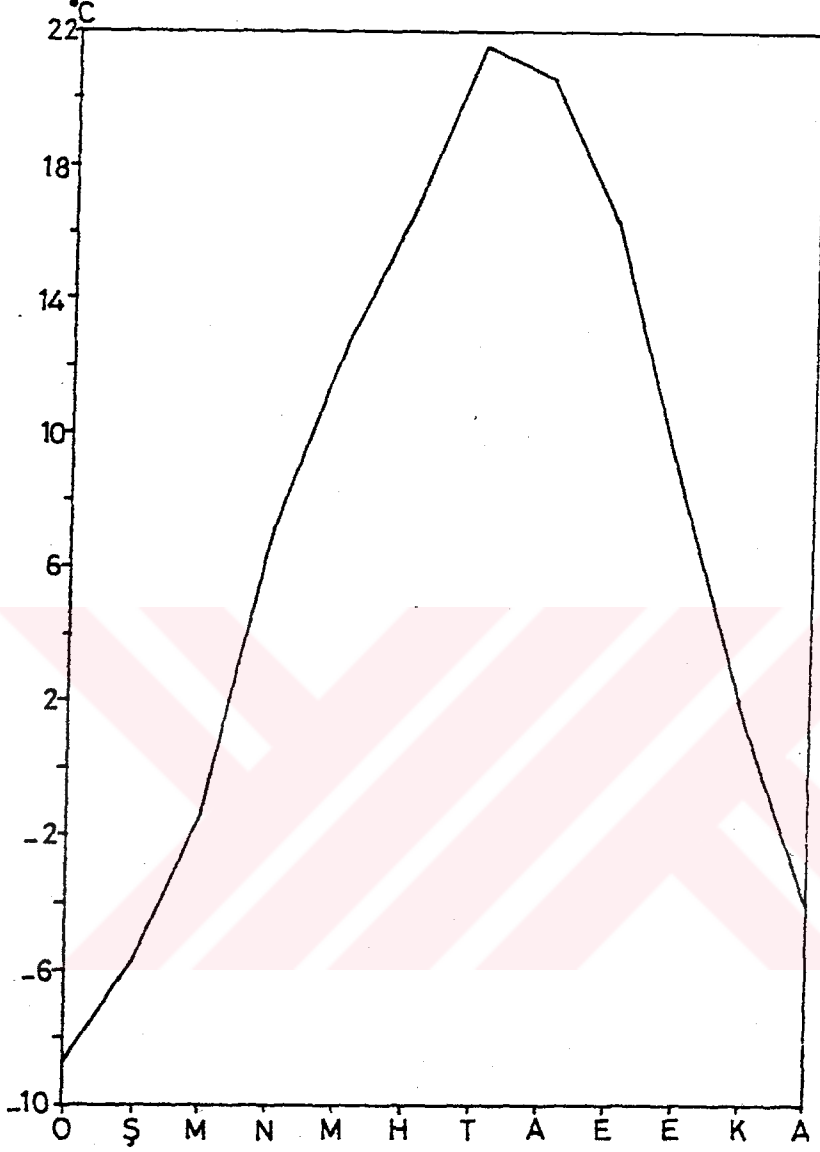
Tablo 1.2. Aylık Ortalama Sıcaklıklar (°C)

İstasyon	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Patnos	14 yıl	-8.8	-5.8	-1.5	6.9	12.4	16.4	21.5	20.5	16.3	8.5	1.8	-3.9	7.0
Erciş	25 yıl	-5.7	-4.6	0.2	6.9	12.4	17.4	21.8	20.8	15.6	9.0	3.3	-2.3	7.9
Malazgirt	26 yıl	-10.2	-8.6	-2.3	6.8	12.7	17.5	22.2	21.8	16.9	9.5	1.9	-5.5	6.9
Ağrı	46 yıl	-10.7	-9.5	-3.9	5.6	12.1	16.5	21.0	20.9	16.1	8.8	1.6	-6.9	5.9

Kaynak: D.M.İ Kayıtları

Patnos'ta donlu günlerin diğer bir ifadeyle sıcaklığın 0 °C ve altında olduğu gün sayısı 147.8 'dir. Yaklaşık olarak ekim ayı ortalarından başlayıp nisan ayı sonlarına kadar devam eden 6.5 ay gibi uzun bir süre kapsayan don olayının görüldüğü devre, ziraat hayatı bakımından, bilhassa bitkilerin yetiştirme devreleri açısından son derece etkileyici ve belirleyici bir husustur. Donlu günlerin mevsimlere dağılışı incelendiğinde en yüksek payın % 57.4 ile kışa ait olduğu, % 24.1 ile ilkbaharın ikinci sırada geldiği görülür. Sadece haziran, temmuz ve ağustos aylarında don görülmemektedir (Tablo 1.3; Şekil 1.3).

Sekil 1.2. Patnos'ta Aylık Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçerisindeki Gidişi

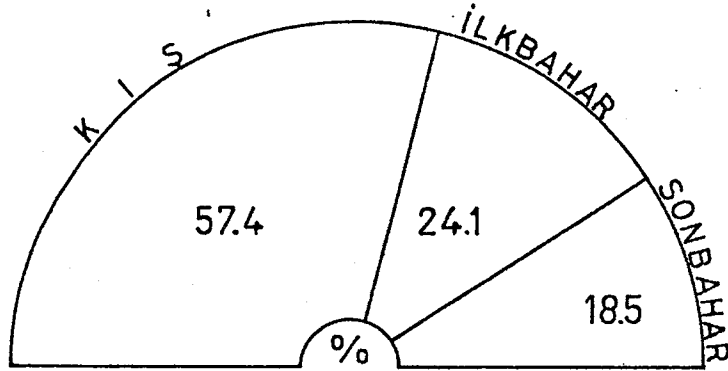

Tablo 1.3. Donlu Günlerin Sayısı

İstasyon	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Patnos	10 yıl	30.6	26.7	27.2	8.0	0.4	-	-	-	0.2	6.9	20.2	27.6	147.8
Erciş	25 yıl	30.4	27.4	25.0	7.6	0.5	-	-	-	-	4.9	18.6	28.6	143.0
Malazgirt	26 yıl	30.0	27.4	27.7	9.3	0.5	-	-	-	0.2	7.5	20.6	28.8	152.0
Ağrı	44 yıl	30.6	27.2	28.7	12.1	0.9	-	-	-	0.5	10.4	21.1	29.2	160.7

Kaynak: D.M.İ Kayıtları

Şekil 1.3. Patnos'ta Donlu Günlerin Mevsimlere Dağılışı

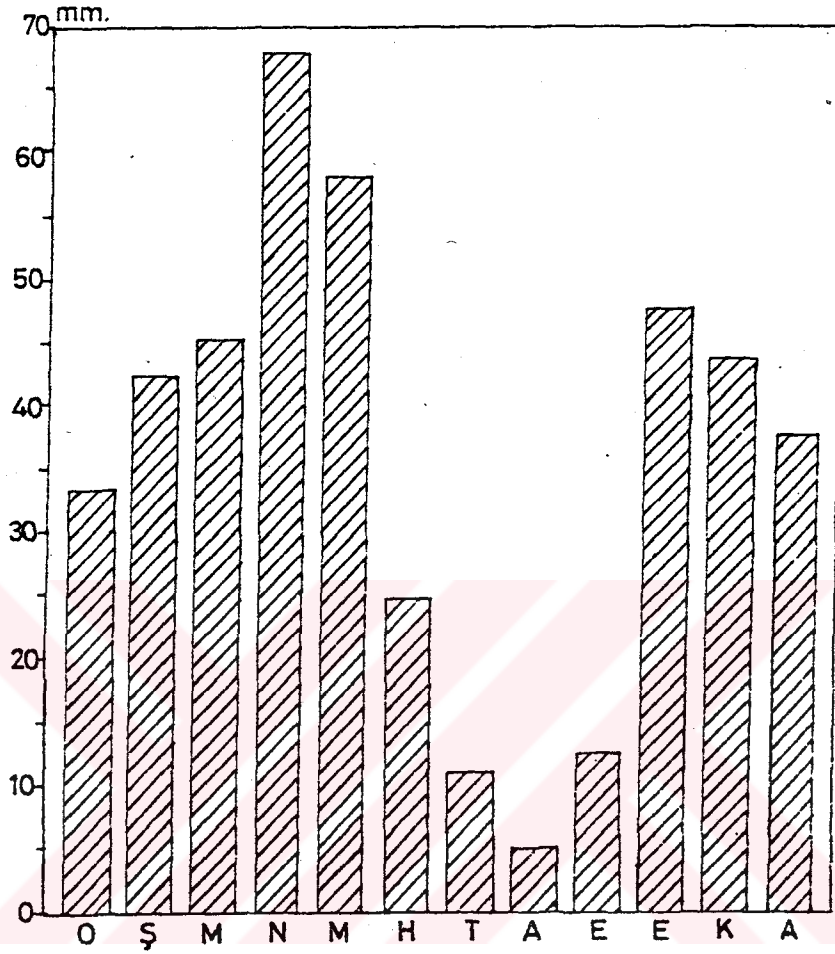
33 yıllık ortalamalara göre Patnos'ta yıllık yağış miktarı 428.8 mm'dir. Bu değerler, Malazgirt'te 415.1 mm, Erciş'te 458.0 mm, Ağrı'da 533.3 mm'dir. Yağışların yıl içerisindeki gidişi incelendiğinde, dört istasyonda da nisan ve mayıs aylarının en fazla yağışa sahip aylar olduğu, bununla birlikte, nisan ayının payının daha fazla olduğu dikkati çeker (Tablo 1.4; Şekil 1.4). Nitekim ilkbahar, toplam yağışlar içerisinde % 39.9'luk bir oranla başta gelirken, kış ve sonbahar mevsimleri birbirlerine yakın değerlerle ikinci ve üçüncü sırayı alır (Kış % 26.4, Sonbahar % 24.2). Yaz, yağış bakımından en az paya sahip mevsim olup (% 9.5), bu özelliğiyle yağış azamisi yaza tekabül eden Kuzeydoğu Anadolu'dan önemli bir farklılık gösterir. Yılın ortalama 75.6 günü yağışlı geçmekte, bunun da % 34.5'i yani 26.1 günü kar yağışları şeklinde düşmektedir. En fazla yağışlı gün sayısı 8.3 ve 8.1 gün ile nisan ve aralık aylarında gözlenirken, en fazla kar yağışlı gün sayısına 29.4 ve 28.0 gün ile ocak ve şubat aylarında rastlanılmaktadır. Patnos'ta en yüksek kar örtüsü 135 cm ile mart ayında tesbit edilmiştir (Tablo 1.5).

Tablo 1.4. Aylık Ortalama Yağışlar (mm)

İstasyon	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Patnos	33 yıl	33.2	42.2	45.2	67.8	58.1	24.7	11.0	5.1	12.5	47.6	43.6	37.8	428.8
Erciş	35 yıl	36.4	39.3	49.4	66.6	61.0	28.2	9.3	5.9	14.9	51.1	51.1	44.8	458.0
Malazgirt	38 yıl	28.4	33.0	44.8	66.3	59.3	29.0	10.6	5.0	11.6	52.7	42.0	32.3	415.1
Ağrı	49 yıl	46.8	51.6	54.4	68.7	66.8	45.6	23.5	11.7	14.3	55.1	48.6	46.2	533.3

Kaynak: D.M.İ Kayıtları

Şekil 1.4. Patnos'ta Aylık Ortalama Yağışların Yıl İçerisindeki Gidişi

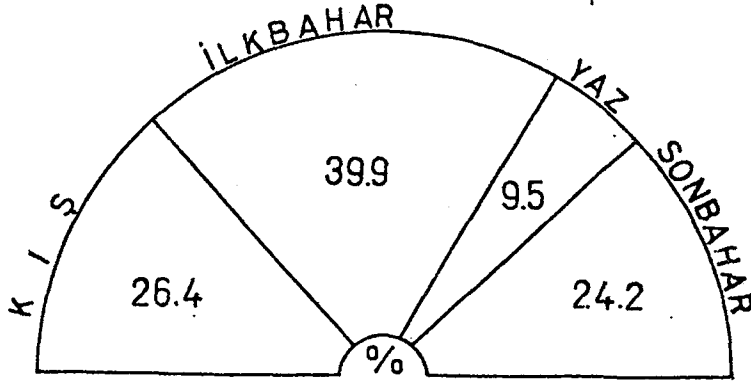

Tablo 1.5. Patnos'ta Yağışlı Gün, Ortalama Kar Yağışlı Gün, Ortalama Karla Örtülü Gün Sayıları Ve En Yüksek Kar Örtüsü (1957-1990)

Meteorolojik Elemanın Adı	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort. Yağışlı Gün Sayısı	7.5	7.8	8.3	10.7	9.9	5.0	2.2	1.4	2.2	5.8	6.6	8.1	75.6
Ort. Kar Yağışlı Gün Sayısı.	7.0	6.2	4.8	0.9	-	-	-	-	-	-	1.3	5.8	26.1
Ort. Karlı Gün Sayısı	29.4	28.0	24.8	3.7	-	-	-	-	-	0.2	4.5	20.9	111.5
En Yüksek Kar Örtüsü (cm)	93	130	135	55	1	-	-	-	-	20	41	55	135

Kaynak: D.M.İ Kayıtları

Şekil 1.5. Patnos'ta Yağışın Mevsimlere Dağılışı

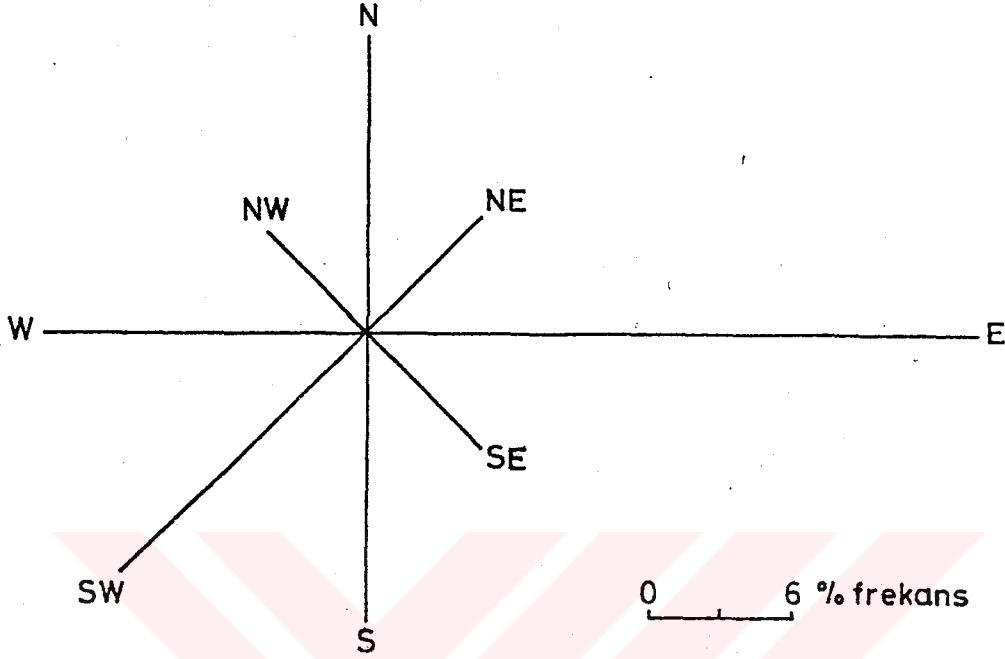
Patnos'ta E sektörlü rüzgarlar (NE, E, SE) daha sıklıkla esmekte, bunu yakın değerlerle W ve S sektörlü rüzgarlar izlemektedir. Yıl içerisinde rüzgarın en fazla estiği yön, %25.8'lik bir oranla E olup, bunu %14.5 ve %13.6'lık oranlarla SW ve W yönleri izlemektedir. Kuzeyde Aladağlar, güneyde Süphan Dağı ile sınırlanmış olan Patnos havzası, alçak eşiklerle doğuda Erciş'e, güneybatıda Malazgirt'e, kuzeybatıda Tutak'a açılmakta; böylece, rüzgarın bu yönlere kanalize olması anlaşılır olmaktadır (Tablo 1.6.; Şekil 1.6.). Rüzgar esme sayısı bakımından ilkbahar başta gelirken, sonbahar ve kış mevsimleri bundan sonra gelir. Rüzgar, ilkbaharda daha çok E (%26.5) ve SW (%16.3) yönlerinden, sonbaharda E (% 26.3), SW (%14.1) ve W (% 13.3) yönlerinden, kış mevsiminde ise E (% 26.0), W (% 15.3) ve N (% 14.7) yönlerinden esmektedir (Tablo 1.6.).

Tablo 1.6. Patnos'ta Rüzgar Esme Sayıları

Yönler	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
N	97	70	85	55	60	65	94	66	60	82	58	85	877
NE	39	32	51	34	29	48	37	48	46	43	128	41	576
E	119	169	167	152	175	119	148	141	133	190	129	157	1799
SE	27	59	42	59	63	43	26	33	28	36	44	32	492
S	78	77	62	97	70	89	58	60	64	62	66	73	856
SW	58	76	75	118	111	78	85	104	98	80	65	64	1012
W	104	66	68	97	70	78	73	73	55	95	80	92	951
NW	39	23	38	38	46	48	45	28	25	31	19	32	412

Kaynak: D.M.İ Kayıtları

Şekil 1.6. Patnos'un Rüzgar Frekans Gülü

Dandritik bir drenaj ağının hakim olduğu yörede Patnos Ovası'nı dış drenaja bağlayan en önemli akarsu, ovayı baştan başa sulayan Badişan Deresi'dir. Süphan Dağı eteklerindeki Sarısu yakınlarından Karasu adıyla doğan Badişan Deresi, kuzeye doğru, doğudan birçok tali dere olarak büyür; Dedeli Bucağı'nın güneybatısında, Aladağlar'dan doğan çok sayıda küçük dereleri de alarak Badişan adı altında Değirmendüzü güneyinde, derin bir vadide aktıktan sonra Ziyaret Köyü güneyinde Patnos Ovası'na ulaşır. Patnos İlçesi'nin güneyinde, kuzeyden gelen Patnos Deresi ve kollarını alarak geniş Patnos Ovası'nda menderesler çizen Badişan Deresi, güneybatıya doğru olan akışı sırasında Surusoy, Uzunca ve Yukarı Kamışlı derelerini de alarak Malazgirt İlçesi'nin kuzeyinde, kaynağını Aladağlar'dan almış olan Murat ırmağına dahil olur. DSİ tarafından yapılan ölçümlere gre Badişan Deresi'nin akımının en fazla olduğu dönem haziran ayı olup (DSİ, 1978, s.30), karlı dağ rejimli bir akarsudur. Patnos deresi üzerinde 1991 yılında DSİ tarafından işletmeye açılan Patnos Barajı'nın su toplama hacmi 33.4 milyon m³, göl alanı 4.35 km² ve sulama alanı 5973 ha olup, halihazırda ancak ilçenin bir bölümünün ihtiyacını karşılamaktadır.

Patnos Ovası'nda yeraltı suyu taşıyan formasyonlar, Kuaterner yaşlı olup, alüvyonlu kumlu ve çakıllı seriler, esas akiferi teşkil eder. Andezit ve bazalt

çatlaklarında da yeraltı suyu bulunmakla beraber, bu formasyonlardan yeraltı suyu elde etmek güçtür (DSİ, 1978, s.41-42). Yeraltı suyu taşıyan tabakaların kalınlığı, güneydeki Badişan deresi'ni besleyecek şekilde kuzeyden güneye artmaktadır. Örneğin, Patnos Ovası'nın şehir merkezinin de üzerinde yer aldığı kuzey bölümünde, yeraltısuyu tablasının seviyesi 1-3 m ile 1-5.5 m arasında değişirken, güneye doğru derinlik artarak yer yer 20 m'ye ulaşmaktadır (İller Bankası, 1993, s.13-17). DSİ'nin ölçüm sonuçlarına göre, yeraltı suyu seviyesinin yüksek olduğu dönemler nisan-mayıs aylarıdır (DSİ, 1978, s.38).

Patnos Ovası'nın kenar kısımlarında birçok kaynak bulunmakla beraber, en önemlileri ovanın kuzeyinde bulunur. Başlıcaları, Sütlüpınar mahallesinin kuzeyindeki Sütlüpınar kaynakları, Aşağı Göçmez Köyü yakınlarındaki Zincirlidere kaynakları ve ilçenin doğusunda bulunan Güzelbulak kaynakları olan bu kaynaklar, aynı zamanda şehrin içme suyu ihtiyacını da karşılarlar.

Patnos Ovası, toprak özellikleri bakımından genellikle yeknesak bir durum arzeder. Köy Hizmetleri Genel müdürlüğü'nün araştırmasına göre, ovada en çok yaygın olan topraklar, alüvyal ve kireçsiz kahverengi topraklardır. Alüvyal topraklar, ovanın orta, batı ve güney kısımlarında çok geniş bir alanda görülmekte olup, kabaca kuzeyde Çavuş, güneyde Doğansu ve doğuda ziyaret köylerinin çizdiği bir üçgen içinde yayılım gösterirler. Akarsuların taşkın ve biriktirme faaliyetlerinin ürünü olan bu topraklar, ovada iyi drene edilmiş olarak bulunurlar. Ovada görülen bir diğer toprak tipi de ovanın kuzeyinde ve dar alanlı olmak üzere güneyinde görülen kireçsiz kahverengi topraklardır. Ovanın yaklaşık 1/3'ünü kaplayan bu topraklar, ana materyalin kireçsiz oluşu ve topraktaki kalsiyumun eksik oluşu ile karakterize edilirler. Bunların dışında, dar bir alanda kollüvyal topraklar gözlenmektedir. Özellikle şehir merkezi çevresinde görülen bu topraklar, az eğimli, orta derinlikte ve ince bünyeli olarak bulunurlar (Köy Hizmetleri Gen. Md., 1991, s.12-15; Topraksu Gen. Md., 1975, s.7-9).

Patnos ve çevresi doğal bitki örtüsü bakımından fakirdir. Yörenin doğal bitki örtüsünü, tek ve çok yıllık otsu ve odunsu bitkiler olan Stepler oluşturur. Bunlar yaprakları küçük, sert, dikenli ve derimsi yapıda, kuraklığa dayanıklı bitkilerdir. Bölgede ormanın alt sınırı 1800 m.dir (Erinç, S., 1953, s.30). Tarihi kayıtlarda bölgenin ormanlarla kaplı olduğuna dair işaretler mevcuttur. Bölgenin bugün ormanlardan mahrum olmasının en önemli nedenlerinden biri, kuşkusuz asırlardan beri süregelen tahribattır.

YERLEŞMENİN KURULUŞ VE GELİŞMESİ
II. BÖLÜM

2.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi

Doğal çevre özelliklerinde de bahsedildiği üzere, Neojen göl tabakaları üzerinde kurulmuş bulunan, çevresindeki havzalardan hafif eşiklerle ayrılan ve doğal oluk ve yolların düğümlendiği bir noktada yeralan Patnos şehrinin konumu, kendisine oldukça stratejik bir önem kazandırmış; bu özelliği tarih boyunca bölgenin egemenleri tarafından hep kullanılmıştır.

Urartular zamanında önemli bir İdarî, askerî ve kültürel merkez olan Patnos'un Urartu öncesi ve sonrası tarihi geçmişi hakkındaki bilgilerimiz genellikle bölge tarihiyle sınırlıdır. Mevcut kaynaklara göre, Patnos ve çevresinin M.Ö. 2000'li yılların ortalarına kadar zaman zaman Asurluların zaman zaman da Hurri-Mitan toplulukların egemenliği altında bulunduğu anlaşılmaktadır. İlk dönem Asur kaynaklarında "Nairi Ülkesi", daha sonraki dönemlerde ise "Uruatri (Dağlık Bölge)" olarak adlandırılan Vangölü ve çevresinde yaşayan Hurri'lerin siyasi birliklerinin bozulmasıyla M.Ö. 13. Yüzyıldan itibaren, bölgede beylikler halinde hükümlerliklerini sürdürdükleri ortaya çıkmaktadır. Urartuların tarih sahnesine çıkışları da yaklaşık olarak bu döneme rastlamış, kimi araştırmacılar tarafından Hurri soyundan geldikleri ileri sürülen Urartular, takriben M.Ö. 13. yüzyıl ile M.Ö. 9. yüzyıl arasında bölgede feodal beyliklerin oluşturduğu bir konfederasyon halinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Nitekim, bir Asur tabletinde Kral II. Salmanassar (M.Ö. 1274-1275)'in Uruatri'ye karşı bir sefer düzenlediği ve 51 şehri tahrip ettiği yazılıdır. (Erzen, A., 1986, s.24-26; Aşan, M.B., 1993, s.6-7; Belli, O., 1982, s.150 vd):

Urartuların siyasi birliklerini kurup, devlet haline gelmeleri, ancak M.Ö. 9. yüzyılda mümkün olabilmiştir. Yine Asur yazıtlarının bildirdiğine göre, en eski Urartu Kralı Aramu olup, ilk başkentleri de Tuşpa (Van) olmayıp Arzaşkun diye anılan bir yerdir. Her ne kadar Arzaşkun'un yeri tam olarak tesbit edilememişse de, bu şehrin Patnos civarında bir yer olduğu sanılmaktadır. Kimi araştırmacılar, Arzaşkun'un Bulanık ilçesinin güneydoğusunda olduğunu ileri sürerken, kimileri de bu şehrin Patnos ile Murat Nehri arasında ya da Patnos ile Yoncalı Köyü (Ağrı) arasında bir yerde olduğunu iddia etmişlerdir (Öğün, B, 1970, s.17). Aramu'dan sonra başa geçen I. Sarduri (M.Ö. 840-830), Arzaşkun'u terkedip, Tuşpa'yı başkent yapmıştır. Sarduri'den sonra başa geçen oğlu İşpuini (M.Ö. 830-810) ve O'nun oğlu Menua (M.Ö. 810-786) zamanında Urartular, siyasi ve askerî bakımdan oldukça güçlenmiş bir merkezi devlet haline gelmişler; sınırları, kuzeyde Sevan gölü'nden güneyde Urmiye Gölü'ne, doğuda

Hazar Denizi'nden batıda Alzi (Elazığ) bölgesine kadar uzanan oldukça geniş bir alana yayılmıştır (Sevin, V, 1989, s.48).

Menua, Patnos'a özel bir önem vermiş, yoğun bir imar faaliyeti başlatmış, Patnos ve çevresinde çok sayıda kale ve saray yaptırmıştır. Bu kalelerin en önemlileri, Patnos'ta, Aznavurtepe ve Giriktepe sarayları ile Patnos'un yakın çevresindeki Kızılkaya, Kancıklı, Dedeli, Değirmendüzü, Kubik, Bostankaya kaleleridir. Bilinen en eski Urartu tapınağı olan Aznavurtepe'deki iki yazıtta, *Aludiri* şehrinde bahsedilmektedir. Aludiri şehrinin yine bu yazıtlara dayanılarak Patnos'taki şehir yerleşmesi olduğu, muhtemelen Giriktepe olabileceği, Aznavurtepe'deki tapınağında bu şehir için yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir (Balkan, K., 1960, s.140; Balkan, K., 1964, s.236). Urartu Krallığının genişlemesi. I. Argişti (M.Ö. 786-764) ve II. Sarduri (M.Ö. 764-735) zamanlarında da sürmüştür; yazıtlardan anlaşıldığına göre, ikisi de Aznavurtepe ve Giriktepe'de bir takım ek yapılar meydana getirmişlerdir. Böylece, Patnos ve çevresi, tarihinin az rastlanır bir olayı olarak, yoğun bir biçimde nüfuslanmıştır.

Urartular, ulaşımı sağlamak için, bir takım askerî ve sivil yollar yapmışlar; bu yolların güvenliğini sağlamak, kontrol altında tutmak ve haberleşmeyi sağlamak için de, bu yollar üzerinde, stratejik noktalarda bir takım kaleler ve konaklama tesisleri yapmışlardır. Tuşpa şehri, kuzeyden, güneydoğudan, güneybatıdan ve doğudan gelen yolların kavşak noktasında yer almaktaydı. Bu açıdan Patnos (Aludiri) şehri de, en önemli ikincil merkezlerden biriydi. Zira, Patnos, kuzeye, güneye, kuzeydoğuya ve güneybatıya açılan yolların en kritik noktasında yer almış olup, bugün de aynı özelliğini sürdürmektedir. Urartular çağında, Patnos merkez olmak üzere, en çok kullanılan yol, Van-Muradiye-Erçiş-Patnos-Eleşkirt-Erzurum anayolu ile güneydoğu, güneybatı ve batı kollarıdır (Belli, O., 1977, s.111-120). Bu yol, günümüzde de yoğun bir biçimde kullanılmakta olup, Osmanlılar döneminde de Erzurum-Van arasındaki en önemli kervan yolunu teşkil ediyordu (M. Sadık, 1915, s.77). Bu yollar üzerinde, birbirlerine oldukça yakın bir şekilde inşa edilen kaleler, aynı zamanda kademeli savunma zincirinin de, en önemli halkalarını meydana getirmekte idiler (Belli, O., 1977, s.120).

Patnos'un hemen kuzeybatısındaki en önemli Urartu kalelerinden biri olan ve Menua tarafından inşa edilen Aznavurtepe kalesinin yapımına, aslında, İşpuini döneminde başlanmıştır (Fotoğraf 2). Kalede İşpuini tarafından yapılmış bilinen en eski Urartu tapınağı yer almaktadır. Aznavurtepe Kalesi, Urartu mimarisinde benzeri

görülmeyen duvarlarla bağlanan kulelere sahip olup, kalenin çevresi de surla örülmüştür. Kalenin güneyinde ve sur içinde tapınağın ve sarayın su ihtiyacını karşılamak üzere bir gölet inşa edilmiştir. Tarım faaliyetlerine büyük önem veren ve sulama kanalları konusunda en seçkin örnekleri sunan Urartular, Aznavurtepe ve Giriktepe'de de yeraltı sulama kanalları yapmışlardır. 1960 yılında, Prof.Kemal BALKAN başkanlığında bir grup tarafından yapılan kazılarda, kalenin içerisinde İşpuni, Menua, I. Argiştı ve II. Sardur'a ait yazıtlar bulunmuştur. Bu yazıtlardan anlaşıldığına göre, kalede çok sayıda hayvan bulunmakta idi ve kalenin kışlık ihtiyaçlarını karşılamak üzere büyük erzak depoları inşa edilmişti (Balkan, K., 1960, s.142). Diğer bir önemli Urartu sarayı olan Giriktepe'de, şehrin güneydoğu kesiminde yer almakta olup, bugün, toprakla dolmuş bir vaziyette ve ancak sarayın duvarları görülebilmektedir (Fotoğraf 3). 12 m. yüksekliğinde ve taştan kalın bir surla çevrili olan Giriktepe, büyük bir taht salonu, oturma odası (harem dairesi), geniş iki mutfak odası, bir kiler, bir seramik deposu ve büyük küplerin dizili olduğu bir mahzeni ihtiva etmektedir. Menua ve I. Argiştı tarafından yapıldığı sanılan sarayın, M.Ö. 7. yüzyıl başlarında, muhtemelen kuzeyden gelen Kimmer'lerin saldırısı sonucu yakılıp yıkıldığı sanılmaktadır. Harem dairesi olarak adlandırılan odada 37. mutfak odalarının birinde de 7 adet yanmış kadın iskeleti bulunması, felaketten önce burasının boşaltılmış olabileceğini düşündürmektedir. Sarayda çok sayıda süs eşyası, kaza, kama, varyoz, balta gibi demir aletler, iki portatif mangal bulunmuştur. İki katlı olduğu düşünülen sarayın su ihtiyacını karşılamak için de, bir kuyu inşa edilmiştir (Balkan, K., 1960, s.133-148; Balkan, K., 1964, s.235-243; Baysal, Y., 1961, s.199-209, Belli, O., 1982, s.156-159; Ar, M.S., 1944, s.43-48). Gerek Aznavurtepe ve gerekse Giriktepe'de kazılara çok geç başlandığından dolayı, buralardaki eserlerin çok az bir kısmı çıkarılabilmiş, her iki kale de defineciler ve çevrede yaşayanlar tarafından deyim yerindeyse talan edilmiştir. Nitekim, saha çalışmalarımızda, bir kaç konutun duvarlarında çivi yazılı yazıtların kullanılmış bulunduğunu tesbit ettik.

II. Sarduri'den sonra gelen Urartu Kralları, kuzeyden İskitlerin sürekli zorladığı Kimmer akınları, güneyden Asur istilasına fazla dayanamamışlar, II. Rusa (M.Ö. 685-645)'dan sonra siyasal birliklerini tamamen kaybetmişler ve nihayet M.Ö. 609 yıllarındaki İskit istilasında ortadan kalkmışlardır. Doğu Anadolu Bölgesi, Urartu Krallığının yıkılmasından sonra İskitlerin, Medlerin ve Lidyalıların mücadele alanına döner, ancak bu mücadeleden Medler galip çıkarlar ve M.Ö. 590'dan itibaren bölgeye hakim olurlar. Bölgede, M.Ö. 510 tarihlerinden itibaren Medlerin yerini Persler almış

bulunmaktadır (Aşan, B., 1993, s.12; Erzen, A, 1986, s.41-42). Bu dönemde, bölgede, yeni bir unsur olarak Ermenileri görmekteyiz. Fakat, Ermenilerin hakimiyetleri kısa sürmüş, daha çok Perslere ve daha sonraları Romalılara bağlı beylikler halinde yaşamışlardır ki, bu beyliklerin en önemlisi Artaksiadlardır (Günaltay, Ş., 1987, s.566-568; Erzen, A., 1986, s.43-47; Koşay, H.Z., 1984, s.24-28). M.Ö. 331 tarihine kadar, bölgenin egemenleri genellikle Persler olmasına rağmen, Karduklar ve Ahmenişler de bir müddet yaşamışlardır. M.Ö. 331 tarihinde, Makedonya Kralı İskender'in Persleri mağlup etmesinden sonra, bölgeye Selevkid (Selökid)'ler hakim oldu ve bu hakimiyet, M.Ö.190 tarihinde Selevkid Krallığının Romalılara mağlup olmasına kadar sürdü. Bu tarihten M.S. 355'te Sasanilerin Part (parth) Devletini yıktığı tarihe kadar, bölge Romalılar ve Partlar arasında sürekli el değiştirmiştir. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla bölgede Bizans etkinliği başlamış; Bizans Devleti ile Sasani Devleti arasında önemli bir tampon bölge durumunda olan Patnos ve çevresi, Bizans ve Sasani Devletlerinin etkinlik mücadelelerine sahne olarak birçok kereler el değiştirmiştir. Bizanslılar, Patnos, Malazgirt ve Tutak dolaylarını içine alan "Apahunik" bölgesine büyük önem vermişler; devletin doğu sınırları için büyük bir stratejik öneme sahip olduğunu görmüşler; bu yüzden de, Patnos ve çevresi, Malazgirt Savaşına kadar gerek Bizans-İran, gerekse Arap-İran ve gerekse Arap-Bizans mücadelelerinde tampon bölge olma özelliğini muhafaza etmiştir (Honigmann, E., 1970, s.150-153).

642 yılında başlayan Arap akınları akabinde, uzun müddet Emevi ve Abbasi valileri tarafından yönetilen bölge, 993 tarihinde tekrar Bizanslıların eline geçmiş ve bu durum 1071 Malazgirt Savaşına kadar sürmüştür. Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Alparslan, Malazgirt'te Bizanslıları bozguna uğratmadan önce, Erciş, Patnos ve Ağrı'yı zaptetmiş, bazı kayıtlarda belirtildiğine göre, ordusuna Patnos'un güneybatısındaki Sultanmut ve ziyaret tepelerini karargah olarak seçmiştir (Sevim, A., 1989, s.60-66). 1100-1207 yılları arasında Sökmenli Devleti idaresi altında bulunan Patnos ve çevresi, 1207-1225 yılları arasında Ani Atabekleri tarafından idare edilmiş; 1230'lardaki Moğol İstilasında diğer bir çok yerleşim merkezi gibi, burası da yakılıp yıkılmıştı. 1239-1356 yılları arasında Patnos, Ağrı ve Malazgirt bölgesi İlhanlıların egemenliğine geçmiş; hatta, İlhanlı hükümdarı Argun Han Aladağ'da yazlık karargah kurmuş ve buraya bir de saray yaptırmıştı (Ögel, B. ve diğ., 1986, s.37; İslam Ansiklopedisi, ALADAĞ mad.). 1358'de Celayirlilerin hakimiyetine giren Patnos ve çevresi, 1380'de Karakoyunlu idaresine girmiş; 1393'te Timur'un istilasına uğramış ise de Timur'un

ölmesiyle tekrar Karakoyunlu idaresine geçmiştir. 1467 yılında Akkoyunluların, 1501'de Safevilerin egemenliği altında bulunan Patnos ve çevresi, 1514 yılındaki Çaldıran Savaşı ile bir daha çıkmamak üzere Osmanlı topraklarına katılmıştır (Alparslan, İ., 1950, s.87-90).

Osmanlı idaresi altında bulunduğu süre içerisinde, Patnos'ta nasıl bir değişme ve gelişme olduğu konusunda fazla bir malumata sahip değiliz. Osmanlı hakimiyetine geçinceye kadar, bölgede durdurak bilmeyen etkinlik mücadeleleri sonucu, savaş yolları üzerinde bulunan ve bu yüzden de sürekli el değiştiren Patnos'un, sözkonusu nedenlerden dolayı gelişmeye fırsat bulamadığını, sürekli küçüldüğünü veyahut ifade yerindeyse boşaldığını söyleyebiliriz. Kaldı ki, Osmanlı yıllıklarının tutulmaya başlandığı 1847 yılına kadar, Patnos hakkında herhangi bir bilgiye de sahip değiliz. 1560'lardan itibaren düzenlenen tahrir defterlerinin gün ışığına çıkarılmasıyla, cumhuriyet dönemine kadar bir köy yerleşmesi olduğunu düşündüğümüz Patnos'un, cumhuriyet öncesi konumunun netleşeceğine ve belirginleşeceğine inanıyoruz.

Patnos'un 1533'te kurulan Erzurum Beylerbeyliği Malazgirt sancağına bağlı bulunduğu ve bir müddet bu şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır (Baykara, T., 1988, s.104). 16. yüzyılda beylerbeylik uygulamasından vazgeçildikten sonra, ülkedeki İdari yapının Eyalet-Liva-Kaza-Nahiye-Köy şeklinde sistematize edildiğini, 1282 (1865) tarihli devlet salnamesinde de, Patnos'un Erzurum Eyaleti Beyazid Livasının yedi kazasından biri olduğunu görmekteyiz (Devlet Salnamesi, 1282, s.171). 1867'de "Vilayet Nizamnamesi"nin uygulamaya konulmasıyla beraber, cumhuriyet dönemine kadar devam edecek olan Vilayet-Sancak-Kaza-Nahiye-Köy şeklindeki İdari yapılanmaya geçmiştir. Bu dönemden itibaren Patnos, Erzurum Vilayeti Beyazid Sancağı Antab (1894'de adı Tutak olarak değiştirilmiştir) kazasının bir nahiyesi olmuş. Cumhuriyet dönemine kadar da bu konumunu sürdürmüştür. Örneğin 1291 (1874) tarihli Erzurum vilayeti Salnamesinde, Antab kazasına bağlı bir nahiye merkezi olan Patnos'ta 250 hane, 1 dükkan, 1 han, 1 cami, 1 medrese, 2 kilise ve biri hıristiyan ikisi islam olmak üzere 3 sübyan mektebi (ilkokul)nin bulunduğunu öğrenmekteyiz (Erzurum Vilayeti Salnamesi, 1291, s.149). Burada şu hususu belirtmekte yarar var: BAYKARA'nın da ifade ettiği gibi, Osmanlı Devleti zamanında sancak-kaza-nahiye ayrımı çok kez coğrafi bir sınır taşımamakta, hatta, bazen sancak merkezleri dahi nahiyelerle aynı nüfusa sahip olabilmekte idi (Baykara, T., 1988, s.112).

Osmanlı dönemi kayıtlarında "Batnus" şeklinde geçen Patnos, Cumhuriyet döneminde de ilçe oluncaya kadar fazla bir önem kazanamamıştır. 1925'te Beyazid

Vilayeti Tutak Kazasına bağı bir nahiye olarak görünen Patnos, 1926 ve 1927 yılında Bitlis Vilayetinin Malazgirt kazasına bağı bir nahiye merkezi olmuş; 1927'den sonra Ağrı'nın il olmasıyla beraber Malazgirt kazasının bir nahiyesi olarak Ağrı'ya bağlanmıştır (Devlet Salnamesi, 1926, s.512; Devlet Salnamesi, 1926-27, s.712; Devlet Salnamesi, 1927-28, s.716;). Patnos, 1936'da Malazgirt ilçesinin Sultanmut (Doğansu), Ahlat ilçesinin Aktepe (Sarısu) ve Erciş ilçesinin Dedeli bucaklarınının birleştirilmesiyle kurulan Patnos ilçesinin merkezi olmuştur. Günümüzde Patnos, 92 adet köyü ile yaklaşık 1421 km²lik bir İdarî etki alanına sahip olan ve hızla nüfuslanmakta olan bir şehirdir.

2.2. Yerleşmenin Strüktürel Gelişimi

Verimli tarım alanları üzerinde kurulmuş bulunan Patnos şehri, Urartular döneminden beri yerleşme faaliyetlerine konu olmuştur. Urartuların eski yerleşim merkezlerinden biri olan Aludiri şehrinin (Giriktepe çevresi), bugün Patnos'un verimli tarım alanlarının bulunduğu çay mahallesinin güneydoğusunda bulunması, kuruluş yeri seçiminde rol oynayan faktörleri göstermesi bakımından ilginçtir. Giriktepenin hemen yakınında bulunan büyük ölçüde tahrip olmuş eski su değirmeninin varlığı, yine bu mahalledeki asırlık sulama kanalları (ki bugün halen kullanılmaktadır), yerleşmenin ilk çekirdeğinin burada olduğunu gösteren delillerdir.

Eski bir yerleşme olmasına rağmen, Patnos'un tarihi dönemlerdeki gelişimini ortaya koyabilecek kayıtlar yok denecek kadar azdır. Aslında, bugünkü Patnos şehri, büyük oranda yeni bir şehirdir.

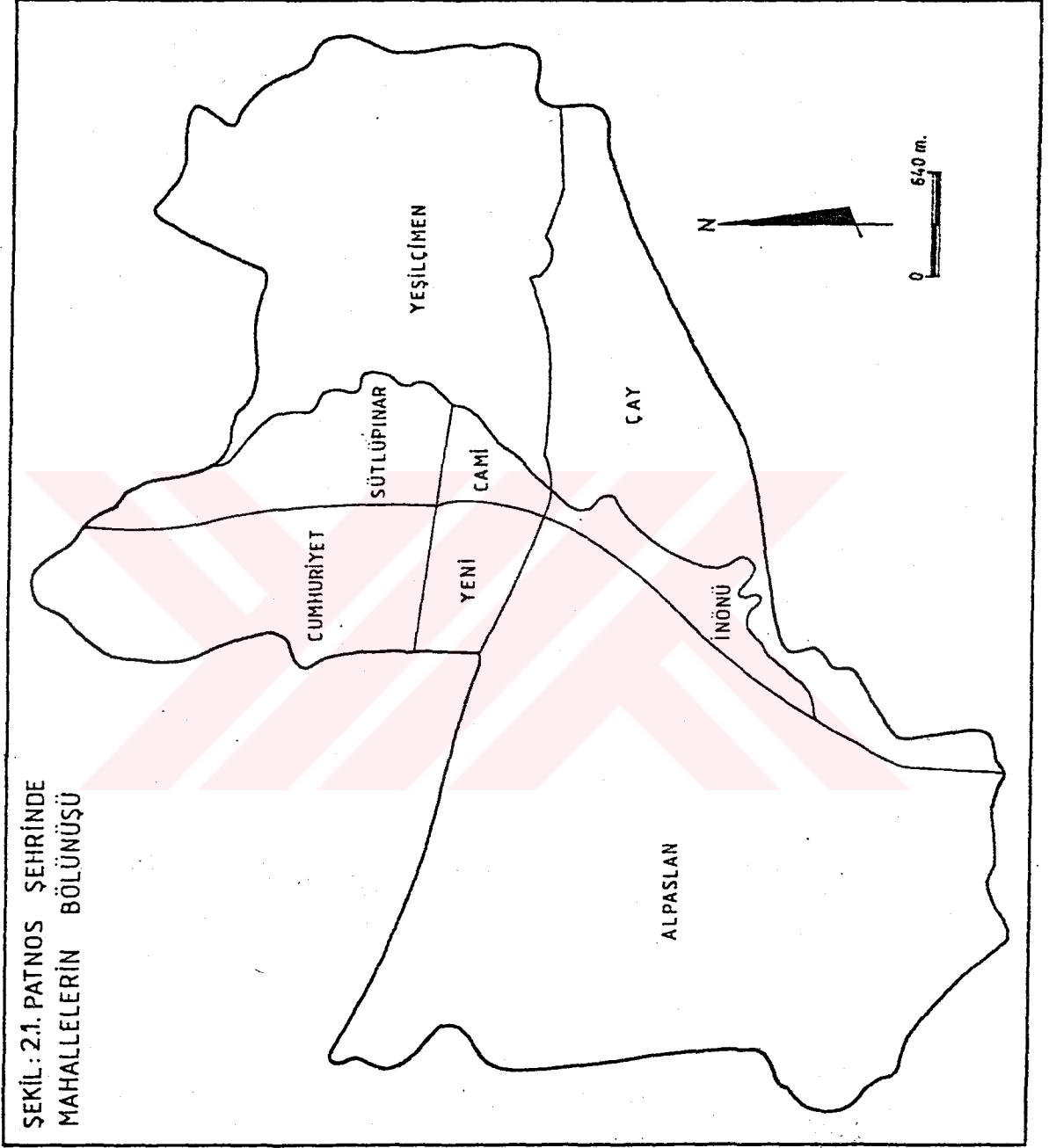
Patnos'un ilk kuruluş yerini, asıl yerleşim sahalarını, diğer bir anlatımla şehrin çekirdeğini işaret eden kanıtlardan birisi de, Cami mahallesinin güneyinde bulunan ve şimdi yıkıntı durumunda olan, II. Abdülhamit dönemine ait Eski Cami'dir (Fotoğraf 4). Böylece, Çay mahallesinin güneydoğu ucunda Patnos Deresi ve Badişan Deresi yataklarına yakın bir noktada kurulan yerleşme, daha sonra cami mahallesinin güneyi ve çay mahallesinin kuzeyi arasında bir alana kaymıştır (Fotoğraf 5). Yerleşmenin yatay gelişimi de bu sahanın çevresinde meydana gelmiştir. Bu bakımdan şehrin en eski caddesi de, Patnos deresinin kestiği Ağrı-Van caddesinin yukarıda sözü edilen iki mahalle arasındaki kuzeydoğu-güneybatı uzanışlı kısmıdır.

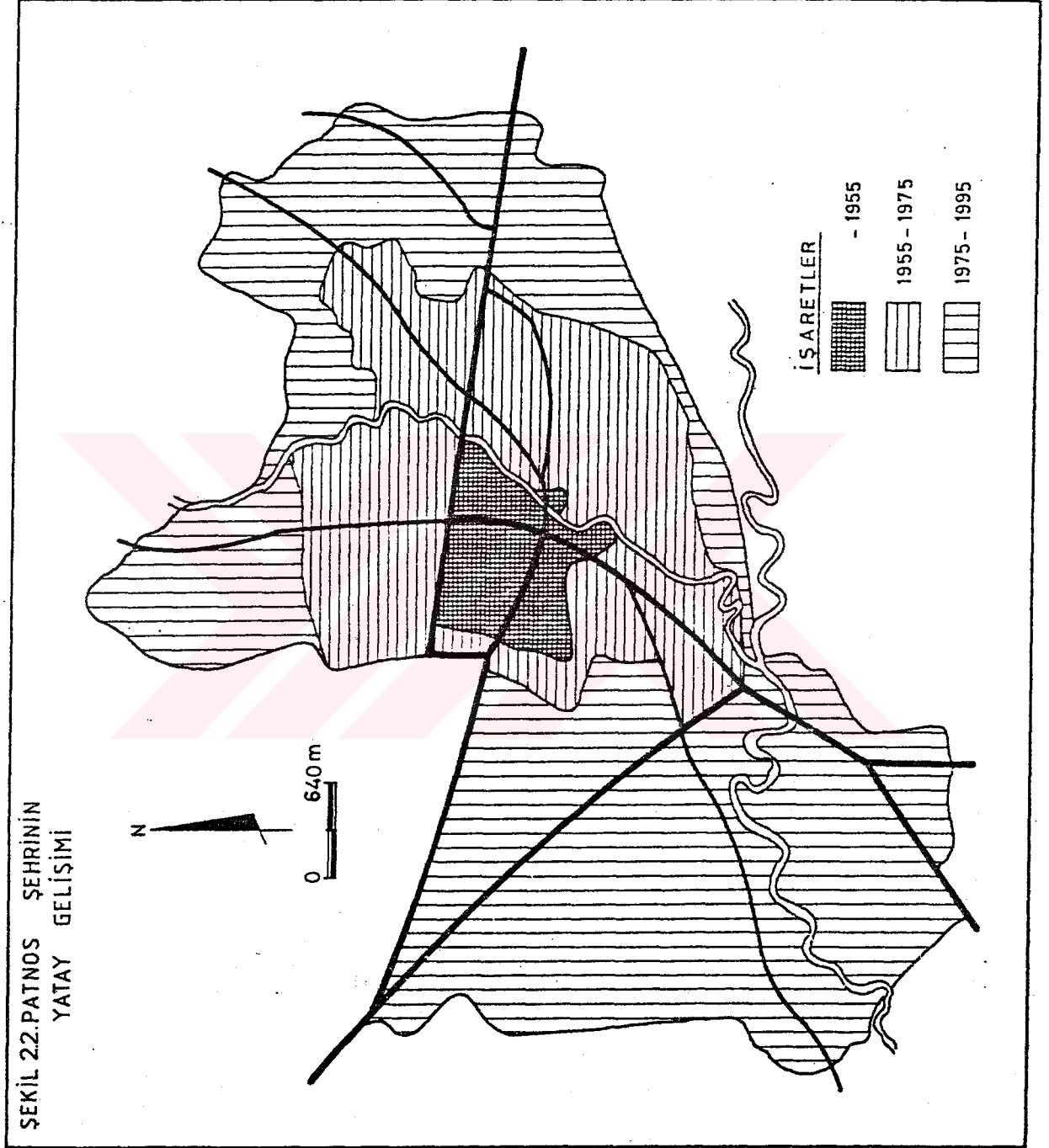
Patnos'a ait biri 1956, diğeri 1974 tarihinde olmak üzere yapılan iki adet eski imar planı, şehrin sınırlarını, dolayısıyla şehrin yatay gelişimini belirlememizde yardımcı olmuştur. 1955'lere kadar yerleşmenin daha çok batıya ve kuzeye doğru

gelişim gösterdiği görülür. 1955'te bugün şehri ikiye bölmüş olan Çevreyolu, yerleşmenin kuzey sınırını oluşturuyordu. Bu dönemden itibaren yerleşme, özellikle kuzeye, doğuya ve güneye doğru gelişme göstermiş, şehrin kuzeybatısında askerî birliklerin konumlamasından ötürü, bu istikametlerde gelişme neredeyse durmuştur. 1980'den sonra ise, daha çok güneybatıya doğru bir gelişme meydana gelmiş, bugün Alparslan mahallesinin yaklaşık 3/4'ü bu dönemde iskan sahaları haline gelmiştir. Bugün de şehir daha çok güneybatıya doğru yoğun bir gelişme eğilimi göstermektedir. Aynı şekilde, yerleşmenin doğu ucunda, Endüstri Meslek Lisesi ve Devlet Su İşleri şubesinin faaliyete geçmesi ile bu sahalar, ikinci bir gelişme istikameti olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 2.2).

Patnos'ta şehrin gelişimini etkileyen, deyim yerindeyse kontrol altında tutan iki temel unsur bulunmaktadır: Yerleşmenin kuzeybatısında çevre yolu ile Aznavurtepe arasında konumlanan askerî birlikler, şehrin kuzeybatı ve batıya doğru gelişimine bir engel teşkil etmiştir. 1970'lerden beri bu istikamette hiçbir gelişme görülmemiştir. İkinci bir engelleyici unsur ise, şehrin güneyinde akan Badişan deresi olup, gelişmeyi engelleyen doğal bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yerleşme daha çok kuzey, kuzeydoğu ve güneybatı eksenleri boyunca gelişme göstermektedir.

Patnos, halihazırda 8 mahalleden ibaret (Alpaslan, Yeşilçimen, Çay, Cumhuriyet, Sütlüpinar, İnönü, Yeni ve Cami) olup, 1950'de Çay ve yukarı Mahalle olmak üzere sadece iki mahalleden ibaretti (Şekil 1.1.). 1970'lerde ise mahalle sayısı dörde yükselmiş (Alpaslan, Çay, Cami ve Yeni) olup, bunlardan, Çay mahallesi bugünkü Çay ve İnönü, Cami mahallesi bugünkü Yeşilçimen, Sütlüpinar ve Cami, Yeni mahalle ise bugünkü Yeni ve Cumhuriyet mahallelerini meydana getirmekteydi. 1980'den sonra bugünkü mahalle taksimatına geçilen Patnos'ta, belediye yetkilileri Alpaslan mahallesini üçe bölmeyi düşünmektedirler. Patnos'ta mahalle sayısındaki artışa eşlik eden diğer bir gelişme de, hane sayısındaki artıştır (Tablo 2.1).

Tablo 2.1. Patnos'ta Yıllara Göre Hane Sayısının Mahallelere Dağılımı

Mahalle Adı	Hane Sayısı		
	1985	1990	1995
Alpaslan	593	920	1597
Yeşilçimen	419	612	906
Cumhuriyet	439	544	713
Sütlüpınar	384	430	552
Çay	243	303	517
Cami	210	214	224
İnönü	185	223	283
Yeni	345	365	493
Toplam	1818	3611	5285

Kaynak: İlçe Nüfus Md. Kayıtları, 1995 Bina Sayım Cetvelleri

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere, hane sayısının gelişimi, şehrin gelişme yönlerini net bir biçimde ifade etmektedir. Buna göre Alpaslan ve Yeşilçimen mahalleleri, şehrin güneybatı ve kuzeydoğuya yönelik gelişim yönlerini ifade ederler. Cumhuriyet ve Sütlüpınar mahallelerinin kuzey kesimleri de ikinci derecede olmak üzere gelişme gösteren alanlardır. Diğer mahallelerde ise, daha çok merkeze doğru bir gelişme görülmektedir. Örneğin nüfusun seyrek olduğu çay mahallesi, güneydeki Badişan deresinin sınırlamasından ötürü daha çok iç kesimlere doğru bir gelişme göstermektedir. Yeni Mahallede askerî lojmanlar ve çevre yolu arasındaki dar bir alan ile kuzeyi son yıllarda yoğun bir gelişme göstermiştir. Şehrin merkezi kısmında yer alan Cami ve İnönü mahallelerinde gelişme merkeze doğru ve çok yavaş tempolu cereyan etmektedir (Tablo 2.1).

Patnos şehri, 2163 ha. gibi geniş bir alana yayılmış olmasına rağmen, bu alanın 1090 ha.nı diğer bir ifadeyle % 50.4'nü yerleşik alan oluşturmaktadır. Yerleşik alana, 190 ha.lık bir alana yayılan askerî bölgeyi de dahil edersek, geriye kalan 933 ha.lık (%43.1) alanı tarım alanları ve boş alanlar oluşturur. Özellikle şehrin kenar kısımları yerleşmenin seyrek olduğu, buna karşılık tarım alanları ile boş alanların büyük yer kapladığı alanlardır. Patnos'ta mahallelerin alansal dağılışı incelenecek olursa, yerleşmenin kenar kısımlarını oluşturan Alpaslan, Yeşilçimen ve Çay mahallelerinin

Patnos'un şehirsal alanının %71.7'sini oluşturduğu görülür. buna karşılık, şehrin merkezinde yer alan İnönü, Yeni ve Cami mahalleri Patnos'un en küçük mahallere olup, tüm şehirsal alan içerisinde % 5.5'lik bir oran meydana getirirler (Tablo 2.2).

Tablo 2.2. Patnos'ta Mahallelerin Alansal Dağılışı

Mahalle Adı	Alanı (ha)	Oranı (%)
Alpaslan	847	39.1
Yeşilçimen	449	20.8
Çay	256	11.8
Cumhuriyet	192	8.9
Sütlüpınar	108	5.0
İnönü	49	2.3
Yeni	47	2.2
Cami	24	1.1
Askerî Bölge	190	8.8
TOPLAM	2163	100

Kaynak: 1/5000 ölçekli halihazır haritalardan yararlanılarak hesaplanmıştır

Patnos'taki 5285 ikamet konutunun 5028'nin (%95.1) tek katlı müstakil evlerden oluşması olması (bu sayıya 423 boş konut dahildir) şehirdeki dikey gelişmenin önemsiz olduğunu kanıtlar. Apartman konutu (2 ve daha fazla katlı konut) sayısı 257 olup (%4.9), bunların 161'ni iki katlı ikametgahlar meydana getirir. Kaldı ki, apartman konutlarının 16'sını 1970'te yapılan askerî lojmanlar ve 23'ünü de çeşitli kamu kuruluşlarına ait lojmanlar oluşturmaktadır (Fotoğraf 8). Apartman konutlarının en fazla bulunduğu mahalleler, Alpaslan, Yeni ve Cami mahalleleri olup, bu mahallelerin iş ve ticaret sahasına civar olan kesimlerinde toplanmıştır. Sütlüpınar, Cumhuriyet ve Çay mahalleleri ise, apartman konutunun yok denecek kadar az olduğu alanlardır (Tablo 2.3). Bahçeli ev tipinin yaygın olduğu Patnos'ta apartman konutu sayısının düşük olması, bu alanda bir faaliyetin olmadığı anlamına gelmez. Lojmanlar hariç, şehirdeki çok katlı yapıların %75'i 1990 sonrasında inşa edilmişlerdir. Şehirde, bugün inşaat faaliyetlerinde çok katlı yapılara doğru bir eğilim açıkça farkedilmektedir (Fotoğraf 6,7).

Tablo 2.3. Patnos'ta Apartman Konutu ile Tek Katlı Konutların Mahallelere Göre Dağılışı

Mahalle Adı	Tek Katlı İkamet Konutu Sayısı	Oranı (%)	Apartman-Konutu Sayısı	Oranı (%)
Alpaslan	1501	94.0	106	6.0
Yeni	423	85.8	70	14.2
Cami	196	87.5	28	12.5
İnönü	164	93.3	19	6.7
Yeşilçimen	885	97.7	21	2.3
Çay	506	97.9	11	2.1
Cumhuriyet	706	99.0	7	1.0
Sütlüpınar	547	99.1	5	0.9
TOPLAM	5028	95.1	257	4.9

Kaynak: Yerinde Yapılan Gözlemler. 1995 Bina Sayım Cetvelleri

Şehir fizyonomisinin en önemli elemanlarından birini oluşturan cadde ve sokak sistemine gelince; şehirdeki en önemli caddede, yerleşmeyi kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayıran çevre yoluna, doğudan ve batıdan birleşerek adeta bir yay halini alan Ağrı-Van caddesi ve onun batıdaki uzantısı olan Atatürk Bulvarıdır. Ağrı-Van caddesi son yıllara kadar tek bir ünite teşkil etmesine rağmen, 1994'te bu cadde belediye tarafından ikiye ayrılmıştır. Buna göre, batıda çevre yolundan başlayıp Halk Bankası hizmet binasına kadar olan kısım Atatürk Bulvarı, buradan itibaren kuzeydoğuda çevreyoluna kadar uzanan kısım ise Ağrı-Van caddesi'dir. Atatürk Bulvarı mülki idare kurumları ile lojmanların yoğunlaştığı bir cadde olup, iş ve ticaret sahası olma özelliği fazla değildir. Buna karşılık şehrin en işlek caddesi sayılabilecek Ağrı-Van caddesi ise, iş ve ticaret işlevi gören faaliyetlerin önemli bir kısmının üzerinde toplandığı, Patnos'un en canlı ve trafik açısından en yoğun kısımlarını oluşturur. Diğer önemli caddeler, çevre yolu ile Ağrı-Van caddesi arasında uzanan Cumhuriyet ve 14 Nisan caddeleri ile bu caddelerin karşı taraflarındaki uzantıları durumunda olan Malazgirt ve Alpaslan caddeleridir. Cumhuriyet caddesi nispeten تنها bir cadde olup, ikametgah açısından önem kazanır. Buna karşılık, (şehir dışına kadar uzanan) Malazgirt caddesi, özellikle kırsal kesimden gelenlerin en yoğun alışveriş merkezini oluşturmakta olup, köylerden gelen motorlu taşıtların cadde

kenarına park etmesinden ötürü çok sıkışık bir trafiğe neden olmaktadır. Alpaslan ve Malazgirt Caddeleri kırsal kesimden gelenlerin en çok alışveriş ettiği mekanlar olduklarından, özellikle akşam üzeri oldukça tenhalaşmaktadır (Şekil 3.1).

Patnos'ta şehiriçi ulaşımı sağlayan sokaklar plansız olarak düzenlenmiş olup, genellikle çaprazvari bir durum arzederler. Bu açıdan, cadde ve sokakların dağılışı biçiminde göze çarpan en önemli husus, sokakların bir merkezden ya da ana caddeden çevreye doğru ınsal olarak uzandığı ve belirli yerlerde toplandığıdır. Yine de, çevre yolu ile Ağrı-Van caddesini birleştiren sokaklar nisbeten muntazamdır. Cadde ve sokak sistemindeki deyim yerindeyse kargaşanın en büyük nedeni, imar planı kararlarının uygulanmamasıdır.

2.3. Yerleşmenin Nüfus Gelişimi

Patnos, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki birçok şehir gibi, başlangıçta az nüfuslu bir köy yerleşmesi iken, sonraları İdarî ve askerî bazı fonksiyonların kazanılmasıyla hızla nüfuslanan ve çevresinden yoğun göç alan bir şehir durumuna gelmiştir. Kuşkusuz bunda, Patnos'un elverişli şartlara sahip bir konumda bulunmasının büyük bir rolü vardır. Gerçekten, şehirleşme-nüfus-fonksiyonlar arasındaki ilişki, biri diğerini gerektiren, etkileyen bir döngü oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, birtakım fonksiyonların ortaya çıkması yerleşmenin nüfuslanmasına yol açarken, nüfus artışı da, genellikle fonksiyonların farklılaşmasına neden olmaktadır.

Patnos'un Cumhuriyet öncesi nüfusu hakkında elimizdeki tek kaynak Osmanlı dönemi salnameleridir. 1288 (1871) tarihli Erzurum Vilayeti Salnamesi'nde, Beyazid sancağı'nın Antab (Tutak) kazasına bağlı bir nahiye merkezi olan Patnos'un 250'si Hıristiyan ve 850'si İslam olmak üzere 1100 erkek nüfusa sahip olduğunu görmekteyiz (Salname-i Vilayeti Erzurum, 1288, s.143). Bu tarihten yaklaşık üç yıl sonra yayımlanan 1291 (1874) tarihli başka bir salnamede de, Patnos'ta 250'si Hıristiyan, 20'si Yezidi ve 850'si İslam olmak üzere toplam 1120 erkek nüfusunu yaşadığını öğrenmekteyiz (Salnamei Vilayet-i Erzurum, 1291, s.140). Buna dayanarak, Patnos'un o tarihlerde yaklaşık 5000 nüfusa sahip olduğunu düşünebiliriz. Erzurum Vilayeti'ne ait 13 adet salname yayımlanmış olmasına rağmen, yukarıda adı geçen salnamelerin dışında, Patnos (Batnus) nahiyesinin nüfusu Antab (tutak) kazası

dahilinde verilmiştir. Bundan dolayı, Cumhuriyet dönemine kadar, yerleşmenin nüfusu hakkında sağlıklı bir bilginiz bulunmamaktadır.

Köyler bazında yayımlanmadığı için, sonuçlarını kullanamadığımız 1927 yılı nüfus sayımından sekiz yıl sonra yapılan 1935 genel nüfus sayımında Patnos'un nüfusu 455'tir. Bu miktar, 1990 genel nüfus sayımında 33.759 olup, 33.304 kişilik bir artış meydana gelmiştir (yaklaşık 74.2 katı) (Tablo 2.4.).

Tablo 2.4. Patnos İlçesi'nde Şehir ve Kır Nüfusunun Gelişimi (1935-90)

Sayım Yılları	Merkez Nüfusu	Oranı (%)	Kır Nüfusu	Oranı (%)
1935	455	32.0	1524	77.0
1940	851	6.5	12214	93.5
1945	1266	8.2	14011	91.8
1950	1840	9.4	17539	90.6
1955	2512	14.9	14339	85.1
1960	3478	13.1	22958	86.9
1965	5653	17.3	26928	82.7
1970	10916	25.6	31652	74.4
1975	15918	30.8	35678	69.2
1980	18184	30.8	40818	69.2
1985	25046	34.8	46783	65.2
1990	33759	39.4	51939	60.6

Kaynak: D.İ.E. GNS Sonuçları

1935'te, kendisine 17 köyün bağlı bulunduğu bir bucak merkezi olan Patnos, 1936'da 3 bucak ve 72 köyün ilçe merkezi olmuş, 1935-40 devresinde şehir nüfusu % 87'lik bir artış göstermiştir. Bu tarihten itibaren şehir nüfusu sürekli artmış, buna paralel olarak toplam nüfus içerisindeki payı da artmıştır. 1955'de kır nüfusunun azalmasının nedeni, ilçenin İdarî yapısında meydana gelen daralmalar olup, Patnos'a bağlı bazı köyler çevre ilçelere bağlanmıştır. 1960'ta bu daralmalar büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. 1935-1960 yılları arasındaki dönemde nüfus 5198 kişi diğer bir deyişle 13 katı artmıştır. Halbuki, sadece 1965-70 yılları arasındaki 5 yıllık devrede

nüfus 5263 kişilik, ya da % 93'lük bir artış göstermiştir. 1970 yılında 10916 nüfusa sahip olan Patnos, 1990 yılında 33759 nüfusa çıkarak 22874 kişilik bir artış göstermiştir. 1995 yılı bina sayım cetvelleri kayıtlarından çıkardığımız sonuçlara göre. Patnos'un şehir nüfusu askerî birlikler hariç 35.607'dir 1980'a kadar ziraat kasabası olma hüviyetini sürdüren ve bu dönemden itibaren, özellikle kırsal kesimden önemli boyutlarda göç alan Patnos'ta, şehir nüfusu sürekli artmaktadır. Şehir nüfusu oranı 1940'ta 6.5 iken, 1990'da % 39.4'e yükselmiştir. Yakın bir gelecekte Patnos'un şehir nüfusunun kır nüfusunu geçeceği veyahut en azından denkleşeceği tahmin edilmektedir.

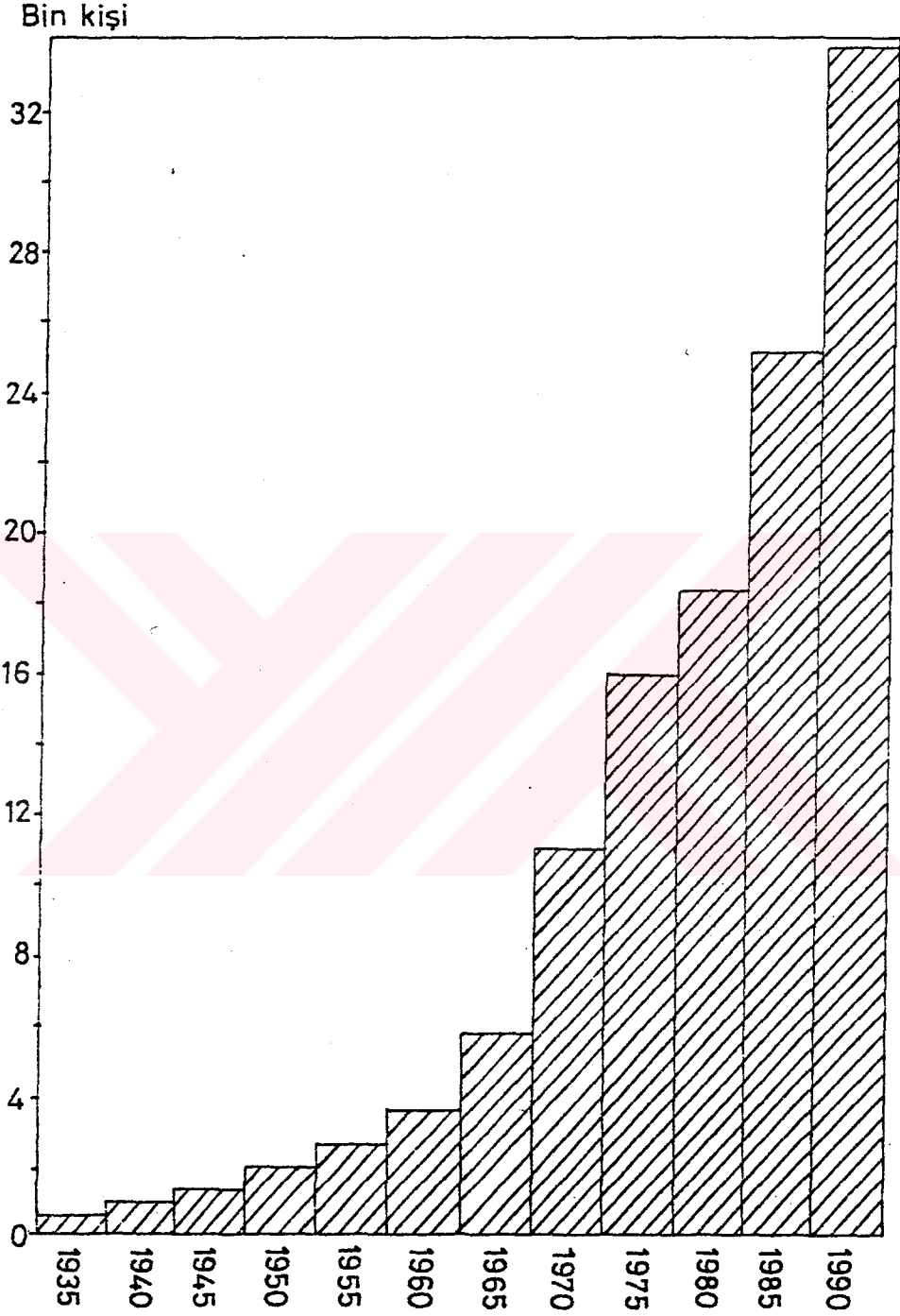
Tablo 2.5. Patnos'ta Şehir Nüfusunun Gelişimi ve Nüfus Artışı (1935-1990)

Sayım Yılı	Merkez Nüfusu	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Oransal Artış (%) 1935=100
1935	455	-	100
1940	851	17.4	187
1945	1266	9.7	278
1950	1840	9.0	404
1955	2512	7.3	552
1960	3478	7.6	764
1965	5653	12.5	1242
1970	10916	18.6	2399
1975	15918	9.1	3498
1980	18184	2.8	3996
1985	25046	7.5	5504
1990	33759	6.9	7419

Kaynak: D.İ.E. GNS Sonuçları

1935'ten günümüze kadar şehir nüfusu sürekli olarak artmış, sayım devrelerinin hiçbirinde nüfusun azalması söz konusu olmamıştır (Tablo 2.5.; Şekil 2.3.).

Şekil 2.3. Patnos'ta Nüfusun Gelişimi (1935-90)

Yıllık nüfus artış oranı bakımından biri 1935-70, diğeri 1970 ve sonrası olmak üzere iki devre ayırtedilebilir. En büyük nüfus artışları da, bu devrelerin başında

saptanmıştır. Bunlardan ilki, 1935-40 arasında yıllık %17.4 gibi yüksek bir değer göstermekte olup, Patnos'un 1936'da ilçe olmasıyla beraber, mülki kurumların şehre gelmesi ve bu durumun yolaçtığı göç hareketleriyle alakalıdır. Diğeri, 1965-70 arasında yıllık %18.6'lık bir oranla kaydedilmiş olup, en büyük nüfus artış oranını teşkil etmektedir. Bunun nedeni, 1965'lerde yerleşmeye askerî birliklerin gelmeye başlamış olmasıdır. Gerçekten de, -ileriki sayfalarda da açıklanacağı üzere- 1970 yılı nüfus sayımında erkek nüfusun kadın nüfustan 3052 fazla, 1975 yılı sayımında ise 4418 fazla olmasının başka bir açıklaması olamaz. Muakkak ki, bu dönemlerdeki nüfus artışında askerî birliklerin yerleşmenin Ticarî hayatına canlılık kazandırması ve bunun doğurduğu göç hareketinin de katkısı büyüktür. Zaten, Patnos'ta yıllık nüfus artış hızı hep yüksek olagelmıştır. Örneğin, 1935-90 yılları arasında Ağrı şehir nüfusu %925.5 ve Türkiye şehir nüfusu % 876.4 artarken, Patnos'un şehir nüfusu %7419.5 gibi muazzam bir artış göstermiştir. Buna paralel olarak aynı dönemde Türkiye'de ortalama yıllık şehir nüfusu artış hızı % 14.1 iken, Patnos'ta % 9.8 ile yaklaşık dört katı olarak gerçekleşmiştir. En düşük yıllık ortalama nüfus artışı % 2.8 ile 1975-80 arasında gerçekleşmiş olup, 1980 öncesi toplumsal kargaşa ve huzursuzluk ile izah edilebilir.

Nüfusun gelişiminde belirleyici faktörlerden birisi de, doğumlar ve ölümlerdir. Nüfus müdürlüğü kayıtlarından derlediğimiz sonuçlara göre, Patnos'ta 1995 yılında 472'si kadın ve 535'i erkek olmak üzere 1007 doğum olayı meydana gelmiştir. Toplam nüfus (1995 tahmini nüfusu olan 35.607) içerisindeki payı % 2.8 olan doğumlar, aynı zamanda ilçedeki tüm doğumların da (3521 kişi) % 26.3'ünü oluşturmaktadır. Aynı kayıtlara göre, Patnos'ta 1995 yılında toplam 55 ölüm vakası olmuştur. Bu da, nüfusun % 0.15'ini, ilçedeki tüm ölümlerin de % 22'sini oluşturmaktadır.

Nüfus gelişimi ve değişimindeki en önemli unsurlardan birisi de göçler olup, nüfus ile kaynaklar arasında daha iyi bir denge sağlanmasını başarmak için meydana gelen çabalar olarak yorumlanabilir (Tümertekin, E., 1994, s.160). Patnos, ilçe oluşundan bugüne kadar, nüfusun doğal artışının yanısıra sürekli göç alarak büyüyen bir şehirdir. Göç hareketleri, özellikle askerî birliklerin gelmesinden sonra hızlanmış ve canlılık kazanmıştır. Patnos'ta göç olayının boyutlarını ortaya koymak için, elimizde kesin rakamlar bulunmamaktadır. Nüfus kayıtlarını Patnos'a aldırınlar ve Patnos'tan başka yerlere nakledenlere ilişkin nüfus müdürlüğü verilerinden derlediğimiz rakamlar, doğru bir sonuca ulaşmamız için yeterli değildir. Zira, göç eden birçok insan, aradan

yıllar geçtiği halde nüfus kaydını nakletmemekte; ancak, İdarî ve hukukî bir takım problemlerle karşılaştığı zaman bu yola başvurmakta; dolayısıyla, bu rakamlar göç olayının az bir kısmını ifade edebilmektedir. Sözkonusu güçlüklerden dolayı, araştırma sahasında yaptığımız gözlem, anket ve mülakatları ilçe nüfus müdürlüğü ve ilçe seçim memurluğu kayıtları ile -doğumlar ve ölümleri de gözönünde bulundurarak- birleştirdik ve göçün boyutlarını ortaya koymaya çalıştık:

İlçe nüfus müdürlüğü kayıtlarına göre, 1975-95 yılları arasında 2505 kişi nüfus kaydını Patnos'a aldirmiş olup, bunların 510'u (% 20.4) Tutak'tan, 495'i (% 19.8) Patnos'un köylerinden, 469'u (% 18.7) Malazgirt'ten, 263'ü (%10.5) Hamur'dan, 257'si (%10.3) Erciş'ten ve 132'si (% 5.2) Adilcevaz'dan gelmiştir. 1979-95 yılları arasında 1430 kişi, nüfus kaydını başka şehirlere nakletmiş olup, 305'i (% 21.3) çevre il ve ilçelere, 300'ü (% 21.0) İstanbul'a, 121'i (% 8.5) İzmir'e, 120'si (% 8.4) Manisa'ya, 88'i (% 6.2) Aydın'a, 82'si (% 5.7) Bursa'ya, 53'ü (% 3.7) Adana'ya ve 361'i (% 25.2) değişik şehirlere göç etmişlerdir (Tablo 2.6).

Tablo 2.6. Nüfus Kayıtlarını Patnos'a Aldıranlar ve Patnos'tan Başka Yerler Nakledenler (1975-95)

NÜFUS KAYITLARINI BAŞKA			NÜFUS KAYITLARINI PATNOS'A		
YERLERE	NAKLEDENLER		NAKLEDENLER		
Gittiği Yerin Adı	Sayısı	Oranı %	Geldiği Yerin Adı	Sayısı	Oranı %
Çevre il ve ilçeler	305	21.3	Tutak	510	20.4
İstanbul	300	21.0	Patnos köyleri	495	19.8
İzmir	121	8.5	Malazgirt	469	18.7
Manisa	120	8.4	Hamur	263	10.5
Aydın	88	6.2	Erciş	257	10.3
Bursa	82	5.7	Adilcevaz	132	5.2
Adana	53	3.7	Diğer Yerler	379	15.1
Diğer iller	361	25.2			
TOPLAM	1430	100	TOPLAM	2505	100

Kaynak: İlçe Nüfus Müdürlüğü Kayıtları

Patnos'tan diğer yerleşim merkezlerine göçler, her dönemde gerçekleşmesine rağmen, 1980'den sonra artma eğilimi göstermiştir. Ancak, Patnos'un köyleri dışarıya daha fazla göç vermektedir. Nitekim, İlçe Nüfus Müdürlüğünden edindiğimiz bilgilere göre, 1984-1995 yılları arasında, Patnos şehir merkezinden 974 kişi nüfus kaydını başka yerlere nakletmiş olmasına rağmen, bu miktar Patnos'un köylerinde 4588'dir. Bilhassa ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşen göçler en fazla İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlere yönelmekte olup, daha çok bu şehirlere geçici olarak yerleşen aile ferdlerinden birisinin veya birkaçının daha sonra ailenin tamamını götürmesi şeklinde vuku bulmaktadır. Bu göç hareketleri içerisinde, 1980'lere kadar çevre illere olan göçler daha önemlidir. Yakın çevreye olan göçler sırasıyla Van, Erciş ve Ağrı'ya yönelmiştir. 1980'lerden sonra yakın çevreye olan göçlerin durduğu ve batıdaki şehirlere kaydığı görülmektedir. Burada dikkati çeken ikinci önemli bir husus da, son yıllarda, Ege Bölgesi'ndeki İzmir, Manisa ve Aydın'ın yoğun toplanma alanları olarak belirmesidir. Bu arada, son yıllarda Adana'da (özellikle de Ceyhan ilçesi) göçlerin yöneldiği diğer bir alan olmuştur.

Patnos'taki göç hareketleri içerisinde, en önemlisi kırsal çevreden şehire yönelen göçlerdir. "İç Göçler" olarak da ifade edilen bu göçler, yerleşmenin ilçe oluşundan bugüne kadar kesintisiz bir şekilde devam etmektedir. Göçler, tarihi gelişim itibariyle incelenecek olursa, ilçe oluşundan sonra yöreye mülki kurumların gelmeye başlamasının yolaçtığı yavaş tempolu göç hareketinin 1960'lara kadar aynı tarzda devam ettiği anlaşılıyor. 1960'lı yılların ortalarında, ilçeye askerî birliklerin gelmesiyle beraber, göçler canlılık kazanmış; göç hareketine çevre ilçeler de katılmışlardır. Araştırmalarımıza göre, Patnos'a bu ilçelerin merkez nüfuslarına nazaran Patnos'a yakın kırsal alanlardan daha fazla göç olmuştur. Bu duruma örnek olarak, Tutak'ın Burnubulak, Dorukdibi, Köşk, Oğlaksuyu, Bintosun köyleri; Hamur'un Yuvacık, Toklu, Mollahasan, Aladağ köyleri; Malazgirt'in Bostankaya, Nurettin, Karakaya, Sarıdavut, Başçatak köyleri ve Erciş'in Söğütlü, Uncular, Kırkpınar, Gedikdibi köyleri verilebilir. 1990'dan sonra ise, Malazgirt şehir nüfusundan da önemli miktarda göç olmuştur. Bununla birlikte, Patnos kırsal alanlarından gelen göç, diğer yerleşim merkezlerinden gelen göçten çok daha fazladır. Ancak, şehire yakın ve günübürlük ilişkisi olan köylere nazaran, Patnos'a nisbeten uzak olan dağ köyleri daha fazla göç vermiştir. Doğu Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, Patnos'ta da kır yerleşmelerindeki sınırlı tarım alanlarının kır sakinlerini besleyemeyecek duruma

gelmesi, yöredeki feodal yapıdan kaynaklanan mücadele ve kan davaları gibi göç ivme kazandıran nedenler yanında, son zamanlarda kırsal bölge insanının güvenlik endişesi de göçün nedenleri arasına girmiştir.

Tablo 2.7. Patnos'ta Nüfus'un Göç Özellikleri (1960-95)

Mahallenin Adı	Göçün Geliş Yeri		Miktarı (%)	Toplam Göç (%)
	Kırsal Alan	İlçe Yerleşim Merkezleri		
Yeşilçimen	54.5	7.9	7.2	69.6
Alpaslan	35.4	14.6	18.8	68.8
Yeni	13.6	14.4	38.2	66.2
Sütlüpınar	38.0	10.9	12.3	61.2
Cumhuriyet	31.0	9.6	7.8	48.4
İnönü	29.9	8.1	5.1	43.1
Çay	26.3	5.2	6.6	38.1
Cami	19.1	10.5	7.3	36.9

Kaynak: Anket Sonuçları

Yaptığımız anketlere göre, 1960-95 yılları arasında Patnos'a yaklaşık 2100 aile, diğer bir anlatımla nüfusun % 54'ü (yaklaşık 17.000 kişi) göç etmiştir. Göçün en fazla yöneldiği alanlar, Yeşilçimen, Alpaslan, Yeni ve Sütlüpınar mahalleleri olup, Yeşilçimen ve Alpaslan mahallelerindeki göçün yaklaşık % 40'ı 1990 sonra vuku bulmuştur. Yeni mahallenin en fazla göç alan mahalleler arasında bulunması, burasının subay ve dışarıdan gelen memur kesimin ikamet yeri olmasıyla ilgilidir. İlçe seçim memurluğundan aldığımız bilgilere göre, bu mahallede 1547 adet yabancı doğumlu nüfus yaşamaktadır (1995 rakamlarına göre). Alpaslan mahallesine ilçe dışından gelen göçlerin önemli bir kısmını, Malazgirt (Muş) ilçesinden gelenler oluşturur. En az göç alan Çay ve Cami mahalleleri, Patnos'un en eski yerleşim alanları olduğu için, nüfusu da nisbeten düzenli artış göstermektedir (Tablo 2.7).

Yörede görülen başka bir göç türü de, mevsimlik göçler kapasamında değerlendirilmesi gereken geçici iş göçleri veya gurbetçiliktir. Patnos'ta yaklaşık 3000 kişi büyük şehirlerde (İstanbul, İzmir gibi) inşaat vb. işlerde çalışmaktadırlar.

Patnos'tan büyük şehirlere çalışmak üzere gidenler, genellikle kış aylarında Patnos'a dönmektedirler.

2.4. Nüfusun Alansal Dağılışı ve Nüfus Yoğunlukları

Son yıllarda hızla nüfuslanan Patnos şehrinde nüfus artışına paralel olarak şehirsal alanda gittikçe genişlemekte; mahalleler, hem nüfus hem de alansal bakımdan bariz farklılıklar göstermektedir (Tablo 2.8).

Tablo 2.8. Patnos'ta Nüfusun Mahallelere Göre Dağılışı ve Yoğunluk

Mahallenin Adı	NÜFUS			Alanı (ha)	1995 yılı nüf.yoğ. (kişi/ha)
	1985	1990	1995*		
Alpaslan	5714	8656	10174	847	12.0
Yeşilçimen	3699	4914	6900	449	15.3
Çay	2261	2611	3414	256	13.3
Cumhuriyet	4058	5402	5038	192	26.2
Sütlüpınar	3431	3619	4273	108	39.5
İnönü	1633	1910	1956	49	39.9
Yeni	2066	2006	2471	47	52.5
Cami	1540	1996	1381	24	57.5
Özel sayım bölg.**	4605	2645	-	-	-
TOPLAM	29.007***	33.759	35.607	1973	18.0

Kaynak: Nüfus Müdürlüğü Verileri (1985 ve 1990), 1995 Bina Sayım Cetveli Sonuçları (1995)

Patnos Şehri'nde, nüfusun alansal dağılışı incelendiğinde, 1985-95 yılları arasında -Cumhuriyet ve Cami mahalleleri hariç- bütün mahallelerde nüfusun sürekli

* 1995 yılı nüfusu bina sayım cetvellerinden derlenmiş tahmini nüfus olup, askerî birlikleri kapsamamaktadır.

** Özel sayım bölgesi, askerî birlikleri ihtiva etmektedir.

*** Mahalle nüfusları, Patnos Nüfus Müdürlüğü'nden alınmış olup, DİE'nin verileri ile çelişmektedir (DİE'nin 1985 GNS sonuçlarında Patnos'un nüfusu 25046'dır). Yaklaşık 4000 kişilik nüfus farkının mükerrer ya da hatalı yazımlardan kaynaklanmayıp, DİE'nin özel sayım bölgesindeki 4007 kişilik erkek nüfusu dikkate almadığını düşünüyoruz.

arttığı görülecektir. Cumhuriyet ve Cami mahallelerindeki nüfus azalması, eksik yazımlardan kaynaklanabileceği gibi göçlerle dışarıya nüfus verdiği ihtimalini de akla getirmektedir. Nitekim, yaptığımız anketlerde, bu mahalleler, en çok göç veren mahalleler olarak belirlendi. Patnos'ta nüfus artışına eşlik eden başka bir gelişmeyi - alansal büyümeyi- de gözardı etmemek gerekir. Gerçekten de, 1985'ten bu yana şehrin kenar kısımlarını oluşturan mahallelerin nüfusları hızlı bir şekilde artmış; bu artış beraberinde alansal genişlemeyi getirmiş; belki de, arazinin böyle bir gelişmeye müsait oluşu göçü çekmiş ve teşvik etmiştir. Buna karşılık alansal gelişmenin sözkonusu olmadığı ve şehrin merkezi kısmını oluşturan Cami, Yeni ve İnönü mahallelerinin nüfuslarında daha düşük bir artış meydana gelmiştir. Yeni mahalledeki nüfus oynaklığının en önemli nedeni, bu mahallede subay ve memur kesiminin yoğun olarak ikamet etmesidir. Son 10 yılda, özellikle Alpaslan ve Yeşilçimen mahallelerinin nüfusları iki katına varan artışlar göstermiştir. Öyle anlaşılıyor ki, göçler en fazla bu mahallelere yönelmiştir.

Patnos, nüfus yoğunluğu düşük olan bir şehirdir. Askerî alan hariç, 1973 ha. gibi büyük bir şehirsal alana sahip olan yerleşmede, nüfus yoğunluğu 18.0 kişi/ha.dır. Bahçeli ev tipinin hakim olduğu Patnos'ta yerleşme dokusunun oldukça seyrek oluşu, bu durumun en önemli nedenlerinden biri olurken, belediye sınırlarının da mütemadiyen genişletilmesi durumu daha bariz kalmaktadır. Sözkonusu genişlemeden ötürü, Alpaslan ve Yeşilçimen gibi Patnos'un en fazla nüfusa sahip iki mahallesi, en seyrek nüfuslu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Patnos şehrinin en seyrek nüfuslu alanları Alpaslan, Yeşilçimen ve Çay mahalleleri olup, özellikle Yeşilçimen ve Çay mahalleleri ile Alpaslan mahallesinin güney ve batı kesiminde, yerleşik alan içerisinde geniş tarım alanları (ya da boş alanlar) göze çarpmaktadır. Özellikle yağ dokusu gibi bir gelişme gösteren Patnos'ta, yerleşmeler şehrin en uç sınırlarına kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla, şehir nüfusunun dağılışında, asil ikamet sahaları ile şehir sınırlarının birbirine uymaması karşımıza en büyük problem olarak çıkmaktadır. Bu problemi izale etmek içinde, aynı mahallenin sık ve seyrek nüfuslu alanlarının ayrı ayrı incelenmesi gerekecektir (Şekil 2.3., Şekil 2.4.).

Patnos şehrinde nüfusun en yoğun olduğu alanlar, Cami mahallesi (57.5 kişi/ha) ile Yeni mahalle (52.5 kişi/ha)dir. Cami mahallesinin, kuzeydeki çevre yoluna civar kesimleri ile güneyi nüfusun en fazla toplandığı alanlar olup, doğusundaki Patnos Deresi boyları, en seyrek nüfuslu alanı oluşturmaktadır. Yeni mahallede ise, nüfusun

sık olduğu alanlar askerî lojmanların da yer aldığı batı kesimi, Belediye binasının hemen arkasından başlayıp çevre yoluna kadar devam eden orta ve kuzey kesimi ve 14 Nisan caddesi ile Cumhuriyet caddesi arasındaki kesimdir.

Nüfusun orta yoğunlukta bulunduğu alanlar, Cumhuriyet (26.2 kişi/ha), Sütülpınar (39.4 kişi/ha) ve İnönü (39.9 kişi/ha) mahalleleridir. Cumhuriyet ve Sütülpınar mahallelerini batı kesimleri ile güneylerindeki çevre yoluna dik bir şekilde inen sokaklar boyunca yoğun bir ikametgah alanı dikkati çekmektedir. Her iki mahallenin nisbeten yeni yerleşim alanlarını oluşturan kuzey kesimleri, nüfusun oldukça seyreltiği alanlardır. Sütülpınar mahallesinin doğusundaki Patnos Deresi yatağı yerleşmeyi engelleyici bir faktör olup, ikametgah sayısı oldukça azdır. İnönü mahallesinin ise, kuzeyde Ağrı-Van caddesine civar kesimleri ile güneyi nüfusun nisbeten yoğunlaştığı alanlardır.

Alpaslan Mahallesinin nüfus yoğunluğunun düşük olması (12.0 kişi/ha), herşeyden evvel bu mahallenin 847 ha. gibi oldukça geniş bir alana yayılmasından kaynaklanmaktadır. Alpaslan Mahallesinin kuzeydoğu kesimi başka bir ifadeyle Adilceviz yolunun doğu ve kuzeydoğusu, özellikle Ağrı-Van caddesi ile Malazgirt caddesi çevreleri, Alpaslan mahallesinin hatta Patnos'un en yoğun nüfuslu alanlarını meydana getirir. Adilceviz yolunun batısında kalan saha ise, aynı zamanda şehrin de تنها alanlarını oluşturur. Zaten, sözkonusu alanın önemli bir kısmını tarım alanları ve boş alanlar oluşturur. Alpaslan mahallesinin kuzeyindeki yaklaşık 50 ha. lık askerî alan bu toplama dahil edilmemiştir.

Yeşilçimen (15.3 kişi/ha) ve Çay (13.3 kişi/ha) mahalleleri, gerçekte Patnos'un en seyrek nüfuslu alanlarını meydana getirir. Patnos'un en verimli tarım alanlarının bulunduğu bu mahallelerden Yeşilçimen mahallesinin orta kesimleri ve eski Erciş yolu ile Çevreyolu arasındaki kısmı, Çay mahallesinin ise, şehrin en eski kısımlarından birini oluşturan kuzey kesimleri nüfusun nisbeten yoğunlaştığı alanlardır. Çay mahallesinin güneyindeki Badişan Deresi yerleşim faaliyetlerine doğal bir set teşkil ettiğinden dere boyunca yerleşme hemen hemen yok gibidir.

Patnos şehrinde büyük şehirlerdeki nüfus dağılışının gösterdiği özelliklerin tam aksine, merkezden çevreye gidildikçe nüfus yoğunluğu düşmektedir. Patnos şehrinde nüfus, Atatürk Bulvarı, Ağrı-Van caddesi, Çevre yolu, Cumhuriyet ve Malazgirt caddelerindeki iş ve ticaret sahalarının hemen gerisinden başlamak üzere, bu caddeler

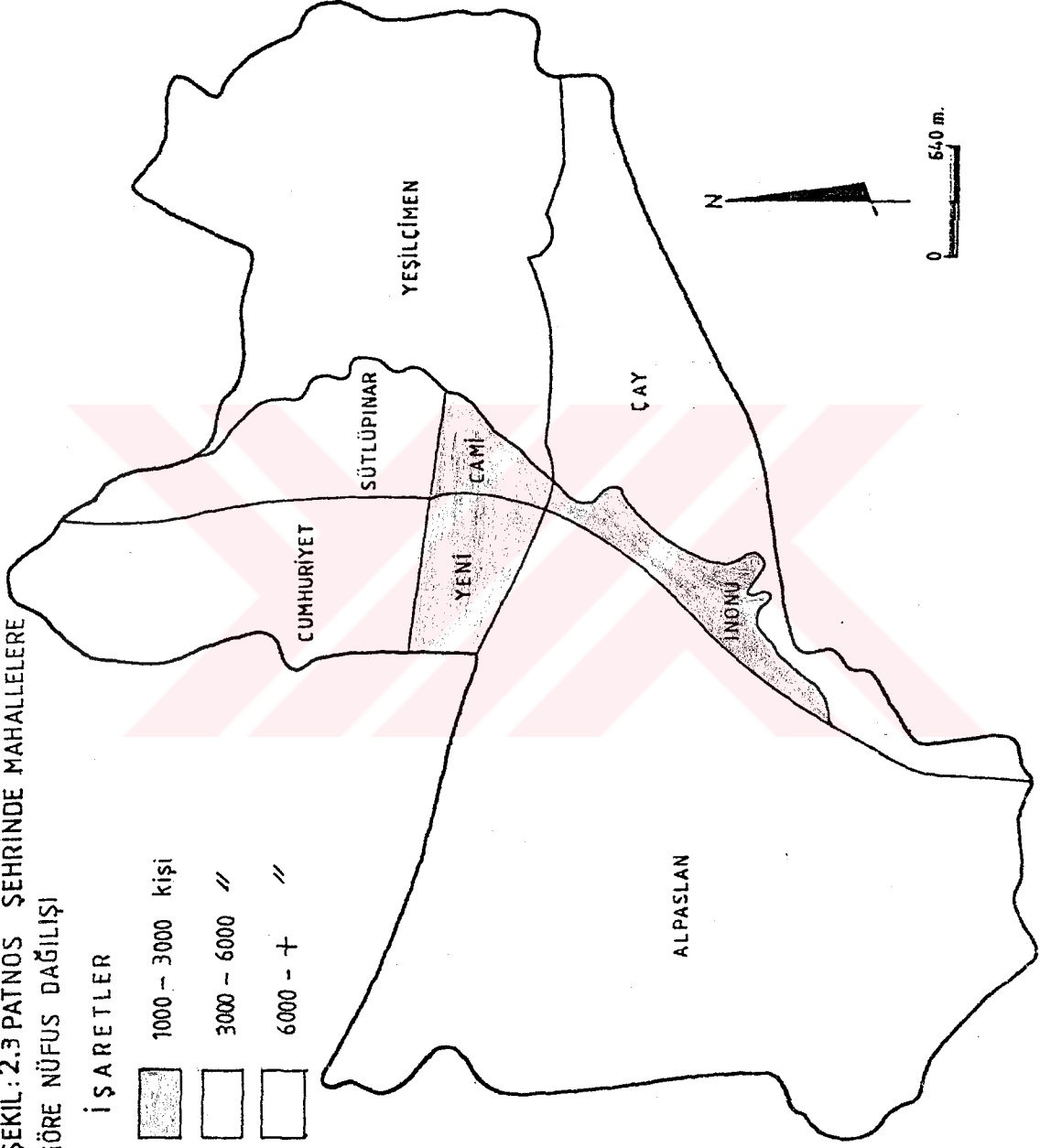
ile muhtelif akslarının oluşturduğu kabaca daire şekilli bir alan içerisinde sentripetal (merkeze doğru yaklaşan) bir biçimde yoğunlaşmıştır. Patnos'ta bütünüyle ikametgah alanlarını oluşturan Cumhuriyet ve Sütülpınar Mahalleleri hariç, bütün mahallelerin sınırları içerisinde az veya çok iş ve ticaret sahası bulunmaktadır. Nüfusun seyrekleştiği alanlar ise, daha çok Alpaslan, Yeşilçimen ve Çay Mahallelerinde bulunmak üzere şehrin kenar kesimleri ile Patnos ve Badişan Deresi yatakları boyunca uzanan sahalardır.

ŞEKİL: 2.3 PATNOS ŞEHİRİNDE MAHALLELERE
GÖRE NÜFUS DAĞILIŞI

İŞARETLER

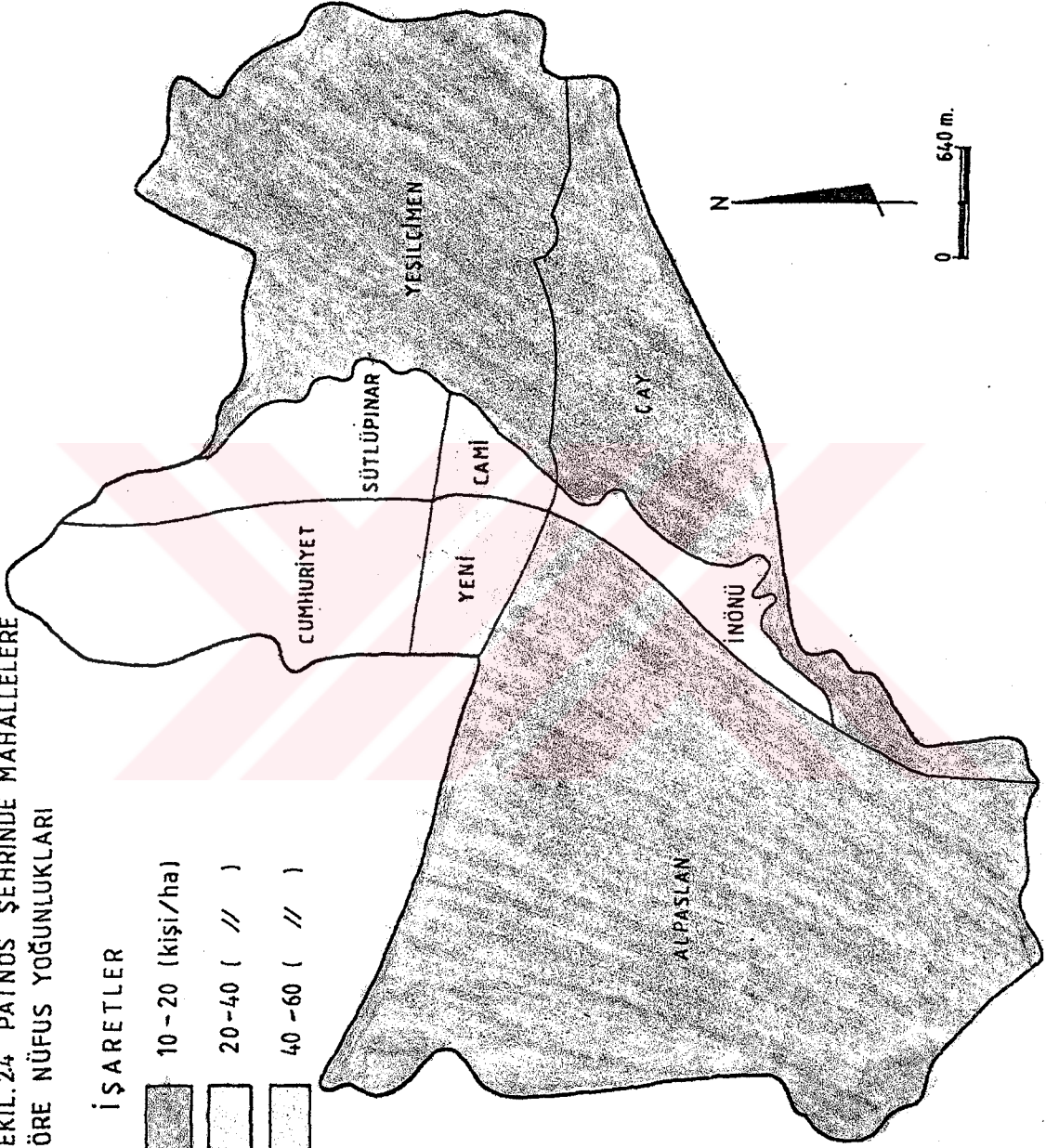
	1000 - 3000 kişi
	3000 - 6000 "
	6000 - + "

ŞEKİL.24 PATNOS ŞEHRİNDE MAHALLELERE
GÖRE NÜFUS YOĞUNLUKLARI

İŞARETLER

	10 - 20 (kişi/ha)
	20 - 40 (//)
	40 - 60 (//)

**ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR VE ŞEHİR İÇİ
ARAZİ KULLANILIŞI
III. BÖLÜM**

3.1. Patnos'un Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri

Bilindiği gibi, şehirler, insanların topluca yaşadığı, farklı işlevlere sahip olan, aynı zamanda farklı faaliyetlere sahne olan çok nüfuslu mekan üniteleridir. Ancak, şehirlerin statüsünün belirlenmesinde, şehri çevresinden ayıran özellikler, şehir-kır kriterleri, şehirlerin fonksiyonel özellikleri gibi hususlar hep tartışılmalıdır; herhangi bir yerleşmenin şehir sayılabilmesi için, ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda farklı yorumlar yapılmış ve tabiidir ki, farklı şehir tanımları ortaya çıkmıştır.

Bir yerleşmenin şehir sayılabilmesi için belli bir nüfusa sahip olması, nüfus yoğunluğunun yüksek olması gerektiği gibi kriterler ileri sürülmüş; ancak, nüfus miktarına dayalı bu sınıflandırmalar da araştırmacıdan araştırmacıya ya da bölgeden bölgeye değiştiği görülmüştür (Tolun-Denker, B., 1976, s.9-10; Tolun-Denker, B., 1970, s.87; Tümertekin, E., 1973, s.55). Ancak, günümüzde şehirleri fonksiyonlarına göre belirleme ve sınıflandırma eğilimi hakim olmuştur. Fonksiyon kavramı, "bir şehrin ortaya çıkmasını, gelişmesini ve büyümesini sağlayan faaliyetler" (Doğanay, H., 1983, s.38) ya da "şehrin varlığını ve gelişmesini mümkün kılan, hayatı için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetler" (Tümertekin, E., 1973, s.41) olarak tanımlanabilir. "Böylece, şehir coğrafyasında fonksiyon deyince, bir yanda mekana ihtiyaç gösteren faaliyet ve faydalanmalar, diğer yandan şehrin yakın ve uzak çevresi ile olan ilişki ve bağlantıları anlaşılacaktır." (Tolun-Denker, B., 1976, s.23). Bu fonksiyonlar, şehre merkeziyet gücü kazandıran faaliyetler olup, bu faaliyetlerin çeşidine göre farklı şehir tipleri ayırte dtebilir. Bu arada kimi araştırmacılar, ziraat fonksiyonunu şehrsel bir fonksiyon olarak saymazken, kimileri de (Schwarz gibi), ziraat faaliyetinin şehir fonksiyonu olabileceğini, ancak hiçbir zaman tek fonksiyon olarak kabul edilemeyeceğini söylemektedirler (Tümertekin, E., 1973, s.43).

Şehirleri fonksiyonel sınıflandırmada ele alınan kriter, fonksiyonların sayısı ve işleyişleri (Doğanay, H., 1983, s.38) ile faal nüfusun sektörlere dağılımıdır. Buna göre şehir, faal nüfusun çalışmakta olduğu fonksiyonlar arasında en önde gelenine göre sınıflandırılır (Tolun-Denker, B., 1970, s.90).

Patnos şehrinde faal nüfusun gelişimi ile ilgili tablo (Tablo 3.1) incelenecek olursa, faal nüfusun sürekli olarak arttığı dikkati çeker. Esasen, 1965'e kadar tarım kasabası durumunda olan Patnos, bu tarihte askerî birliklerin gelmesiyle beraber ziraat

faaliyetleri etkin olarak sürmesine rağmen, bir garnizon şehri olma vasfını kazanmıştır. Gerçekten, 1970 yılı nüfus sayımında 3933 kadın nüfusa karşılık 6984 erkek nüfusun bulunması bunu kanıtlamaktadır. Halbuki, 1965'te erkek nüfusu 3190, kadın nüfusu ise 2463'tür. Erkek nüfusunun fazlalığı daha sonraki sayım dönemlerinde de geçerliliğini korumuştur: 1975'te 10168 erkek ve 5750 kadın, 1990'da ise 18605 erkek ve 15154 kadın nüfus bulunmaktadır. Şunu da belirtmekte yarar var: Sayım esnasında, birliklerde mevcut olan askerler yazıldığı için, bu kesimin nüfusunda bir takım artış-azalışlar görülebilmesi normaldir. Nitekim, 1985 yılında, özel sayım bölgesindeki 4072, 1990 yılında 2644 erkek nüfus askerî birlikleri ifade etmekte olup, operasyonda olan veya geçici görevle başka yerlere nakledilmiş olanları kapsamamaktadır. Faal nüfusun fonksiyonlara dağılımında, yanılıcı sonuçlara götürmemesi için bu hususun gözönünde bulundurulması gerekir. Askerî nüfusun faal nüfus içerisindeki payı bu açıdan incelenecek olursa, 1985'te %31.4, 1990'da %17.0 ve 1995'te %31.8 olduğu görülür. Yine istatistiklerde 1985'te 2757 ve 1990'da 1954 kişi olarak gösterilen yerleşik olmayan nüfus (bu sayıya çoğunluğu şehir merkezinde ikamet eden subaylar dahil değildir) bu kesime işaret etmektedir (DİE, GNS, 1985 ve 1990).

Tablo 3.1. Patnos'ta Faal Nüfusun Gelişimi (1985-95)

YAŞ GRUBU	NÜFUS								
	1985			1990			1995		
	K	E	T	K	E	T	K	E	T
15-19	1012	1272	2284	1576	1794	3370	1340	1730	3070
20-24	818	3654	4472	1219	2995	4214	1009	1235	2244
25-29	708	839	1547	922	1040	1962	904	947	1851
30-34	611	613	1224	794	795	1589	1094	1141	2235
35-39	488	475	963	662	598	1260	994	892	1886
40-44	374	382	756	458	458	916	907	961	1868
45-49	274	335	609	387	376	763	716	893	1609
50-54	249	248	497	354	337	691	519	623	1142
55-59	139	146	285	187	241	428	327	314	641
60-64	150	159	309	213	173	386	303	319	622
TOPLAM	4823	8123	12946	6772	8807	15579	8113	9015	17168

Kaynak: D.İ.E.. GNS Sonuçları, Sağlık Ocağı Kayıtları

Faal nüfusun gelişimiyle ilgili tabloda (Tablo 3.1) 20-24 yaş grubundaki erkek nüfusun fazlalığı, konuya açıklık getiren önemli bir ipucudur. 1995 yılına ait yaş ve cinsiyet miktarları, sağlık ocağı kayıtlarından derlenmiş olup, kesin güvenilir rakamlar değildir. Üstelik, bu kayıtlar askerî birlikleri de ihtiva etmemektedir. Askerî yetkililerle yaptığımız görüşmelerde kesin asker sayısını öğrenememekle beraber, tugay statüsünde bulunan garnizonun asker sayısının -subay kesimi dahil- 8000 civarında olduğunu öğrendik. Dolayısıyla, çalışma çağı nüfusunun sektörlere dağılımında bu sayı kullanılacak; faal nüfus (çalışma çağı nüfusu) miktarı da, buna göre 25168 olacaktır.

Buna göre, faal nüfusun gelişimini inceleyecek olursak, faal nüfusun toplam nüfus içerisindeki miktarı 1985'te %51.7, 1990'da %46.1 ve 1995'te %57.7 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.1).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 1990 yılında "Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri- Ağrı İli-" adı altında yayımladığı istatistiklere göre, Patnos'ta çalışan nüfusun sektörlere dağılımı şu şekildedir (Tablo 3.2.).

Tablo 3.2.1990 Yılında Patnos Şehrinde Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı

Sektörün Adı	Çalışan Sayısı (Kişi)
I. Ziraat, Avcılık ve Balıkçılık	1280
II. İmalat Sanayi	269
III. Elektrik, Gaz ve Su	21
IV. İnşaat	915
V. Toptan ve Perakente Ticaret, Lokanta ve Oteller	784
VI. Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	195
VII. Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait işler, Yardımcı İş Hizmetleri	41
VIII. Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	3096
IX. İyi Tanımlanamayan Faaliyetler	63
Toplam	6664

Kaynak: DİE, GNS Sonuçları

Yukarıdaki listeye göre, 1990 yılında Patnos'ta çalışan nüfus, toplam faal nüfusun %42.8'ini oluşturmaktaydı. Faal nüfusun %57.2'sini oluşturan 8915 kişi ise, işsiz nüfusu ifade etmekte olup, Doğu Anadolu Bölgesi yerleşmelerinin genel karakteristiğidir. Bir askerî merkez olan Patnos'ta iyi tanımlanamayan faaliyetler alanında, sadece 63 kişinin çalışıyor gibi gösterilmesi, tamamen gerçek dışı ve yanıltıcı bir durumdur. Zira, yukarıda da izah ettiğimiz gibi, 1990'da sayım esnasında garnizondaki asker sayısı 2644 kişidir.

Yukarıdaki listede yer alan iktisadi faaliyet kollarından, I. grupta yer alanları TARIM, II. ve IV. grupta yer alanları SANAYİ, diğerlerini de HİZMETLER sektörü adı altında topladığımızda (Baykal, F., 1988, s.92) çalışan nüfusun büyük bir kısmının hizmet sektöründe faal olduğu ortaya çıkar. Buna göre tarım sektöründe 1280 kişi (%19.2), sanayi sektöründe 1184 kişi (%17.8) ve hizmet sektöründe 4200 kişi (%63.0) çalışmaktadır.

Günümüzde, Patnos'ta çalışan nüfusun, potansiyel faal nüfus içerisindeki payı %51.9 olup, bunların büyük bir kısmı "Genel Hizmetler" sektöründe faaliyet göstermekte, iyi tanımlanamayan faaliyetler (gayri muayyen faaliyetler) ise, ilk sırada gelmektedir. Çalışan nüfusun %61.2'nin bu sektörde çalıştığı Patnos'ta, diğer sektörler nisbeten birbirlerine yakın değerler göstermekte olup, tarım ve ticaret sektörleri askerî işlevlerden sonra ikinci ve üçüncü sırada gelmektedir. Nitekim, çalışan nüfusun %12.6'sı tarım faaliyetleri, %10.6'sı Ticari faaliyetlerle uğraşmaktadır. Yönetim (%7.7), sanayi (%5.2) ve ulaşım (%2.7) sektörleri ise, düşük orandaki işkollarıdır (Tablo 3.3).

Tablo 3.3. Patnos'ta Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı

Sektörler	Çalışan Kişi Sayısı	Oranı (%)
HİZMET	10736	82.2
1. Askerî	8000	61.2
2. Yönetim	1002	7.7
3. Ticaret	1378	10.6
4. Ulaşım	356	2.7
TARIM	1641	12.6
SANAYİ	685	5.2
TOPLAM	13062	100

Kaynak: Yerinde Yapılan Tesbitler

Bir garnizon şehri olan Patnos'ta tarım faaliyetleri, etkinliğini azalan bir şekilde devam ettirirken, gelişmesini büyük ölçüde askerî fonksiyonlara borçlu olan ticaret sektörü de hızlı bir gelişim göstermektedir. Hatta, ticaretin en önemli ikinci fonksiyon durumuna yükselebileceği düşünülebilir. Ticaret sektörünün tarım sektörünü küçük bir farkla izlemesi, bunu doğrulamaktadır.

Bazı araştırmacılar tarafından geçici fonksiyonlar olarak tanımlanan askerî fonksiyonlar (Tolun-Denker, B., 1970, s.91), aslında, yerleşmedeki şehirselleşme karakterini belirleyicisi durumunda olmakta; bu fonksiyonun ortadan kalkması halinde yerleşmedeki diğer fonksiyonlar da genellikle canlılıklarını kaybetmektedirler (Tümertekin, E., 1973, s.76).

Patnos'un, askerî birliklerin çekilmesi durumunda, şehirselleşme fonksiyonları olarak ve işlevsel bakımdan gerileyebileceğini, nüfus kaybına uğrayabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü, asker nüfus hariç, çalışan nüfusun faal nüfus içerisindeki payı, sadece %29.5'tir. Bu durumda, tarım fonksiyonunun öne çıkacağını, Ticarî fonksiyonun da karakter değişimine uğrayarak, kırsal çevrenin pazarı olma işlevine sahip olabileceğini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, askerî fonksiyon, Patnos'ta şehirselleşmenin ve fonksiyonel gelişimin bir nevi teminatı olma vasfını kazanmıştır. Gelişmesini büyük ölçüde askerî fonksiyona borçlu olan Patnos'ta, bu durumda meydana gelebilecek değişimler, şehirdeki canlılığın kaybolmasına ve büyük fonksiyonel değişime yol açacaktır.

3.2. Patnos'ta Şehirselleşme Fonksiyonları ve Şehir İçi Arazi Kullanılışı

3.2.1. Askerî Fonksiyon

Bir garnizon şehri olan Patnos'ta, askerî birliklerin yerleşmeye geliş tarihleri fazla eskiye dayanmamaktadır. İlk olarak 1961-62 yıllarında ilçeye 1 tabur olarak yerleşen askerî birlikler, 1965'te alay düzeyine çıkmış; bu da, yerleşmenin nüfusunu 1965-70 devresinde %93.1 arttırmıştır. 1972'de Bitlis 10. tımene bağlı bir alayın Patnos'a nakledilmesiyle (Arınç, K., 1995, s.83) asker sayısı iki katına çıkmış, yerleşme nüfusu da 1970-75 devresinde %45.8 artmıştır. Nihayet, 1990 yılından itibaren "tugay" düzeyinde temsil edilmeye başlanan askerî birlikler, halihazırda 1 piyade tugayı ve 3 topçu taburundan müteşekkildir.

Türkiye'nin diğer asker şehirlerindeki karakteristik özellikleri, Patnos'ta da rahatlıkla görebilmek mümkündür. Bilindiği gibi, Türkiye'deki askerî merkezlerde faal nüfus oranı oldukça yüksektir (Tümertekin, E., 1973, s.75; Tolun-Denker, B., 1974-77, s.85). Bu açıdan incelediğimizde, Patnos'ta faal nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı 1985'te %51.7, 1990'da %46.1 ve 1995'te %57.7 olarak gerçekleşmiş olup, oldukça yüksek rakamlardır. Oysa, Türkiye nüfusunda bağımlı nüfus oranı % 72.1'dir (Doğanay, H. , 1994, s. 160).

Askerî merkezlerin önemli bir özelliği de, erkek nüfusun fazla olmasıdır (Tümertekin, E., 1973, s.75). Buna göre, Patnos'ta değişik sayım devrelerine ait kadın-erkek nüfusları şu şekilde olacaktır (Tablo 3..4).

Tablo 3.4. Patnos' ta Değişik Sayım Devrelerine Ait Kadın-Erkek Nüfusları

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Kadın	Erkek	Fark
1965	5653	2463	3190	727
1970	10916	3932	6984	3052
1975	15918	5750	10165	4418
1980	18184	-	-	-
1985	25046	10387	14659	4272
1990	33759	15154	18605	3451

Kaynak: DİE. GNS Sonuçları

Yukarıdaki listeden anlaşıldığına göre, 1970 yılında nüfusun %64'ünü, 1975'te %63.9'unu, 1985'te %58.5'ini ve 1990'da %55.1 ini erkek nüfus oluşturmaktadır. Yine, yukarıdaki listede, erkek nüfus miktarındaki oynaklığın nedeni, askerî merkezlerin diğer bir özelliğini ortaya koymaktadır: Zira, bu oynaklığın en önemli nedeni, geçici veya sürekli intikaller ve görevlendirmelerdir.

34. Mekanize Piyade Tuğayı (Sunay Garnizonu)nın bulunduğu Patnos'ta asker nüfusu sayısı, 1000'i subay ve astsubay olmak üzere yaklaşık 8000 kişidir. Bu sayıya, ilçede bulunan Jandarma Karakolundaki yaklaşık 100 kişi dahildir. Asker nüfus, hizmet sektöründe çalışan nüfusun %74.5'ini, tüm çalışan nüfusun da %61.2'sisini oluşturur.

Askerî sahaların şehirsiz topraklar içerisindeki miktarı yaklaşık olarak 190 ha. diğer bir anlatımla %8.8 oranındadır. Esasen, Alpaslan mahallesinin kuzeyindeki 50

ha.lık kısım hariç (ki bunun sadece 3 ha.ı Resmî olarak askerî birliklere ait olup, geriye kalan saha da askerî amaçlarla kullanılmaktadır), belediye sınırları içerisinde sayılmayan askerî birliklerin kapladığı alanı, yerleşmeye ve yerleşmenin işlevsel karakterine damgasını vurmasından ötürü, şehirselsel topraklara dahil ettik (Belediye sınırları içerisindeki alan 1973 ha.dır).

Askerî birliklerin konumlandığı sahalara gelince; şehrin kuzeybatısında çevre yolu ile Aznavurtepe arasındaki kısım, diğer bir ifadeyle Aznavurtepe'nin doğusu ve güneyi, askerî birliklerin yerleştiği sahalardır. Dolayısıyla, askerî bölge, doğuda Cumhuriyet mahallesi ve güneyde Alpaslan mahallesi ile sınır teşkil eder. Bunun dışında, Alpaslan mahallesinin kuzeyindeki 50 ha.lık bir alan da askerî bölgeye dahildir. Bunun 3 ha.lık kısmı askerî birliklerin eğitim, ikamet gibi faaliyetleri için kullanılırken, geriye kalan kısmı çeşitli amaçlarla (helikopter pisti gibi) kullanılmaktadır. Aznavurtepe'nin doğu yamaçlarında askerî birliklerin yanısıra kayakevi ve Nato deposu bulunmaktadır. Jandarma Karakolu ise, şehirde Atatürk Bulvarı üzerinde yer almaktadır (Şekil 3.1).

3.2.2. Yönetim Fonksiyonu

Patnos, Ağrı ilinin 8 ilçesinden (Merkez İlçe, Diyadin, Doğubeyazıt, Eleşkirt, Hamur, Patnos, Taşlıçay ve Tutak) birisidir.

Osmanlı Devleti döneminde, genellikle Tutak kazasının bir nahiyesi durumunda olan Patnos, Cumhuriyet dönemi ile birlikte Malazgirt ilçesine bağlanmış, 1936'da ise ilçe merkezi olarak Ağrı iline dahil edilmiştir.

Cumhuriyet öncesi salnamelerde 27 köyün bucak merkezi olan Patnos, 1936'da 3 bucak ve 72 köyün ilçe merkezi olarak, yaklaşık 964 km²lik bir alana sahip olmuş; 1955'te kendisine bağlı bazı köylerin çevre ilçelere bağlanmasıyla İdarî alanı daralmış (1094 km²); ancak, daha sonra bu daralmalar ortadan kaldırılarak ilçe bugünkü İdarî sahasına (1421 km²) kavuşmuştur.

Günümüzde 92 köyün İdarî merkezi olan Patnos, şehirlerin en önemli fonksiyonlarından biri olan yönetimle ilgili hizmetleri çevreye ve şehir sakinlerine sunmaktadır. "Şehirlerin çevrelerine vermekte oldukları yönetimle ilgili hizmetlerin

boyutları, şehrsel yerleşme merkezinin büyüklüğü ve etki alanının genişliği ile yakından ilgilidir." (Doğanay, H., 1983, s.40).

Patnos'ta yönetim fonksiyonunda 1002 kişi faaliyet göstermekte olup, çalışan nüfusun %7.7'ini teşkil ederler. Bu sayıya Dinî, eğitim ve sağlık hizmetlerinde çalışanlar dahildir. 1421 km²'lik bir sahanın yönetim merkezi olan Patnos'ta İdarî fonksiyonun diğer fonksiyonlara nazaran gelişmemiş olması, herşeyden evvel gayri muayyen sektörde çalışan kesimin çok fazla olmasındandır. Dolayısıyla, askerî fonksiyonlar, bu sektörün fazlaca gelişmesine olanak tanımamıştır. Nitekim, asker nüfus çıkarıldığında, yönetim kesiminde çalışanların %19.8'lik bir paya sahip oldukları görülür.

Şehirdeki İdarî işlev gören kurum ve kuruluşların büyük bir kısmı Atatürk Bulvarı üzerinde ve bulvara açılan sokakların başında yer almakta olup, toplu bir görünüm arzederler. Hükümet Konağı, Milli Eğitim, Halk Eğitim, Emniyet, İlçe Tarım, PTT, Şekerpancarı Şefliği, Trafik Tescil Bürosu ve Belediye gibi kurumlar, bu cadde veyahut bu caddeye çok yakın akslar üzerinde bulunmaktadır (Şekil 3.1).

Aslında, şehrin bu kısmındaki Resmî kuruluşlar son 20-25 yılda buraya yerleşmiş olup, Hükümet Konağı ve Belediye 1950'lerde Ağrı-Van caddesinin Cumhuriyet caddesi ile oluşturduğu kavşakta bulunmaktaydı (Fotoğraf 9).

Atatürk Bluarı üzerinde yer alan Hükümet Konağı ve ek binasında Kaymakamlık, Özel İdare, Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Mal Müdürlüğü, Adliye, Askerlik Şubesi, Nüfus Müdürlüğü ve Tapu Sicil Müdürlüğü bulunmaktadır (Fotoğraf 10). Böylece, Alpaslan mahallesinin kuzeyi ile Yeni mahallenin güneyi arasındaki kısım, Resmî hizmet alanları olarak belirginleşmiştir.

Şehrin muhtelif yerlerine dağılmış kuruluşlar ve buldukları yerler ise şu şekildedir: Alpaslan mahallesinin güneyinde Malazgirt yolu üzerinde Karayolları hizmet binası, İnönü mahallesinin batısında Malazgirt caddesi üzerinde İlçe Tarım Müdürlüğü'ne ait Tabii Tohumlama Merkezi (Boğa Evi), yine bu mahallede Patnos deresi kenarında Tedaş hizmet binası ve Belediye'ye ait mezbahane, şehrin doğusunda çevre yolu güneyinde D.S.İ. hizmet binası ve lojmanları, Cumhuriyet mahallesinde Köy Hizmetleri binası ve belediyeye ait muhtelif yerlerdeki çoğu su deposu olan teknik hizmet binaları...

3.2.3. Sosyo-Kültürel Fonksiyonlar

Şehirlerin çevrelerine sundukları hizmetlerden birisi de, Dinî, eğitsel ve sağlık olmak üzere 3 bölümde inceleyebileceğimiz sosyo-kültürel faaliyetlerdir.

Patnos'ta sosyo-kültürel faaliyetlerde çalışanların toplam sayısı 363 kişi olup, yönetim sektörünün %36.2'sini, tüm hizmet sektörünün %3.4'ünü ve çalışan nüfusun da %2.8'ini teşkil ederler.

Sosyo-kültürel faaliyetler içerisinde eğitimle ilgili olanlar ilk sırada gelir. Şehirdeki eğitim kurumlarında faaliyet gösteren 257 kişi, sosyo-kültürel faaliyetler içerisinde %70.8'lik bir pay meydana getirirler. Eğitim sektöründe çalışanlar, aynı zamanda yönetim hizmetleri içerisinde önemli bir yer kazanmış olup, %25.6'lık bir oran oluştururlar.

Patnos'ta 6 ilkokul, 2 ilköğretim okulu ve 4 adet orta dereceli okul bulunmaktadır. Şehirdeki eğitim kurumları ile öğrenci sayıları şu şekildedir(Tablo 3.5.).

Tablo 3.5.Patnos'taki Eğitim Kurumları ve Öğrenci Sayıları

Eğitim Kurumunun Adı	Öğrenci Sayısı
İlkokullar (6 Adet)	3312
İlköğretim okulları (2 Adet)	1663
Patnos Lisesi (Orta kısım dahil)	745
İmam-Hatip Lisesi (orta kısım dahil)	549
Endüstri Meslek Lisesi (orta kısım dahil)	336
Sağlık Meslek Lisesi	153
TOPLAM	6758

Kaynak: İlçe Milli Eğitim Md. Kayıtları

Şehirdeki eğitim kurumları, özellikle ilk dereceli okullar, şehrin değişik mahallelerine dağılmış vaziyettedir. İlkokullar, İnönü ve Yeni mahalle hariç olmak üzere her mahallede bulunmakta; buna karşılık, ilköğretim okullarının ikisi de Alpaslan mahallesinde bulunmaktadır. Orta dereceli okullardan İmam Hatip Lisesi, Patnos Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesi şehir merkezinde (Alpaslan mahallesi kuzeyi) bulunmalarına karşılık, Endüstri Meslek Lisesi, şehrin doğu ucunda, Yeşilçimen mahallesi sınırları içerisinde ve Çevre Yolunun kuzeyinde bulunur.

Eğitim Hizmetleri açısından, Halk Eğitim M¼d¼rl¼đ¼n¼n açmış olduğu çeşitli kursları da saymak gerekir. Halk Eğitim Merkezi, 1996 yılı içerisinde 2 okuma-yazma, 2 daktilografi ve 1 saz kursu d¼zenlemiř; halen 3 halı-kilim, 1 bilgisayar ve 1 Oltutaşı işletmeciliği kursları devam etmekte olup, 300 civarında kursiyeri mevcuttur.

şehirdeki İlçe Halk K¼t¼phanesi'nin şehir sakinlerine y¼nelik pek fazla bir işlevi bulunmamakta, daha çok, ilk ve orta dereceli okullarda okuyan ¼đrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermektedir.

Alpaslan mahallesindeki spor sahası da bu işlevler arasında sayılabilir. Ayrıca sosyo-k¼lt¼rel fonksiyonlar kapsamında değerlendirilebilecek olan yerel radyo da 50 km. yarıçaplı bir alan içerisinde rahatlıkla dinlenebilmektedir.

Sosyo-k¼lt¼rel fonksiyonlar arasında ikinci sırada gelen Dinî hizmetler, M¼ft¼l¼k kanalı ile y¼r¼t¼lmekte olup, bu hizmetlerde 61 kişi çalışmaktadır. Dinî hizmetlerde çalışanlar, sosyo-k¼lt¼rel hizmetlerde çalışanların %16.8'ini, İdari hizmetlerde çalışanların %6.1'ini oluştururlar. şehirde halen çeşitli mahallelere dağılmış olarak 17 cami ve 3 Kur'an Kursu bulunmaktadır.

Sağlık hizmetleri Devlet Hastahanesi ve 1 sağlık ocağı tarafından y¼r¼t¼lmekte olup, doğrusu pek bir işlevlerinin olduğu s¼ylenemez. 25 yatak kapasiteli devlet hastahanesinde, 1990'dan bu yana uzman doktor olmadığı için bu g¼ne kadar hiç bir hastaya yataklı tedavi uygulananmıştır. Devlet Hastahanesinde 4 doktor, 7 hemşire, 4 ebe, 2 laborant ve 1 r¼ntgen teknisyeni; sağlık ocağında ise, 3 doktor, 1 sağlık memuru, 3 hemşire ve 8 ebe bulunmaktadır.

Yeterli sağlık hizmetlerinin verilemediği Patnos'taki Sağlık kuruluşlarında g¼revli olan doktorlardan gerektiği gibi yararlanılamamaktadır. Bu konuda en ¼nemli şikayetlerden biri de doktorların, mesai zamanında ve hatta Resmî hastaları bile ¼zel işyerlerinde muayene etmektedirler.

Patnos'ta 4 adet ¼zel doktor muayenehanesi olup, uzman doktor bulunmamaktadır. şehir sakinlerinden durumu iyi olanlar, bu hizmetler için, Van, Erzurum, Erciş ve Ağrı'yı kullanmaktadırlar.

Devlet Hastahanesi ve Sağlık Ocağı Atat¼rk Bulvarı ¼zerinde yer almaktadır. Yeşilçimen mahallesinde yapımına başlanan yeni hastahane inşaatı da, bug¼n durmuş vaziyettedir.

3.2.4. Ticaret Fonksiyonu

Şehirlerin çevrelerine verdiği en önemli hizmetlerden birisi de, yerleşmenin sahip olduğu Ticarî fonksiyonlardır. Ticarî faaliyetler şehirlerin etki alanını belirlemesi yanında, şehre merkezîyet gücü kazandıran ve şehrin gelişmesine yol açan önemli bir fonksiyondur (Doğanay, H., 1983, s.41).

Patnos'ta 1378 kişi Ticarî faaliyetlerle uğraşmaktadır. Bu sektörde çalışan nüfusun %10.6'sını ve hizmet sektöründe çalışanların ise %12.8'ini oluştururlar. Patnos'ta mevcut 1108 işyerinin 948'i (%85.5) Ticarî ve hizmet amaçlı işyerleri, geri kalanı ise küçük sanayi işyerleridir. Ayrıca 100 boş işyeri ve 194 adet depo-ambar bulunmaktadır.

İşyerlerinin sadece 37'si toptan ticaret işyeri olup Ticarî işyerlerin sadece %3.9'unu oluşturur. Bunların da çoğu gıda maddeleri veya diğer bir ifadeyle "bakkal toptancıları" (Kesici, Ö., 1994, s.114) olup, 10 işyeri hem toptan, hem de perakende satış yapmaktadır. Bakkal toptancılarının, daha çok olmasının nedeni, köylerde bakkallardan başka işyeri bulunmamasıdır (Kesici, Ö., 1994, s.114). Toptancıların satışlarının %80'i şehirdeki küçük ölçekli bakkallara yöneliktir. Van, Erzurum gibi şehirlerden gelen gezici toptancıların son zamanlarda çoğalması ve şehirdeki toptancıların çoğunun servis araçlarının olmayışı, Patnos'taki toptan ticaret işlevinin gelişmesine imkan vermemektedir.

Patnos'taki Ticarî işyerlerin %71.6'nı (679 adet) perakende ticaret yapan dükkanlar oluşturmaktadır. Perakende ticaretin büyük bir kısmını (%65.1) bakkallar oluşturur. Manav, kasap, konfeksiyon, kuyumcu, nalburiye, mobilyacı ve manifatura gibi işyerleri de perakende ticarete önemli sayılabilir (Tablo 3.6.).

İşyerlerinin 232'si (%24.5) hizmet amaçlı işyerleri olup, bu işyerleri içinde kahvehaneler (%24.1), büro-yazıhaneler (%18.1), tamirciler (%12.9), lokantalar (%11.2) ve berber-kuaförler (%6.9) başta gelirler (Tablo 3.3).

Patnos'taki Ticarî fonksiyonlar açısından önemli bir faaliyet de hayvan pazarında canlı hayvan alım-satımıdır. Çevre yolunun kuzeyinde bulunan ve eski terminal alanı olan hayvan pazarı, özellikle kış ve bahar aylarında yoğun ticarete sahne olmaktadır. Kırsal kesim için önemli bir pazar işlevi gören hayvan pazarı, genellikle köylerden gelen satıcılar ile şehirdeki alıcıların karşılaştığı bir mekan vasfını

Tablo 3.6. Patnos Şehrinde Ticarî İş Yerleri Sayısı

İş Yeri Türü	İş Yeri Sayısı	İş Yeri türü	İş Yeri Sayısı
A- TOPTAN TİCARET		C- HİZMET İŞ YERLERİ	
Toptan Gıda	12	Çayevi-Kahvehane	56
Toptan Perakende Gıda	10	Büro-Yazıhane	42
Çimento-Kireç Satıcısı	9	Lokanta	26
Sebze Komisyoncusu	4	Elektrikli Ev Aletleri Tamircisi	18
Un-Yağ Satıcısı	1	Berber-Kuaför	16
Yem Bayii	1	Otobüs Yazıhanesi	10
TOPLAM	37	Eczane	7
C- PERAKENDE TICARET		Ayakkabı Tamircisi	6
Bakkal-Market	442	Dernek-Parti Bürosu	6
Manav	43	Otel	4
Konfeksiyon	37	Doktor Muayenehanesi	4
Kasap	24	Camcı	3
Kuyumcu	22	Fotoğrafçı	3
Mobilyacı	16	Pastane	3
Nalburiye	13	Çay Bahçesi	3
Manifatura	11	Saat Tamircisi	2
Tuhafiye	7	Kargo-Nakliyat	2
Benzin İstasyonu	6	Mali Müşavir	2
Elektronik Aletler Satıcısı	6	Veteriner Kliniği	2
Hırdavatçı	6	Arzuhalci	2
Tüp Bayii	5	Banka	2
Kırtasiye-Kitapçı	5	Pompa Tamircisi	1
Oto Yedek	4	Bobinaj Tamircisi	1
Oto Galeri	3	Çakmak Tamircisi	1
Traktör Bayii	3	Bisiklet Tamircisi	1
Züccaciye	3	Kuru Temizleme	1
Beyaz Eşya	3	Matbaa	1
Kunduracı	2	Sürücü Kursu	1
Tekel Bayii	2	Kantarçı	1
Akücü	2	Hamam	1
Kuruyemişçi	2	Bilardo Salonu	1
Odun-Kömürücü	2	Noter	1
Kasetçi	2	Yerel Radyo	1
Saatçi	2	Lokal	1
Yüncü	1	TOPLAM	232
Av Malzemeleri Bayii	1	GENEL TOPLAM	948
Simitçi	1		
Zahireci	1		
Halıcı	1		
Oyuncakçı	1		
TOPLAM	679		

Kaynak: 1995 Bina Sayım Cetvelleri. Yerinde Yapılan Tesbitler. Vergi Dairesi Kayıtları

kazanmakta; aynı zamanda, şehirdeki kasaplar da kesimlik et ihtiyaçlarını buradan karşılamaktadırlar. Pazarın ilçe sınırları dışına bir etkisi bulunmamaktadır.

Şehirdeki önemli bir Ticarî faaliyet de tablacılıktır. Ekip-biçme faaliyetlerinin ve büyük şehirlere çalışmak üzere gidişlerin çoğaldığı yaz döneminde sayıları azalan tablacılar, kış aylarında çoğalmaktadırlar. Sayım ve anket uygulamaları yaptığımız haziran ayında, Rus pazarındaki tablacılar dahil olmak üzere sayıları 75 olan tablacılar, kış aylarında 2-3 katına çıkmaktadır.

Şehirde, son yıllarda gittikçe rağbet gören bir başka faaliyet de kavakçılıktır. Şehrin muhtelif yerindeki ağaç pazarlarında, kavakçılık faaliyetleriyle aktif olarak uğraşan 30 civarında kişi bulunmaktadır. Genellikle inşaat faaliyetlerinde döşemelik ve çatı malzemesi olarak kullanılan kavakların çifti 1 milyon TL. civarında satılmaktadır.

Merkezî iş alanı teşekkülünün görülmediği Patnos'ta ticaret hayatı, şehrin belli başlı caddelerine inhisar etmektedir. Ağrı-Van caddesi ve Malazgirt caddesi şehrin en yoğun Ticarî faaliyetlerinin görüldüğü mekanlardır. Ağrı-Van caddesinin kuzeyde 14 Nisan ve Cumhuriyet caddeleri, güneyde Alpaslan ve Malazgirt caddeleri ile kesiştiği alan, şehrin en canlı kısmını oluşturmaktadır.

Ticarî bakımdan şehrin en eski caddesi Ağrı-Van caddesi olup, bu caddenin doğu kesimi en eski aynı zamanda en işlek kısımları oluşturmaktadır. Bugün, daha çok sözkonusu caddeden Çevre yoluna doğru Cumhuriyet caddesi ve Malazgirt caddesinden güneye doğru bir gelişme görülmektedir. Gerçekten, şehrin bu kesimlerinde son zamanlarda önemli bir inşaat faaliyeti görülmektedir. Batıda, askeri birliklerden dolayı iş ve ticaret sahalarının bu istikamette gelişimi fazla değildir.

Patnos'ta iş ve ticaret sahalarının yerleştiği binalar genellikle tek katlı olup, Ağrı-Van caddesindeki dükkanların çoğu çatılıdır. Şehirdeki iş ve ticaret sahaları, ikametgahlarla fazla karışmış değildir. İkametgahlar ile iş ve ticaret sahasının aynı binada toplanması Malazgirt caddesinin orta ve güney kesimleri hariç, enderdir. İkametgahlar, işyerlerinin üzerinde yer aldığı cadde ve sokakların hemen gerisinden başlar. Zaten, çok katlı yapılar Patnos'ta oldukça azdır. Bu durumun tek istisnası Malazgirt ve Cumhuriyet caddeleridir. İki cadde de son zamanda çok katlı yapılara yönelik önemli inşaat faaliyetleri mevcuttur. Bu caddelerdeki işyerlerinin üst katlarını genellikle ikametgahlar oluşturur.

Şehirdeki iş ve ticaret sahalarında, Ticarî çeşitlilik bakımından bir ihtisaslaşma ve gruplaşma yoktur. Çeşitli türde mallar satan dükkanlar, bir arada ve yanyana yer almakta olup, aynı problem küçük sanayi türündeki işyerleri için de sözkonusudur. El

sanatları olarak da tanımlanabilecek olan küçük sanayi faaliyetleri, bu caddelerin muhtelif kesimlerinde Ticarî iş yerleriyle bir arada bulunurlar. Küçük ölçüde olmak üzere toptancılar ve manavlar için bir gruplaşma sözkonusu olabilir. Toptancıların, büyük bir kısmı Malazgirt caddesinde toplanırken, manavlar da Cumhuriyet caddesi ile 14 Nisan caddesi arasındaki kısımda toplanma eğilimi göstermektedir (Şekil 3.1).

Şehrin en canlı caddesi olan Ağrı-Van caddesi, Ticarî yoğunluğun ve çeşitliliğin farkedilebildiği bir cadde olup, özellikle orta kısımları en işlek bölümü oluşturur (Fotoğraf 11). Ağrı-Van caddesinin kuzeydoğu kesimi ya da iş ve ticaret sahaları ile çevre yolu arasındaki kısmı ikametgah alanları olup, bu kesimde 66 konut bulunmaktadır. Ağrı-Van caddesinin iş ve ticaret sahalarında, bakkal-market, kuyumcu, berber-kuaför, terzi, kasap, konfeksiyon, lokanta, manifatura gibi dükkanlar daha fazla olup, toplam 298 işyeri herhangi bir gruplaşma göstermeksizin birarada bulunur. Ağrı-Van caddesinin doğusunda Jandarma Karakolunun yanında bulunan pasajda, 23 adet işyeri bulunmakta olup, berber, kasap, elektronikçi, terzi ve kahvehane gibi işyerlerinin yanısıra ilçe Müftülük binası da pasajın ikinci katında bulunmaktadır.

Atatürk Bulvarı ise, düşük yoğunluklu, daha çok Resmî kuruluşlar ile lojmanların sıralandığı bir caddedir. Ancak buradaki Resmî kuruluşlar tek bir ünite teşkil etmeyip, işyerleri ile karışık haldedir. Bu cadde üzerindeki 91 işyerinin en önemlilerini büro-yazıhaneler, bakkal-marketler, dernekler oto tamir ve yedek parçacılar oluşturur. Bu caddenin bir özelliği de, işyerlerinin %52.7'sinin hizmet işyerlerinden oluşmasıdır (Fotoğraf 12).

Malazgirt caddesi, şehrin en canlı ve Ticarî bakımından en işlek kısımlarından birini meydana getirir (Fotoğraf 13). Bu caddede daha çok köylü kesime yönelik mal ve hizmetler yoğunluk kazanmış olup, toptan ticaretin büyük bir kısmı da bu caddede bulunmaktadır. Bu caddenin diğer bir özelliği de, özellikle gündelik ihtiyaçları karşılayan bir yer olmasıdır. Bu cadde ile Alpaslan caddesi arasında 30'a yakın tablacı da Rus Pazarı olarak adlandırılan yerde faaliyet göstermekte olup, tablacılar daha çok manifatura ve oyuncak mamülleri satmaktadırlar (Fotoğraf 16). Malazgirt caddesinin güneyi tamamen ikametgaha ayrılmış durumdadır. 214 işyerinin bulunduğu Malazgirt caddesinde daha çok, kuyumcu, bakkal, kahvehane, un değirmeni, briketçiler, keresteci, tamirciler, kasap gibi işyerleri bulunmaktadır.

Malazgirt caddesinin batısında yeralan Alpaslan caddesi, özellikle kırsal kesime hitap eden Ticarî mal ve hizmetler sunmakta olup, akşam saatlerinde çok tenhalaşmaktadır (Fotoğraf 19). Alpaslan caddesinde yeni açılan pasajda şimdilik kahvehane ve lokantalar bulunmaktadır (Fotoğraf 18).

Cumhuriyet caddesi, daha çok ikametgah alanı olarak belirginleşmiştir. Son yıllarda iş ve ticaret sahaları, bu cadde boyunca gelişme eğilimi göstermektedir. Bu cadde boyunca manavlar sıralanmış olup, bu cadde ile 14 Nisan caddesinin arasında da manavlar toplanmıştır. 14 Nisan caddesinde bakkalların yanısıra, kuzeyinde marangozlar ve oto tamircileri seçilmektedir.

Alpaslan caddesinin uzantısı olan 2 no.lu cadde, 14 Nisan caddesi ve Cumhuriyet caddesi arasındaki sahanın orta kısımları ve 14 Nisan caddesinin hemen arkasındaki boş bir alan özellikle son yıllarda kavak pazarı olarak önem kazanmaktadır (Şekil 3.1).

Sonuç olarak, Patnos'ta iş ve ticaret sahaları birkaç cadde ile bu caddelerin bağlantılarına yayılmaktadır. İş ve ticaret sahaları, çevre yoluna yay şeklinde birleşen Ağrı-Van caddesi ile bu caddeyi kuzey-güney doğrultusunda kesen, Cumhuriyet caddesi-Malazgirt caddesi ve 14 Nisan caddesi-Alpaslan caddesi eksenleri boyunca yoğunlaşmıştır. İşyerleri arasında bir ihtisaslaşma olayı olmayıp, değişik türdeki işyerleri birarada yer almışlardır.

3.2.5. Ulaşım Fonksiyonu

Yolların düğümlendiği bir noktada kurulmuş bulunan Patnos şehri, Urartular döneminden beri, çeşitli yol güzergahlarının uğrak ve kavşak noktası olma vasfını sürdürülmüştür. Urartular zamanında, günümüzdeki Patnos-Van, Patnos-Ağrı, Patnos-Malazgirt yolları büyük ölçüde aynı şekildeydi (Belli, O, 1977, s.111 vd.). Osmanlı Devleti döneminde, Erzurum-Van arasındaki en mühim kervan yolu da buradan geçmekte idi ve bu yol kışları da ulaşım açıktı. Bu yolun belli başlı duraklar Erzurum-Tutak-Patnos-Erciş-Van şeklindeydi (M. Sadık, 1915, s.13 vd.).

Patnos'ta ulaşım sektöründe faaliyet gösterenlerin sayısı 356 olup, çalışan nüfusun %2.7'ni teşkil eder. Şoförler ve Otomobilciler Derneği ve Trafik Tescil Bürosu kayıtları ile şehirdeki dolmuş ve taksi durakları ile ilgili yaptığımız anket

sonuçlarına göre, şehirde 84 kişi taksicilik, 127 kişi nakliyatçılık (kamyonculuk), 105 kişi dolmuşçuluk faaliyeti ile uğraşmakta, yaklaşık 40 kişi ise at arabası ile şehirdeki ulaşım faaliyetlerine katılmaktadır.

Patnos'un Türkiye'nin bütün bölgeleriyle düzenli bağlantısı vardır. Patnos otobüs terminalinden hergün Türkiye'nin değişik şehirlerine 23 adet otobüs seferi yapılmakta olup, bunun 7 tanesinin kalkış noktası Patnos'tur. Ayrıca, günde iki kez Ağrı'ya Belediye otobüsleriyle düzenli seferler yapılmaktadır. Bunun dışında, hergün Ağrı'ya 8, Erciş'e 9, Malazgirt'e 10 ve Ahlat-Tatvan'a 3 dolmuş seferi yapılmaktadır

Patnos'u dışarıya bağlayan en önemli yollar, Patnos - Ağrı - Erzurum - Sivas-Ankara, Patnos - Erzurum - Bursa, Patnos - Erzurum - İstanbul, Patnos - Erzurum - Samsun-Trabzon, Patnos - Erciş - Van ve Patnos - Bitlis - Diyarbakır - Gaziantep - Adana -Mersin güzergahlarıdır.

Patnos'ta otobüs terminali Belediyenin hemen arkasındaki alanda yer almaktadır. Şehir merkezinde yer alması, araçların giriş-çıkışlarına elverişli olmaması nedeniyle özellikle trafik açısından problemlere yol açmaktadır (Fotoğraf 22). Şehirdeki çevre yerleşmelere sefer yapan dolmuşlar ise, Ağrı-Van caddesi ile Malazgirt caddesinden kalkmaktadır (Şekil 3.1). Otobüs firmalarının terminalde yer almakta olup, aynı zamanda şehirdeki muhtelif yerlerde de büroları bulunmaktadır.

Patnos, günde yaklaşık 50 köyle sürekli bağlantı kurmakta, diğer köylerle de haftada bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Kırsal çevrenin pazar merkezi olan Patnos şehri, Tutak, Hamur, Malazgirt'in kırsal kesimiyle de günübürlük ya da haftalık ilişki içerisinde dir.

Patnos'a kırsal çevreden gelenlerin araçlarının belirli bir durakları yoktur. Daha çok, Malazgirt caddesi, Alpaslan caddesi, 14 Nisan caddesi ve Ağrı-Van caddesinin eski Erciş yoluna açılan kısmında, cadde boyunca düzensiz olarak sıralanırlar ki, bu da çok yoğun bir trafiğe neden olmaktadır.

Patnos'ta yakın zamana kadar, şehir içi ulaşım pek gelişmemiştir. Ancak, son 7-8 yılda şehrin alansal genişlemesine bağlı olarak, şehir içi ulaşım faaliyeti bir zorunluluk haline gelmiştir. Şehir içi belediye seferleri son 2 yıldır yapılmaktave bu şekilde şehrin uç noktaları ile bağlantılar kurulabilmektedir. Belediyeye ait midibüsler hergün Endüstri Meslek Lisesine 3, Adilcevaz yoluna 3, Malazgirt yoluna 1, Karatoklu yoluna 1 ve Yukarı Göçmez yoluna 1 olmak üzere 9 sefer yapmaktadır.

Belediye araçları askerî lojmanların önünde başlayarak, Ağrı-Van caddesi boyunca yolcu aldıktan sonra ana güzergahlarına geçerler.

Şehirde 7 adet taksi durağı bulunmakta, bu duraklarda -sayıları zaman zaman değişmekle birlikte- 80 civarında taksi şehiriçi ulaşım hizmetlerinde kullanılmaktadır. Taksi duraklarından sadece ikisi Ağrı-Van caddesi üzerinde yer almakta olup, diğerleri bu caddeye açılan cadde ve sokak başlarında bulunmaktadır. Özellikle, iş ve ticaret alanlarının yoğun olduğu orta kesimde 4 adet taksi durağı bulunmaktadır. Şehirde, at arabaları da şehiriçi taşıma işlerinde kullanılmaktadır. At arabaları, Ağrı-Van caddesinin hemen güneyinde, Patnos deresi kenarında Tedaş hizmet binasının önündeki boş alanda bulunmaktadır.

Ulaşım sektörü içinde incelenen haberleşme faaliyetleri incelenecek olursa, 3660 adet telefon bulunmaktadır. P.T.T. Müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre, 1995 yılı içerisinde 26 milyon kontörlük görüşme yapılmıştır.

3.2.6. Sanayi Fonksiyonu

Patnos'ta sanayi sektöründe toplam 685 kişi çalışmakta olup, çalışan nüfusun %5.2'sini meydana getirirler. Bunların 309 (%45.1)'u küçük sanayiye ait 160 işyerinde, geriye kalanı da (%54.9) inşaat sanayiinde faaliyet göstermektedir.

İnşaat faaliyetleri, genellikle sanayi fonksiyonu içerisinde düşünülmüştür (Tolun-Denker, 1974-77, s.11). Çünkü, geçici bir işlevi olan inşaat faaliyetleri, ayrı bir fonksiyon oluşturmamakta ve daimi bir inşaat şehriden de söz edilememektedir. Bu nedenle, inşaat sanayii şehir hizmetlerine ait bir fonksiyon olduğu için, şehirlerin ancak halihazır durumu hakkında bir fikir verebilir (Tolun-Denker, B., 1970, s.97; Tümertekin, E., 1973, s.51). TOLUN-DENKER'in de ifade ettiği gibi, "inşaat faaliyetleri şehir içinde azaldığı anda, «inşaat sanayii» fonksiyonu da kendiliğinden ortadan kalkacaktır." (Tolun-Denker, B., 1970, s.97).

Patnos'taki küçük sanayi işyerleri içerisinde, briket imalathaneleri, marangonzlar, terziler, oto tamircileri ve un değirmenleri ilk sırada gelirler. Nitekim sözkonusu işyerleri tüm sanayi işyerleri içerisinde %75.6'lık bir oran meydana getirirler (Tablo 3.7).

Tablo 3.7. Patnos'ta Sanayi İşyerleri Sayısı

İş Yeri Türü	İş Yeri Sayısı	Oranı(%)
Briket imalathanesi	43	26.9
Marangoz	37	23.1
Terzi	17	10.6
Oto Tamir Atelyesi	15	9.4
Un ve Bulgur Değirmeni	12	7.6
Hızır Atelyesi ve Kereste	11	6.9
Sobacı	6	3.7
Fırın	4	2.6
Oto Lastik	3	1.9
Kaynakçı	3	1.9
Oto Elektrik	2	1.2
Keçe İmalatı	2	1.2
Demir Doğrama	2	1.2
Çömlekçi	1	0.6
Yastıkçı	1	0.6
Tuğla İmalathanesi	1	0.6
TOPLAM	160	100.0

Kaynak: 1995 Bina Sayım Cetvelleri. Yerinde Yapılan Gözlemler ve Vergi Dairesi Kayıtları
Patnos'taki sanayi işyerleri içerisinde, briket imalathanelerinin önemli bir yeri vardır (%26.9). Patnos'taki sanayi işyerleri içerisinde marangozlar (%21.9) ve motorlu araç tamir ve bakımı ile ilgili işyerleri (%12.5) briket imalinden sonra en önemli sanayi faaliyetini meydana getirmektedir.

İnşaat faaliyetlerinin artışına paralel olarak sayıları artan briket imalathaneleri, ençok Malazgirt caddesi üzerinde bulunurlar. Malazgirt caddesinin Molla İbrahim sokakla birleştiği yerden Karayolları hizmet binasına kadar sağlı sollu bir şekilde uzanırlar. Sadece bu cadde üzerinde 17 adet briket imalathanesi bulunmaktadır. Bunun dışında, Çevre yolu kenarında da briket imalathaneleri mevcut olup, ayrıca karo imalatında bulunan birkaç briket imalathanesi de mevcuttur (Fotoğraf 21). Biriket imalathanelerinin fazla olmasının nedeni, son yıllarda artan inşaat faaliyetleridir. Adilcevaş yolunun batısında bulunan tuğla imalathanesi, 8-10 yıldan beri faaliyette olup, şimdilik satışlar devam etmekle beraber, üretime ara vermiştir.

Patnos'taki sanayi faaliyetleri, el sanatlarına dayanan, diğer bir ifadeyle küçük sanayi faaliyetleri olup, şehirde ayrı bir alan oluşturmamaktadırlar. Marangozlar, nisbeten toplanma eğilimi gösteren tek sanayi işyerleridir. Marangoz ve hızar atelyelerinin bir kısmı, Malazgirt caddesi ile Alpaslan caddesi arasındaki "Marangozlar Sitesi" olarak isimlendirilen alan içerisinde yerleşmiş olup, oto tamir atelyelerinin bir kısmı da burada yer alırlar (Fotoğraf 20). Marangozlar sitesinde 23 işyeri bulunmaktadır. Bunun dışında Malazgirt caddesinin kuzeyinde, bu caddeden Patnos deresine bir inen sokak boyunca sağlı-sollu bir şekilde, marangozlar yer alır. Ayrıca 14 Nisan caddesinin kuzeyinde de marangozlar yer almaktadır (Şekil 3.1).

Ağrı-Van caddesi üzerinde küçük sanayiye ait işyeri yoktur. Yalnız, Atatürk Bulvarının batısında bir kaç oto tamir ve oto lastik atelyesi yer alır. Oto tamir atelyeleri ile küçük sanayiye ait diğer işyerleri, 14 Nisan, Cumhuriyet, Alpaslan ve Malazgirt caddelerinde iş ve ticaret sahaları ile karışık bir halde bulunur. Yerinde yaptığımız tesbitlere göre, Patnos'taki inşaat faaliyetlerinde 376 kişi çalışmakta olup, bunun 26'sı müteahhitlik-taşeronluk yapmaktadır. Yerinde yaptığımız araştırmalara göre Patnos'ta halen 138 inşaat faaliyeti devam etmekte olup, bunun 59'u Alpaslan ve Yeni mahallelerindedir.

3.2.7. Tarım Fonksiyonu

Patnos'ta çalışan nüfusun % 12.6'sı diğer bir ifadeyle 1641 kişi tarım faaliyetleri ile uğraşmakta olup, iyi tanımlanamayan faaliyetlerden sonra ikinci sırada gelmektedir. Çiftçi Koruma Derneği ve İlçe Tarım Müdürlüğü'nden edindiğimiz bilgiler ile yerinde yaptığımız gözlemlere göre Patnos'ta tarım faaliyetleri ile uğraşanlar şu şekildedir (Tablo 3.8.)

Tablo 3.8. Patnos` ta Tarımla Uğraşanların Dağılışı

Tarımsal Faaliyet Adı	Çalışan Sayısı	Oranı (%)
Yonca-Çayır Tarımı	188	11.5
Tahıl Tarımı	314	19.1
Sebze (Bostan)Tarımı	368	22.4
Şeker Pancarı Tarımı	89	5.4
Hayvancılık	622	37.9
Kavak Yetiştiriciliği	60	3.7
TOPLAM	1641	100.0

Kaynak: İlçe Tarım Md. Şeker Pancarı Şefliği, Çiftçi Koruma Derneği Kayıtları.

Yukarıdaki rakamlara göre, ekip-biçme faaliyetinde bulunanların oranı %62.1, hayvancılıkla uğraşanların sayısı ise %37.9'dur (Tablo 3.8.). Bu sayıya değişik iş kollarında çalışmakta olup tarım faaliyetleri ile ikinci derecede uğraşanlar dahil değildir.

İlçe Tarım müdürlüğü'nden aldığımız 1994 rakamlarına göre, şehirde 100 traktör, 93 pulluk, 100 römork, 76 mibzer, 80 tırmık, 53 diskharrov, 60 patoz, 35 bıçak, 64 su motoru ve 8 motorlu pulverizatör olmak üzere toplam 669 tarımsal araç-gereç bulunmaktaydı.

Yine 1994 rakamlarına göre, şehirde 5000 büyük baş, 10000 küçükbaş, 120 binek ve 25200 kümes hayvanı olmak üzere toplam 40320 hayvan varlığı bulunmaktaydı.

Yüksek tarım potansiyeline sahip olan Patnos Ovası üzerinde kurulmuş bulunan Patnos şehri, tarımsal kimliğini azalmalara karşın muhafaza etmektedir.

Şehirde ikametgah alanı içerisinde ve yerleşmelerin hemen çevresinde yaklaşık 400 ha. lık alanda tarım faaliyetleri sürdürülmektedir. Bunun 1107 da.lık kısmı şekerpancarı tarımına ayrılmıştır (Fotoğraf 23). Şekerpancarı tarımı son yıllarda özellikle gelişme gösteren bir faaliyettir. Nitekim, 1994'te 504 da. ve 1995'te 669 da. alana şekerpancarı ekimi yapılmıştır. Şekerpancarı Şefliğinden edindiğimiz bilgilere göre, 1995 yılında 1124 ton mahsul edilmiş, bu yıl ise rekoltenin geçen yıla göre 2-3 katı aratarak 3500 tona çıkması beklenmektedir. Şekerpancarı tarımının, özellikle Çay mahallesinin güneyi ile Mollaibrahim Sokağı'nın güneyinde kalan kısımda yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Diğer tarım alanlarında çoğunlukla buğday ve az miktarda olmak üzere arpa, nohut ve çavdar ekilmektedir. Alpaslan mahallesinin doğusu buğday tarımının daha sıklıkla yapıldığı bir yerdir. Yeşilçimen mahallesindeki tarım alanlarında ise, patates ve lahana ekimi fazlalığı dikkati çeker (Şekil 3.1).

Patnos'ta son yıllarda giderek artan bir başka tarım faaliyeti de kavak yetiştiriciliğidir. Çay Mahallesi ile Yeşilçimen mahallesinin batısı, kavak ağaçlarının çokça yetiştirildiği alanlardır.

Patnos Şehri'nde konut alanları içerisinde yapılan sebze tarımı eskiden beri aktif bir şekilde süregelen bir tarım faaliyetidir. Ancak, bahçelerde yetiştirilen tarım ürünleri ile ilgili istatistikler tutulmadığı için, üretim miktarları hakkında bilgi vermek

mümkün olmamıştır. Evlerde genellikle çeşitli sebzeler (fasulye, domates, kabak gibi) ve meyveler (elma, kayısı gibi) yetiştirilmektedir.

3.2.8. Konut Alanları

1973 ha. gibi geniş bir alana yayılan Patnos Şehri'nin 1090 ha. ı yada % 55.2'si yerleşilmiş olup geriye kalan 883 ha. lık alanı ise tarım alanları, boş alanlar ve yeşil alanlar oluşturur. Yerleşik alan içerisinde ikametgahlar, Resmî daireler, okullar, camiler, iş ve ticaret sahaları gibi muhtelif kullanımlar meydana gelmektedir. Dolayısıyla, bunların sınırlarını çoğu kez birbirinden ayırmak güçtür. Zira, bu yapılar, birbirleriyle karmaşık bir ünite meydana getirirler.

Patnos'ta iş ve ticaret sahaları ile ikametgahlar karışık olmamasına rağmen, Sütlüpnar ve Cumhuriyet mahalleleri hariç her mahallede az veya çok iş ve ticaret alanı bulunmaktadır (Tablo 3.9; Şekil 3.1).

Tablo 3.9. Patnos'ta İkametgah ve İşyeri Sayısının Mahallelere Dağılışı

Mahalle Adı	İkametgah Sayısı	Oranı (%)	İşyeri Sayısı	Oranı (%)
Alpaslan	1597	74.0	562	26.0
Yeşilçimen	906	92.1	78	7.9
Cumhuriyet	713	94.8	39	5.2
Sütlüpnar	552	97.0	17	3.0
Çay	517	90.4	55	9.6
Yeni	493	59.6	334	40.4
İnönü	283	59.0	197	41.0
Cami	224	65.1	120	34.9
TOPLAM	5285*	79.0	1402**	21.0

Kaynak: 1995 Bina Sayım Cetvelleri

Buna göre, Yeşilçimen, Cumhuriyet, Sütlüpnar ve Çay mahalleleri, neredeyse tamamen ikamete ayrılmış olan mahallelerdir. KESİCİ'nin de formüle ettiği gibi, iş yeri

* Bu toplama 423 adet boş konut dahildir.

** Bu toplama 200 boş iş yeri ve 94 depo-ambar dahildir.

oranının %25'in altında olduğu yerler tamamen ikamete ayrılan mahalleler, % 25-50 arasında olduğu yerler ikamet ve ticaretin karışık olduğu alanlar ve iş yeri oranının % 50'nin üstünde olduğu yerler de ikamet açısından fazla önem taşımayan alanlar olarak ayırtedilebilir (Kesici, Ö., 1994, s. 120).

Patnos'ta ikametgah alanı olarak önem taşımayan mahalle olmamakla beraber, İnönü ve Yeni mahallelerinde işyeri oranı oldukça yüksektir. Yeni mahallenin kuzeyi ve batısı ve İnönü mahallesinin sadece doğusu ve güneyi ikamete ayrılmıştır. İnönü ve Yeni mahallelerinin alan bakımından küçük olmaları da dikkate alınmalıdır. Cami mahallesinin ise, batısında Cumhuriyet caddesi ve güneyinde Ağrı-Van caddesi, iş ve ticaret sahalarını oluşturur. İşyeri sayısının en fazla olduğu (işyerlerinin % 40.1'i) Alpaslan mahallesinde işyeri oranının düşük oluşunun nedeni, bu mahallelerin tüm şehrin alansal olarak %39.1'ini, buna paralel olarak ikametgah sayısının %30.2'sini kapsamaları dolayısıyladır (Şekil 3.1).

Nüfus yoğunluğunun 18.0 kişi/ha. olduğu Patnos'ta (Tablo 2.8) ikametgah yoğunluğu da benzer dağılımlar gösterir. Patnos'ta ortalama ikametgah yoğunluğunun 2.6 ha/ikametgah olması Patnos'un oldukça seyrek dokulu bir yerleşmeye sahip olduğunu ortaya koyar. Sadece yerleşik alanı dikkate aldığımız takdirde, ikametgah yoğunluğu 4.8 ikametgah/ha. olarak çıkar ki, bu da yerleşmenin seyrek dokululuğundan hiçbir şeyi değiştirmez. Yerinde yaptığımız gözlemlere göre, Alpaslan mahallesinin kuzeydoğusu, Cami mahallesinin orta ve güney kesimi ile Yeni mahallenin güneyi ikametgahların nisbeten yoğunluk kazandığı alanlardır. Buna karşılık Alpaslan mahallesinin batısı, Cumhuriyet mahallesinin kuzeyi, Yeşilçimen mahallesinin batısı ve Çay mahallesinin güneyi ikamet konutlarının çok seyreltiği alanlardır.

Patnos'ta ortalama aile büyüklüğü 7.3'tür (423 adet boş konut dikkate alınmamıştır). Yeni mahalle hariç, şehirdeki tüm mahallelerde aile büyüklüğü birbirine yakın değerler göstermektedir. Yeni mahallede ortalama aile büyüklüğünün düşük oluşu, bu mahallenin subay ve memur kesiminin yoğun ikamet alanı olması ile alakalıdır (Tablo 3.10).

Konut özelliklerine gelince, Patnos'taki ikamet konutlarının % 95'i tek katlı, geri kalanı ise 2 ve daha fazla katlıdır. Apartman konutları, en fazla Cami ve yeni mahallelerinde bulunmaktadır (Tablo 2.3). Apartman konutlarının çoğu, askerî

birlikler ile kamu kuruluşlarına ait lojmanlardır. Ancak, son zamanlarda çok katlı yapılara doğru belirgin bir eğilim görülmektedir.

Patnos'ta bahçeli ev tipi oldukça yaygındır. İkametgah yoğunluğunun çok düşük olması da bunu göstermektedir. Bahçeli Evler, özellikle Çay, Yeşilçimen ve Yeni mahallelerinde oldukça fazladır. Konutların % 65'i çatılı olup, Sütülpınar mahallesi ile Cumhuriyet mahallesinin kuzeyindeki evlerin düz damlı oldukları dikkati çeker (Fotoğraf 24). Kenar kesimler, özellikle son yıllarda kırsal kesimden gelenlerin ikamet alanı olarak belirginleştiği için, daha basit ve konforsuz inşa edilmişlerdir. Bu konutlar aynı zamanda, kırsal çevrenin karakteristik özelliklerini de taşımaktadır. Örneğin; tandırlık gibi konut eklentileri Sütülpınar ve Yeşilçimen mahallelerinde yoğunluk kazanırken, ahırlara da en fazla Çay Mahallesi, Cumhuriyet mahallesinin kuzeyinde ve Alpaslan mahallesinin güneybatısında tesadüf edilmektedir (1995 Bina Sayım Cetvelleri ve yerinde yapılan tesbitlere göre).

Tablo 3.10. Patnos'ta Aile Büyüklüğünün Dağılışı

Mahalle Adı	Nüfus (1995)	Hane Sayısı	Ort. Aile Büyüklüğü
Alpaslan	10174	1416	7.1
Yeşilçimen	6900	848	8.1
Cumhuriyet	5038	667	7.5
Sütülpınar	4273	547	7.8
Çay	3414	457	7.4
Yeni	2471	464	5.3
İnönü	1956	261	7.4
Cami	1381	202	6.8
TOPLAM	35607	4862	7.3

Kaynak: 1995 Bina Sayım Cetvelleri

Patnos'ta konutları kullanım amaçlarına göre sınıflandırdığımızda, toplam 6755 konutun 5285'i ikamet konutu, 1402'si iş ve ticaret konutu ve 68'i Resmî ve sosyal konutlardır (Tablo 3.11).

Tablo 3.11. Patnos'ta Konutların kullanılış Amaçlarına Göre Dağılışı

Kullanılış Amacı	Sayısı	Oranı (%)
İkamet	5285	78.2
Ticaret ve Sanayii	1402	20.7
Resmî ve Sosyal	68	1.1
TOPLAM	6755	100

Kaynak: 1995 Bina Sayım Cetvelleri

3.2.9. Yeşil Alanlar ve Mezarlıklar

Konut dokusunun oldukça seyrek olduğu Patnos şehrinde, dinlenme ihtiyacını karşılayan yeşil alanlar fazlaca bulunmaktadır (Fotoğraf 25). Bir çok evin önünde bulunan geniş bahçeler, bu açıdan bir sıkıntı oluşturmaz. Ayrıca Patnos Deresi boyları ile yeşilçimen mahallesinde Aladağlar'dan doğan Güzelbulak Deresi boyları yoğun yeşil alanlardır. Yeşil alanlar (özellikle bahçeli evler) Çay mahallesinde oldukça geniş yer kaplarlar. Şehirde Ağrı-Van caddesi üzerinde 3 adet çay bahçesi bulunmaktadır (Şekil 3.1).

Patnos'ta 3 adet mezarlık bulunmaktadır. Bunlardan Ağrı-Van caddesi'nin kuzeydoğusunda ikametgah alanı yakınında bulunan en büyükleri olup, asri mezarlık olarak tanımlanmaktadır (Fotoğraf 26). Diğer mezarlıklar ise, biri Cumhuriyet mahallesinin doğusunda Karatoklu köyü yolu üzerinde, diğeri Alpaslan mahallesindedir (Şekil 3.1).

3.3. Şehirsal Etki Alanı

Şehirler, çevreleri ile devamlı bir ilişki içerisinde bulunan mekan üniteleridir. Bu ilişkinin en önemli yansıması ise, kuşkusuz şehirlerin İdarî, sosyo-kültürel, sağlık, ticaret, sanayi ve ulaşım gibi birtakım hizmetleri çevresine götürebilmesidir (Göney, S., 1984, s.76).

Şehirlerin çevrelerine sundukları imkan ve hizmetlerin boyutu da, şehirlerin merkezîyet gücünü belirler. Herhangi bir yerleşmenin, merkezîyet gücüne sahip olması, ona tek başına şehir vasfını kazandırmazken, merkezîyet gücünün olmadığı hiç

bir şehir de düşünülemez (Tolun-Denker, B., 1970, s.89; Tolun-Denker, b., 1976, s.12-13). Dolayısıyla, bir şehrin merkezîyet gücünü ifade edebilecek kriter, şehrin etki alanının dar veya geniş oluşudur.

Bu bakımdan, araştırma sahamız olan Patnos'un etki alanı, ülke yerleşme sistemi içerisindeki yeri, çeşitli mal ve hizmetlerin temini hususunda hangi merkezlerden etkilendiği ve çevresine ne gibi hizmetler sunduğunu belirlemek gerekecektir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1982 yılında Türkiye'deki yerleşme merkezlerinin kademelenmesi hususunda bir araştırma sonucu yayımlanmış, tüm ülke 7 kademeye ayrılmıştır. Bu araştırmaya göre, bucak ve köyler 1. ve 2. kademe merkezlerini, ilçe merkezleri ve iller genellikle 3. ve 4. kademe merkezlerini, İstanbul ise 7. kademe merkezini oluşturmaktadır. Yine bu araştırmaya göre Patnos 3. kademe bir yerleşim merkezi olup, 4. kademe olarak alt-bölgesel merkez olan Ağrı'yı, 5. kademe olarak bölgesel merkez olan Erzurum'u, 6. ve 7. kademe olarak ulusal merkez olan İstanbul'u kullanmaktadır (DPT, 1982, s.142 vd.). Yaptığımız araştırmalardan, Patnos'un 3. kademe merkezi olma durumunun devam etmesine karşılık, çeşitli mal ve hizmetleri temin konusunda kullandığı üst kademe merkezlerde bir takım değişikliklerin meydana geldiğini tesbit ettik (Tablo 3.12.). Buna göre, Patnos, özellikle il merkezi olması nedeniyle, birtakım İdarî hizmetler için 4. kademe merkezi olarak Ağrı'yı kullanmaktadır. Yine bu konuyla bağlantılı olarak Patnos'taki kamu kuruluşlarının bölge müdürlüklerinin Erzurum'da olması, 5. kademe bölgesel merkez olarak burasının zorunlu olarak tercih edilmesine neden olmuştur. İlçenin sadece kadastro müdürlüğü Erciş'te bulunmaktadır. Sağlık hizmetleri açısından, yakın zamanlara kadar etkinliğini koruyan Erzurum, 100. Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi'nin faaliyete girmesiyle, bu alandaki üstünlüğünü Van'a kaptırmıştır. Böylece, bu alanda, Van 5. kademe merkez olarak tercih edilmektedir. Yaptığımız anketlerde, sağlık hizmetlerinin temini açısından 1. sırada Van, 2. sırada Erzurum, 3. sırada (özellikle, son yıllarda bu yerleşim merkezlerinde uzman doktor sayısındaki artışa bağlı olarak) Ağrı ve Erciş'in geldiğini tesbit ettik. Küçük sanayii, daha özel bir ifadeyle oto tamir-bakım hizmetleri açısından, Erzurum 1. sırada gelmektedir. Ticarî hizmetlerde mal temini hususunda ise, durum biraz daha farklıdır (Tablo 3.12. ve 3.13).

Tablo 3.12. Patnos'ta Ticarî Mal ve Hizmetlerin Temin Edildiği Merkezlerin Dağılışı

Ticarî Faaliyetin Türü	Malın Temin Edildiği Merkez Adı	Oranı (%)
Gıda (Bakkal-Market)	1. Patnos	26.2
	2. Erciş	23.0
	3. Erzurum	18.0
	4. G. Antep	8.2
	5. Van	8.0
	6. Diğerleri	16.6
Un-Yağ-Yem	1. G. Antep	53.1
	2. Van	38.8
	3. Giresun	7.2
Çimento	1. Kars	32.4
	2. Siirt	29.8
	3. Diğerleri	37.8
Manifatura	1. Bursa	23.8
	2. Diyarbakır	19.0
	3. İstanbul	14.3
	4. Adana	14.0
	5. Diğerleri	28.9
Eczane ve Veteriner Klinikleri	1. Erzurum	60.0
	2. Malatya	19.6
	3. Van	16.0
	4. Elazığ	4.4
Kunduracı	1. İzmir	60.0
	2. G. Antep	40.0
Kırtasiye-Kitap	1. İstanbul	48.4
	2. Ankara	26.5
	3. Erzurum	25.1
Oyuncak. Hediyelik Eşya. Züccaciye ve Hırdavat	1. G. Antep	33.3
	2. Erzurum	26.1
	3. Kıbrıs	20.0
Mobilya	1. Kayseri	75.0
	2. Ankara	25.0
Nalburiye	1. İstanbul	39.1
	2. Erzurum	34.8
	3. Batman	13.0
Dayanıklı Tüketim Malları	1. İstanbul	39.1
	2. Ankara	16.8
	3. Van	16.4
Tüp Bayii	1. Diyarbakır	40.0
	2. Erzurum	35.0
	3. Van	25.0

Kaynak: Anket Sonuçları

Tablo 3.13. Patnos'ta Toptan Ticaretin Alış ve Satış Yerlerine Göre Dağılışı

Toptan Ticaretin Türü	Toptan Alındığı Yer	Oranı (%)	Toptan Satıldığı Yer	Oranı (%)
Toptan Gıda (Toptan+ parekenciler dahil)	1. G. Antep	35.5	1. Şehir Merkezi	46.2
	2. Erzurum	32.3	2. Köyler	23.1
	3. Van	16.1	3. Malazgirt (Muş)	15.4
	4. Diğerleri	16.1	4. Tutak (Ağrı)	11.5
			5. Bulanık (Muş)	3.8
Un-Yağ-Yem	1. G. Antep	57.0	1. Şehir Merkezi	61.4
	2. Van	33.4	2. Köyler	38.6
	3. Giresun	8.6		
	4. Diğerleri	6.0		
Sebze Komisyoncusu	1. Mersin	60.0	1. Şehir Merkezi	80.0
	2. Amasya	20.0	2. Köyler	20.0
	3. Diğerleri	20.0		

Kaynak: Anket Sonuçları

Yukarıdaki tablolardan anlaşıldığına göre, Ağrı'nın İdarî hizmetlerin dışında, 4. kademe merkezi olarak fazla bir önemi yoktur. Patnos, üretimi ve dağıtım uzmanlık gerektiren mal ve hizmetler açısından 7. kademe merkezi İstanbul'un etkisinde bulunmaktadır. Biraz daha alt düzeydeki mal ve hizmetlerden yararlanmak için de İstanbul'un yanısıra Gaziantep 6. kademe üst bölgesel merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Temini daha kolay mal ve hizmetler için ise, Erzurum 5. kademe bölgesel merkez olarak kullanılmakta; Van'da zaman zaman bu kademeyi Erzurum ile paylaşmaktadır. Yakın gelecekte Patnos'un, Van'ın çekim alanına daha aktif bir şekilde gireceği düşünülebilir. 5. kademe merkezi olarak Diyarbakır'ın fazla bir önemi yoktur. Netice olarak denilebilir ki, Patnos 3. kademe mal ve hizmetler açısından kendi kendine yetmekte; ayrıca, birtakım Ticarî hizmetleri az oranda da olsa Malazgirt, Tutak gibi ilçelere götürmektedir.

Şehirler, çevrelerine İdarî, kültürel, sosyal ve Ticarî birtakım hizmetler götürmektedirler. Hizmetlerin ulaştığı alanlar ise, etki bölgesinin sınırlarını belirleyen bir kriter olup, her bir hizmet için sınırlar değişebilmektedir. Bu bakımdan genellikle

şehir bölgesinin sınırları İdarî sınırlarla çakışmaz (Göney, S., 1984, s.118). Bu da şehrin konumu ve ulaşılabilirlik durumu ile alakalıdır.

Patnos, kamu hizmeti görev kurumların topladığı bir ilçe merkezi olması dolayısıyla, çevresine İdarî hizmetler sunan bir merkezdir. 92 köyün kendisine bağlı olduğu Patnos, bu bakımdan 1421 km² lik etki alanına sahip olup, İdarî hizmetlerin yanısıra kültürel, Ticarî bir takım hizmetler de sunmaktadır. İdarî olarak Tutak ve Hamur'a bağlı bazı köyler de (örneğin, Tutak'ın Köşk, Oğlaksuyu, Dorukdibi, Burunbulak, Doğangün, Şekerbulak, Karakuyu, Geçimli... köyleri ile Hamur'un Aladağ, Süleyman Kümbet, Esenören, Mollahasan, Karakazan köyleri) Patnos'la güneybirlik veya haftalık ilişki içerisinde bulunmakta; özellikle Ticarî mal ve hizmet ihtiyaçlarını Patnos'tan karşılamaktadırlar.

Patnos'un, çevresiyle ulaşım bağlantısı kuvvetli olduğundan, kendisine bağlı kırsal çevrenin yaklaşık % 80'i yanında, yakın çevredeki diğer ilçelere bağlı kırsal merkezlerle de güneybirlik ilişki kurabilmektedir. Patnos'un Türkiye'nin bir çok şehri ile düzenli ulaşım bağlantısı olup, günlük otobüs sefer sayıları aşağıdaki şekildedir:(Tablo 3.14.)

Tablo 3.14. Patnos'tan Yapılan Günlük Otobüs Seferleri

Yerleşim Merkezi	Sefer Sayısı	Yerleşim Merkezi	Sefer Sayısı
Van	5	Trabzon	1
Erzurum	4	Aydın	1
İstanbul	4	G. Antep	1
Ankara	4	Bursa	1
Samsun	2		
Adana-Mersin	2	TOPLAM	23

Kaynak: Yerinde Yapılan Gözlemler .

Bu seferlerden 7 tanesinin başlangıç noktası Patnos olup, diğerleri muhtelif istikametlerden geçip Patnos otoparkından yolcu almaktadır. Patnos ile düzenli ulaşım bağlantısına sahip olan diğer şehir merkezleri ve günlük dolmuş seferleri ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 3.15. Patnos'la Günübirlik İlişki İçerisinde Bulunan Şehir Merkezleri

Yerleşme Merkezi Adı	Günlük Ortalama Sefer Sayısı	
	Giden	Gelen
Ağrı	8	10
Erciş	9	7
Malazgirt	10	10
Ahlat-Tatvan	3	3
TOPLAM	30	30

Kaynak: Yerinde yapılan gözlemler

Belediye'ye ait 2 otobüs hergün düzenli olarak Ağrı'ya gitmekte; ayrıca, Patnos'ta çıkan 15 otobüste yol güzergahı üzerinde bulunan Ağrı'ya uğramaktadır.

Patnos'un ulaşım ve ticaret açısından etki alanını net bir şekilde belirleyen hususlardan birisi de kırsal yerleşmelerle kurduğu günübirlik ilişkidir (Tablo 3.16).

Patnos, günde ortalama 55 kırsal yerleşim merkezi sakinlerinin, şehrsel hizmetlerden yararlanma isteklerine sahne olmaktadır. Aslında, araçları olmadığı halde, Patnos'la günübirlik ilişki içerisinde bulunan 15'e yakın köy bulunmaktadır. Bunların çoğu, yolboyu köyleri olup, komşu köylerin araçlarından faydalanmaktadırlar. Bu araçların çoğu, şehirdeki dolmuş duraklarına kayıtlı olup, aynı zaman da, sırası geldiğinde Ağrı, Erciş ve Malazgirt'e seferler yapmaktadırlar. Kırsal yerleşmelerin Patnos'la kurduğu günübirlik ilişki durumu mevsime göre değişmekte, örneğin; ekip biçme faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemde azalmaktadır. Bunun dışında, Dedeli köylüleri, Patnos'un yanısıra Erciş'e, Doğansu köylüleri Malazgirt'e gitmekte, fakat alışverişlerinin büyük bir kısmını Patnos'tan yapmaktadırlar (Tablo 3.16).

Patnos'ta ulaşım durumu ile bağlantılı olarak gelişen ve ticaret hayatını canlı tutan unsurlardan biri de, hayvan pazarıdır. Haftanın hemen hergünü açık olan ve mal meydanı olarak tabir edilen hayvan pazarı, özellikle kış ve bahar aylarında çok yoğundur. Çok yoğun olduğu günlerde yaklaşık 1500 büyük ve küçük baş hayvanın alım-satımına konu olan hayvan pazarı, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu yaz aylarında sakinleşmektedir. Haftanın her günü açık olmasına rağmen özellikle pazartesi ve salı günleri canlı, cumartesi-pazar günleri ise sönük geçmektedir. Hayvan

pazarına en çok mal getiren kırsal yerleşim merkezi genellikle Patnos ile düzenli ulaşım bağlantısı olan ve Patnos'a yakın bulunan köylerdir.

Tablo 3.16. Patnos İle Günübirlik İlişki İçerisinde Bulunan Kırsal Yerleşmeler

Kırsal Yerleşimin Adı	Günlük Sefer Sayısı	Kırsal Yerleşimin Adı	Günlük Sefer Sayısı
Doğansu	5	Örendik	1
Yukarı Göçmez	5	Meydandağı	1
Akdilek	5	Sağrıca	1
Bozoğlak	5	Kuruyaka	1
Değirmendüzü	4	Esenbel	1
Yukarı ve Orta Damla	4	Çavuş	1
Yalçinkaya	4	Kızırcan	1
Dedeli	3	Zincirkale	1
Pirömer	3	Susuz	1
Koçaklar	3	Yk.Külecik	1
Suluca	3	Uzunca	1
Tanyeli	3	Tepeli	1
Baltacık	3	Taşkın	1
Hacılar	3	Çaputlu	1
Konakbeyi	3	Bağbaşı	1
Sarısu	3	Ergeçli	1
Özdemir	3	Dizginkale	1
Dorukdibi (Tutak)	3	Onbaşılar	1
Hasandolu	2	Demirören	1
Gökoğlu	2	Günbeli	1
Ürküt	2	Gönlütaçık	1
Kazlıgöl	2	Kuşkaya	1
Güvercinli	2	Köşk (Tutak)	1
Zirekli	2	Oğlaksuyu (Tutak)	1
Çukurbağ	1	Burnubulak (Tutak)	1
Akçaören	1	Esenören (Hamur)	1
Çamurlu	1	TOPLAM	108
Alatay	1		
Çakırbev	1		

Kaynak: Yerinde yapılan gözlemler

Patnos'un etki alanını ortaya koyan önemli kriterlerden birisi de, çevresine verdiği kültürel hizmetlerdir. Patnos'taki 4 lisede (orta kısımları dahil) 1783 öğrenci öğrenim görmekte, öğrencilerin geldikleri yerler bakımından etki alanı oldukça genişlemektedir (Tablo 3.17).

Tablo 3.17. Patnos'taki Orta Dereceli Okullarda Okuyan Öğrencilerin Okullara ve Geldikleri Yerlere Göre Dağılımı (1995-96 Öğretim Yılı)

Orta Dereceli Okulun Adı	Öğrenci Sayısı	Patnos'tan Gelenlerin (Şehir ve Köyler) Sayısı	Oranı (%)	Yakın Çevre İl ve İlçelerden Gelenlerin Sayısı	Oranı (%)	Diğer Yerlerden Gelenlerin Sayısı	Oranı (%)
Patnos Lisesi (Orta kısım dahil)	745	708	95.0	37	5.0	-	-
İmam-Hatip Lisesi (Orta kısım dahil)	545	474	87.0	71	13.0	-	-
Endüstri Meslek Lisesi (Orta kısım dahil)	336	146	43.4	178	53.0	12	3.6
Sağlık Meslek Lisesi	153	49	32.0	70	45.8	34	22.2
TOPLAM	1783	1377	77.3	356	20.0	48	2.7

Kaynak: Okul Kayıtları

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Patnos'ta öğrenim gören Patnos İlçesi dışından gelmiş 404 öğrenci mevcut olup, bu, hiçte azımsanmayacak bir rakamdır. Bunların 356'sı (%88.5) Ağrı, Van, Muş ve Bitlis illeri ile ilçelerinden gelmişlerdir. Patnos'un yakın çevresi il ve ilçelerinden gelmiş olan öğrencilerin dağılımı Erçiş (Van) %14.0, Hamur (Ağrı) %13.8, Tutak (Ağrı) %13.5, Ağrı %12.9, Malazgirt (Muş) %10.4, Eleşkirt (Ağrı) %6.7, Taşlıçay (Ağrı) %5.3, Van 5.1, Diyadin (Ağrı) %5.0, Bulanık (Muş) %4.5 ve Diğerleri % 8.8 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle Ağrı İli ve ilçelerinden (Patnos İlçesi dışında) gelenlerin oranı % 63.8 iken, Van İli'nden gelenler %19.7, Muş İli'nden gelenler % 15.4 ve Bitlis İli'nden gelenler %1.1 lik bir oran meydana getirirler. Patnos'a dışarıdan okumaya gelenlerin önemli bir bölümünün Patnos'un yakın çevresinden gelmiş olmaları, dikkate şayan bir husus olup, asıl ikametgahlarına yakın olma isteklerini ortaya koymaktadır. Patnos Lisesi ile İmam-Hatip Lisesi'nde okuyan öğrencilerin şehir merkezi ile köylerden gelenlerden müteşekkil olmasına karşılık, Endüstri Meslek Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesi'ndeki

öğrencilerin, bu okulların sınavla öğrenci almalarından dolayı değişik yerlerden gelmiş olmaları dikkati çeken ikinci husustur. Endüstri Meslek Lisesi'ndeki 336 öğrenciden sadece 38'inin şehir merkezinden gelmesine karşılık, 190'ı dışarıdan ve 118'i de Patnos'a bağlı köylerden gelmişlerdir.

Patnos'un sağlık açısından bir etki alanının olduğu pek söylenemez. Bu durumun en önemli nedeni, Patnos'taki sağlık kuruluşlarının neredeyse işlevsiz hale gelmesi ve uzman doktorların bulunmamasıdır. Durumu müsait olanlar çevredeki sağlık kuruluşlarına ya da özel doktorlara gitmektedirler. Patnos Devlet Hastahanesi poliklinik kayıtlarına göre, 1995 yılında hastahaneye müracaat eden toplam 10148 hastanın 8099 (%79.8)u şehir merkezinden, 1900 (%18.7)ü Patnos'a bağlı köylerden ve 149 (%1.5)'u dışardan gelmişlerdir.

Sonuç itibariyle Patnos, şehir sınırlarını aşan bir etki alanına sahip olup, bu sınırlar, eğitim hizmetleri açısından Doğu Anadolu Bölgesi'nin tamamına uzanmaktadır. Dolayısıyla Patnos'taki hizmet fonksiyonları güçlendirildiği takdirde, etki alanı genişleyebilecek ve etki alanındaki etkinliği artabilecektir.

ŞEHRİN BAŞLICA SORUNLARI ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Patnos, nüfusu hızla artan ve çevresinden sürekli göç alan bir şehirdir. Şehirdeki yıllık nüfus artış hızının ortalama %9.8 olması, Patnos'un gelişim boyutlarını açıkça ifade etmektedir. Küçük bir ziraat kasabasıyken, ani bir yükseliş gösteren Patnos'ta, hiç eksik olmayan göç olaylarını da gözönünde bulundurduğumuz taktirde, yerleşmenin başta şehirselleşme olmak üzere birçok konuda problemlerle karşı karşıya kalması tabiidir. Ancak, bu problemler zamanında ve gerektiği gibi çözülmediği taktirde, biriken sorunlar şehirselleşme açısından ciddi sonuçlara yol açabilir. Bu bölümde, şehrin başlıca sorunları tartışılarak bir takım çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

Patnos' un doğal çevreden kaynaklanan en büyük problemlerinden biri, yerleşmenin deprem kuşağı üzerinde yer almasıdır. Bina yapım malzemesi ve yapım tekniğinde bu olgu, büyük ölçüde gözönüne alınmamaktadır. Yapı inşaatlarında bu durumun gözönünde bulundurulması ve bina ruhsatlarının bu kayda bağlanması gereklidir.

Patnos'ta şehir içi ulaşım açısından ana caddeler hariç yollar topraklıdır. Mahalle içi yollar, imar planlarında öngörüldüğü şekilde değil, tamamen mülkiyet sınırlarına uydurularak belirlenmiştir. Bu da cadde ve sokak sisteminin girift bir hal almasına neden olmaktadır. Bu durumu en çok Çay, Sütüpınar, Yeşilçimen ve Cumhuriyet mahallelerinde görmekteyiz. Bu yolların imar planı kararları doğrultusunda düzenlenmesi, bunun için de yerleşme faaliyetlerinin bir plan dahilinde yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde şehrin iş ve ticaret sahalarının üzerinde bulunduğu caddeler hem dar, hem de yoğun bir trafiğe sahne olmaktadır. Başta Malazgirt ve Alpaslan caddesi olmak üzere, bu caddelere sağlıklı solumlu bir şekilde park eden araçların yanısıra, köylerden gelen motorlu taşıtların da bu ameliyeye iştirak etmesiyle, trafik çok sıkışmakta ve çoğu kez iki aracın yanyana geçmesi mümkün olmamaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması için, cadde boylarındaki park olayına kısıtlama veya engelleme getirilmeli, toplu park alanları seçilmeli ya da en azından köyler ve şehirlerarası taşıma faaliyetlerini yerine getiren dolmuşlar için garaj alanı belirlenmelidir.

Patnos şehrinde şehirlerarası yolcu terminali işlevini üstlenen Belediye'nin arkasındaki eski pazar alanı, yolcu otobüsleri için uygun bir konumda değildir. Otobüs

terminalinin yer aldığı Belediye sokağının kuzeyde çevre yolundan girişi çok dardır. Ayrıca, bu sokak otobüslerle beraber başka bir aracın yanyana geçmesine kesinlikle imkan vermeyecek kadar dardır. Bu nedenle, otobüs terminalinin daha önceki yeri olan Çevre yolu üzerindeki şimdiki hayvan pazarına, hayvan pazarının da Malazgirt caddesinin güneyine nakledilmesi gereklidir.

Patnos'ta ulaşım ile ilgili diğer bir problem de Patnos-Ağrı arasındaki karayoludur. Patnos-Ağrı karayolu bölgede kışın olumsuz etkilerinden dolayı, sürekli bozulmaktadır. Ancak sadece tabir yerindeyse yamama yapılmaktadır. Önemli bir yol kavşağında bulunan Patnos'un bu probleminin ortadan kaldırılması ulaşım aktivitesini güçlendirecektir.

Patnos şehrinde, şehrsel altyapı ile ilgili bir başka sorun da çöp ve kanalizasyondur. Patnos'ta çöp biriktirme kutularının neredeyse hiç olmaması, düzenli çöp toplanmaması ve bu işte sadece bir aracın kullanılması özellikle yaz aylarında sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Bunun için, cadde ve sokak başlarına çöp biriktirme kutuları yerleştirilmeli ve çöplerin düzenli olarak toplanması sağlanmalıdır. Belediye yetkililerinden edindiğimiz bilgilere göre, Patnos'ta 5000 m. uzunluğunda kanalizasyon şebekesi mevcut olup, ancak şehrin iş ve ticaret sahası çevresindeki kesimlerine hizmet verebilmektedir. Şehrin diğer kesimlerinde ise, bunun yerine foseptik çukurlar kullanılmakta olup, yaz aylarında sağlık sorunlarına neden olmaktadır. İller Bankası tarafından hazırlanan kanalizasyon projesi faaliyete girdiği takdirde, bu problemler ortadan kalkacaktır.

Patnos, çevresindeki kırsal yerleşmelerden yoğun göç alan bir şehirdir. Kırsal kesimden gelenler, özellikle şehrin kenar kesimlerinde herhangi bir plandan yoksun bir şekilde ve dağınık olarak yerleşmektedirler. Belediye sınırlarının sürekli geniş tutulması da bu dağınıklığı bir nevi teşvik etmektedir. Ayrıca, şehrin kenar kesimlerinde yer alan verimli tarım toprakları bu yüzden heba olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Yerleşmenin bu şekilde seyrek dokulu oluşu, ayrıca belediye hizmetlerinin de götürülmesine mani teşkil etmektedir. Bunun için, yatay genişlemenin durdurulması, şehir sınırlarının sabit tutulması, şehrin kenar kesimlerindeki yapılaşmaya sınır getirilmesi ve en önemlisi dikey gelişmenin teşvik edilmesi gereklidir.

Patnos'ta doğum oranının yüksek oluşunun meydana getirdiği nüfus artışı yanında, işsiz nüfusun fazla oluşu da ekonomik yapı açısından önemli bir sorundur. Bu açıdan, yöredeki faal nüfusun istihdam edileceği iş kollarının açılması ve iş göçünün önlenmesi gerekmektedir.

Patnos'taki evlerin büyük bir kısmının ruhsatsız oluşu, yerleşmede düzensizlik ve plansızlık oluşturan diğer bir problemdir. Bunun için de ruhsat alma zorunluluğunun getirilmesi gereklidir. Ayrıca, kışların uzun geçmesi inşaat faaliyetlerinin yaza sarkmasına neden olmaktadır. Bu da yapım kalitesini etkilemektedir.

Patnos şehri, tarım potansiyeli yüksek bir ova üzerinde yer almaktadır. 1991 yılında D.S.İ. tarafından işletmeye açılan Patnos barajı, ovanın ancak bir kısmını sulamakta, ova üzerinde kurulan şehirdeki tarım alanlarına ise, Yeşilçimen mahallesinin bir kısmı hariç, sulama yapılmamaktadır. Şehrin bu kesimlerinde tarım faaliyetleri ile uğraşanlar, asırlık sulama kanallarını kullanmaktadır. Ayrıca, bahar aylarında Badişan Deresinin taşması, tarım alanlarını kötü etkilerken, tarım alanlarında zararlılarla mücadele için herhangi bir teşebbüs de yapılmamaktadır. İlçe Tarım müdürlüğünün tarımsal mücadeleye aktif bir şekilde katılması ve çiftçilere destek olması, taşkınlardan tarım alanlarının korunması gerekmektedir. Tarımla ilgili başka bir sorunda kışın uzun ve sert, yazların ise kurak geçmesidir. Bu da tarımda sulamayı zorunlu kılmaktadır. Yerleşmenin doğusundan yapılması düşünülen ve proje aşamasında olan Şekerova barajı ile ilgili tasarımların hayatiyete geçirilmesi, tarımsal problemleri büyük ölçüde azaltacaktır. Bunun dışında Badişan Deresinin taşkın tehlikesine karşı, bu çevrede konut yapımına sınırlama getirilmeli ve dikkatli davranılmalıdır.

Yakın zamana kadar aktif bir şekilde yapılan hayvancılık, son yıllarda tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Güvenlik nedeniyle yaylacılığın durması, meraların konut alanlarına dönüşmesinden dolayı tükenme tehlikesi, hayvancılığı etkileyen olumsuz sonuçlardır. Malazgirt caddesinin güneyinde yer alan İlçe Tarım Müdürlüğüne ait tabii tohumlama laboratuvarının kapalı olması da, çiftçileri özellikle damızlık hayvan konusunda sıkıntıya sokan problemlerdendir. Yörede mevcut kaynakların ve potansiyelin uygun bir biçimde değerlendirilmesi için İlçe Tarım müdürlüğünün konuya faal bir biçimde katılması gerekmektedir.

Şehirde dağınık bir tarzda ve ticarethanelerle karışık bir şekilde yer alan küçük sanayi işyerleri, şehirselleşmeyi bozan diğer bir sorundur. İnşaatına başlandığı halde yarım kalan küçük sanayi sitesi, bir an önce tamamlanıp faaliyete geçirilirse, şehirdeki dağınıklık bir ölçüde ortadan kaldırılacaktır. Ayrıca pasajların yapılması da, iş ve ticaret sahasında ihtisaslaşmaya ve gruplaşmaya yol açacaktır. Şehirde, biri Bitlis yolu üzerinde tarım aletleri imali, diğeri Molla İbrahim sokağının güneyinde bulunan hayvan çiftliğinin inşaatları bittiği halde, teşvik sistemindeki aksamalar nedeniyle makina montaj aşamasına geçilememiştir. Teşvik sistemindeki aksaklıklar ortadan kaldırıldığı takdirde, bu tesisler sanayi adına önemli işlevler yürütebilecektir.

Patnos'ta en çok karşılaşılan diğer bir problem de sağlık ile ilgili olanlardır. Patnos'ta mevcut sağlık kuruluşları -evvelce de belirtildiği gibi- herhangi bir fonksiyon icra edememekte, sadece basit sorunların iletildiği bir yer vasfını kazanmaktadır. Buna paralel olarak, bölgeye uzman doktorun gelmemesi, bu konuda herhangi bir zorunlu hizmetin olmayışı, görevli bazı doktorların günün her saatinde muayenehanelerinde hasta kabul etmeleri ve ancak ciddi bir problem olduğunda görevleri başına geçmeleri sağlık problemlerini gösteren hususlardır. Bu konuda mülki idareciler önlem almalı, ayrıca, inşaatı durmuş olan yeni Devlet Hastahanesinin de bir an önce inşaatına tekrar başlanmalıdır.

Sonuç olarak, bazı temel sorunlarını ifade etmeye çalıştığımız Patnos şehri, gelişmeye oldukça müsait bir konumda olup, şehirselleşme açısından da mesafe kaydetmektedir. Özellikle şehirselleşme ile ilgili bazı problemler ortadan kaldırıldığı ve şehirdeki bazı fonksiyonlar (sanayi, ticaret) güçlendirildiği ve desteklendiği takdirde, Patnos şehri, geniş bir çevreyi etkisine alabilecek ve işlevsel olarak gelişebilecektir. Aksi takdirde, askerî fonksiyonunu kaybettiğinde gelişme süreci büyük ölçüde yavaşlayacaktır.

ÖZET VE SONUÇ

Yukarı Murat-Van Bölümünde Patnos ovası üzerinde yer alan Patnos şehri, tabii olukların ve yolların düğümlendiği bir noktada yer almasından dolayı hızla nüfuslanan ve gelişmekte olan bir yerleşmedir.

Patnos şehrinin çekirdeğini, bugün Cami mahallesinin güneyi ile Çay mahallesinin kuzey kesimleri arasındaki saha oluşturmaktadır. Yerleşmenin gelişimi de bu sahadan çevreye doğru ınsal bir şekilde gerçekleşmiştir. Patnos şehri, halihazırda daha çok kuzey, kuzeydoğu ve güneybatı istikametlerinde gelişme göstermektedir.

1936' da ilçe merkezi olan Patnos'un nüfusu 1935-40 devresinde %87 oranında artmış ve bu tarihten itibaren çevresinden belirgin bir şekilde göç almaya başlamıştır. Fakat, Patnos'un asıl gelişmesi 1965'ten sonra olmuştur. 1965'te ilçeye alay düzeyinde gelen askerî birlikler yerleşmenin nüfusunu 1965-70 devresinde iki katına çıkarmıştır (%93.1).

Günümüzde (1996) 40000'i aşan bir nüfusa sahip olan Patnos şehrinde faal nüfusun % 31.8' ini ve çalışan nüfusun % 61.2' sini askerî birlikler oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir garnizon şehri olan Patnos' ta diğer fonksiyonlar da gelişmektedir. Şehrin fonksiyonlar açısından nüvesini oluşturan tarım faaliyetleri, iyi tanımlanamayan faaliyetlerden sonra ikinci sırada gelmektedir. Ancak, tarım sektöründe çalışanların sayıları azalmakta; buna karşılık, ticaret sektöründe çalışanlar çoğalmaktadır.

1973 ha.lık bir alana yayılan Patnos şehrinde nüfus yoğunluğu düşüktür (18.0 kişi/ha.). Bunun nedeni, şehrin kenar kesimlerinde geniş boş alanlar ya da tarım alanlarının varlığıdır. Şehir topraklarının 1090 ha. ı ya da % 55.2' sini yerleşik alan oluşturmakta olup, geri kalan sahaları tarım alanları ve boş alanlar oluşturmaktadır.

Patnos şehrinde nüfusun dolayısıyla yerleşmenin en yoğun olduğu alanlar, Yenimahalle, Cami ve İnönü mahallesi ile Alpaslan mahallesinin kuzeydoğusu, Cumhuriyet ve Sütlüpınar mahallelerinin güney kesimleridir.

Patnos şehrinin iş ve ticaret hayatı açısından en aktif kısmını Ağrı-Van caddesinin orta kesimleri oluşturmaktadır. Ağrı-Van caddesinin kuzeyde Cumhuriyet ve 14 Nisan, güneyde Alpaslan ve Malazgirt caddeleriyle kesiştiği kısımlar, ticarî

faaliyetlerin merkezini meydana getirmektedir. Atatürk bulvarı, daha çok idarî ve resmî kurumlar ile kamu kuruluşlarına ait l jmanların toplandığı bir mekandır. Malazgirt ve Alpaslan caddeleri ise, Şehir sakinleri ile beraber kırsal çevrenin de yoğun ticaret alanlarını oluşturmaktadır.

Şehirde ticarî iş yerleri ile k c k sanayiye ait iş yerleri bir arada bulunmaktadır. Şehirde son bir kaç yılda inşaat faaliyetlerinin artışına bağlı olarak, briket imalathanelerinin sayısında da artış görülmektedir.

Hızla büyüyen Patnos Şehrinin, başta altyapı olmak üzere çeşitli problemleri  oz ld ğ  ve Şehirdeki sanayi ve ticarî fonksiyonlar g clendirildiği takdirde Şehirsel açıdan geliŐecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

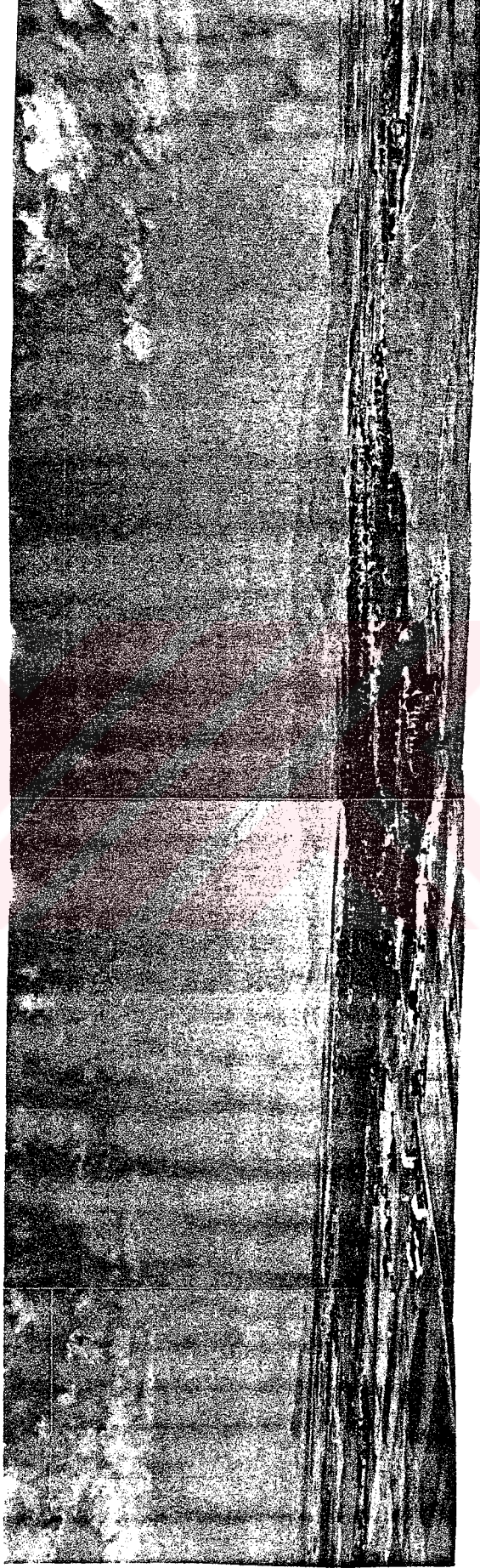
Kitap ve Makaleler

- ALPASLAN, İ.**, 1982, Atatürk Yılında Ağrı, Ankara.
- ALTINLI, E.**, 1966, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Jeolojisi (I. ve II. Makale), M.T.A. Dergisi Sayı 66, Ankara.
- AR, M.S.**, 1944, Urartu Kılavuzu, Maarif Vekilliği Yayını, Sayı: 9, İstanbul.
- ARDOS, M.**, 1984, Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi, Cilt: 1, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 3199, İstanbul.
- ARINÇ, K.**, 1995, Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: Bitlis, Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğt. Fak. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 1, Erzurum.
- AŞAN, M.B.**, 1993, Van Bölgesi Üzerine Yapılmış Tarih Araştırmaları, Türk Dünyası Araştırmaları Yayını, İstanbul.
- ATALAY, İ.**, 1987, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay No: 9, İzmir.
- BALKAN, K.**, 1960, Patnos Yakınında Anzavurtepe'de Bulunan Urartu Tapınağı ve Kitabeleri, Ank. Üniv. D.T.C.F. Anatolia Dergisi, No:5, Ankara.
- BALKAN, K.**, 1964, Patnos'ta Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı, Atatürk Konferansları: I, Türk Tarih Kurumu Yay., No:1, Ankara.
- BAYKAL, F.**, 1988, Kentsel Coğrafya Açısından bir Araştırma: Salihli (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniv. Sosyal Bil. Enst. Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir.
- BAYKARA, T.**, 1988, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, Türk Kült. Araşt. Enst. Yay. No: 86, Ankara.
- BAYSAL, Y.**, 1961, Anzavur'da Definecilerin Çıkardığı Urartu Eserleri, Belleten Dergisi, XXV/98, Ankara.
- BELLİ, O.**, 1977, Urartular Çağında Van Bölgesi Yol Şebekesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İst. Üniv. Edebiyat Fak. Eskiçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul.

- BELLİ, O.**, 1982, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi URARTULAR Mad., Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- D.S.İ.**, 1978, Malazgirt, Bulanık ve Patnos Ovaları Hidrojeolojik Etüt Raporu, Ankara.
- DARKOT, B.**, 1967, Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriteri, İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, No: 116, İstanbul.
- Devlet Salnameleri** (1282, 1926, 1926-27, 1927-28).
- DOĞANAY, H.**, 1983, Erzurum'un Şehirsal Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları (Basılmamış Doçentlik Tezi), Atatürk Üniv. Fen-Edb. Fak. Coğrafya Bölümü, Erzurum.
- DOĞANAY, H.**, 1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitapevi, Ankara.
- DPT**, 1982, Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi: I-II, DPT Yay. No: 1806/27, Ankara.
- ERGENÇ, A.**, 1968, Patnos-Ağrı Arasının Jeolojisi ve Jeomorfolojisi (Mezuniyet Tezi), İst. Üniv. Edb. Fak. Coğrafya Bölümü, İstanbul.
- ERİNÇ, E.**, 1953, Doğu Anadolu Coğrafyası, İst. Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yay. No:15, İstanbul.
- ERZEN, A.**, 1979, Doğu Anadolu ve Urartular, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Erzurum Vilayeti Salnameleri** (1288, 1291).
- GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI**, 1988, Doğu Anadolu Coğrafyası, Cilt: 7, Genelkurmay Matbaası, Ankara.
- GÖNEY, S.**, 1984, Şehir Coğrafyası, İst. Üniv. Coğrafya Enst. Yay. No: 91, İstanbul.
- GÜNALTAY, Ş.**, 1987, Yakınşark IX, Türk Tarih Kurumu Yay. VIII Dizi, Sayı:3, Ankara.
- GÜNER, Y.-ŞAROĞLU, F.**, 1987, Doğu Anadolu'da Kuaterner Volkanizması ve Jeotermal Enerji Açısından Önemi, Türkiye 7. Petrol Kongresi Bildirileri (6-10 Nisan 1987), TMMOB Petrol Mühendisleri Odası Yayını, Ankara.
- HONİGMANN, E.**, 1970, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı (Çev. Fikret İşıltan), İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. No:1528, İstanbul.

- İLHAN, E.**, 1976, Türkiye Jeolojisi, ODTÜ Mühendislik Fak. Yay. No: 51, Ankara.
- İLLER BANKASI**, 1993, Patnos İlçesi Kanalizasyon Tatbikat Projesi Jeoteknik Raporu, Erzurum.
- İslam Ansiklopedisi**, ALADAĞ Mad., C:4, M.E.B. Yay., Ankara.
- KESİCİ, Ö.**, 1994, Kilis Yöresi Coğrafyası, Kilis Kültür Derneği Yay. No: 12, Ankara.
- KOŞAY, H.Z.**, 1984, Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi Türk Kült. Araş. Enst. Yayını, Ankara.
- KÖY HİZM. GEN. MD.**, 1991, Ağrı İli Arazi Varlığı, Ankara.
- M. SADIK**, 1915, Van ve Bitlis Vilayetleri, İstanbul.
- M.T.A.**, 1992, Patnos-Tutak-Hamur (Ağrı) Yöresinin Jeolojisi ve Volkanik Kayaçların Petrolojisi (Yayımlanmamış Rapor No: 9434), Ankara.
- ÖGEL, B. ve diğ.**, 1986, Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu, Türk Kült. Araşt. Enst. Yay. No: 56, Ankara.
- ÖĞÜN, B.**, 1970, Van'da Urartu Sulama Tesisleri ve Şamran Kanalı, Ankara.
- ŞAROĞLU, F.-YILMAZ, Y.**, 1984, Doğu Anadolu'nun Neotektoniği ile İlgili Magmatizması, Türkiye Jeoloji Kurumu Ketin Simp. (20-21 Şubat 1994), Ankara.
- ŞAROĞLU, F.-YILMAZ, Y.**, 1987, Doğu Anadolu'da Neotektonik Dönemdeki Jeolojik Evrim ve Havza Modelleri, M.T.A. Dergisi No: 107, Ankara.
- SEVİM, A.**, 1989, Türkiye Tarihi, Türk Tarihi Kurumu Yay., XXIV Dizi, Sayı:12, Ankara.
- SEVİN, V.**, 1989, Urartulara Ait Dünyanın En Eski Karayolu, İ.Ü. Edb. Fak. Anadolu Araştırmaları Dergisi, No:11, İstanbul.
- TARKAN, T.**, 1972, Malazgirt'in Jeomorfolojik ve Doğal Koşulları, Atatürk Üniv. Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı: 5, Erzurum.
- TOLUN-DENKER, B.**, 1970, Balıkesir Ovasında Yerleşme ve İktisadi Faaliyetler, İst. Üniv. Coğrafya Enst. Yay. No: 59, İstanbul.

- TOLUN-DENKER, B.**, 1973, Tekirdağ Şehir Nüfusu, İst. Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 18-19, İstanbul.
- TOLUN-DENKER, B.**, 1974-1977, Edirne Şehrinin Kullanılış Alanları, İst. Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 20-21, İstanbul.
- TOLUN-DENKER, B.**, 1976, Şehir İçi Arazi Kullanılışı, İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yay. No: 83, İstanbul.
- TOPRAKSU GEN. MD.**, 1975, Ağrı İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu, Toprak-Su Gen. Md. Yay. no: 289, Ankara.
- TUNCEL, M.**, 1977, Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit, İst. Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 22, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.**, 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları, İst. Üniv. Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.**, 1994, Beşeri Coğrafyaya Giriş, İ.Ü. İletişim Fak. Basımevi, İstanbul.
- YÜCEL, T.**, 1987, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. No: 68, Ankara.
- Harita ve Envanterler**
- 1: 500.000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Van paftası.
- 1:25.000 ve 1:100.000 ölçekli topografya haritalarının ilgili paftaları.
- D.İ.E., Genel Nüfus Sayımı, İdarî Bölünüş (Değişik Sayım Yıllarına Ait).
- D.İ.E., GNS. "Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Ağrı İli" (1985 ve 1990).
- Devlet Meteoroloji Gen. Md. Döküm Cetvelleri,
- DİE, 1995 Bina Sayım Cetvelleri.

Fotoğraf 1. Çevre yolunun doğusunda 1858 m. yüksekliğindeki Giresor Tepesi'nden Patnos şehrinin genel görüntüsü.

Fotoğraf 2. Askeri birliklerin konumlandığı Aznavurtepe'den bir görünüş.

Fotoğraf 3. Şehrin güneydoğusunda bulunan eski Urartu yerleşmesi (Aludiri şehri)nin merkezi olan Giriktepe'den bir görünüş.

Fotoğraf 4. Cami mahallesinin güneyinde II. Abdülhamit devrinden kalan Eski Cami'den bir görünüş.

Fotoğraf 5. Çay mahallesinin kuzeyinde 60 yıllık bir geçmişi bulunan bir ev.

Fotoğraf 6. Son zamanlarda katlı yapılara eğilimi gösteren bir örnek (Ağrı-Van caddesi).

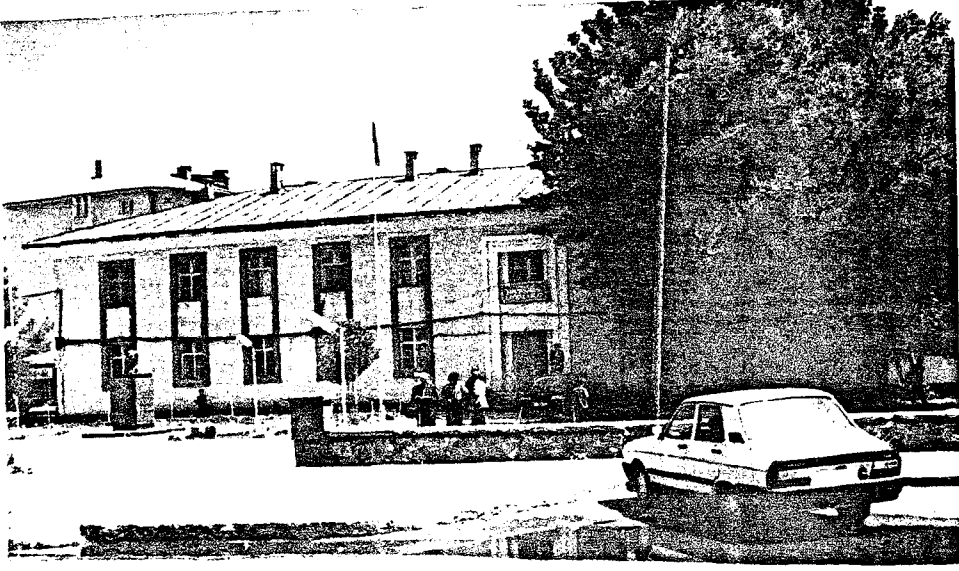
Fotoğraf 7. İkametgah fazlalığıyla dikkati çeken Cumhuriyet caddesinden bir görünüş. Bu caddede son zamanlarda yoğunlaşan inşaat faaliyetleri dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 8. Askeri lojmanlardan bir görünüş.

Fotoğraf 9. Belediye binasından bir görünüş.

Fotoğraf 10. Atatürk bulvarı üzerinde yer alan Hükümet Konağı'ndan bir görünüş.

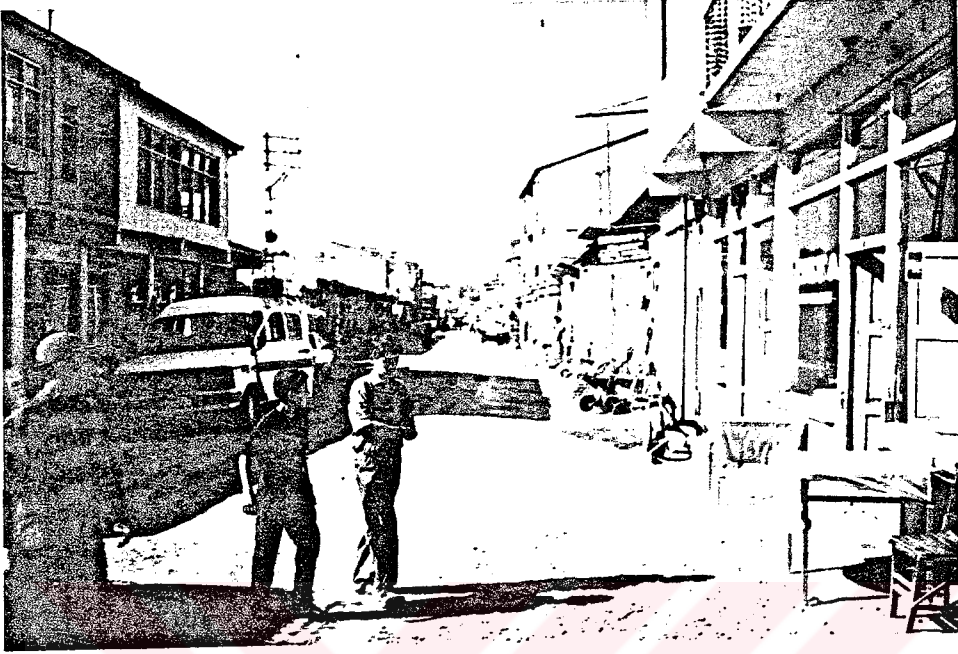
Fotoğraf 11. Ağrı-Van caddesinden bir görünüş.

Fotoğraf 12. Atatürk bulvarından bir görünüş.

Fotoğraf 13. Kırsal kesimin yoğun ticaret alanlarından birini oluşturan Malazgirt caddesinin kuzey kesimlerinden bir görünüş.

Fotoğraf 14. 14 Nisan caddesinden bir görünüş.

Fotoğraf 15. Cumhuriyet caddesi kenarında barakalarda toplanmış manavlardan bir görünüş.

Fotoğraf 16. Alpaslan caddesi ile Malazgirt caddesi arasında yer alan Rus Pazarı'ndan bir görünüş.

Fotoğraf 17. Son yıllarda Ağaç pazarına dönüşen 14 Nisan caddesinin arka kısımlarından bir görünüş.

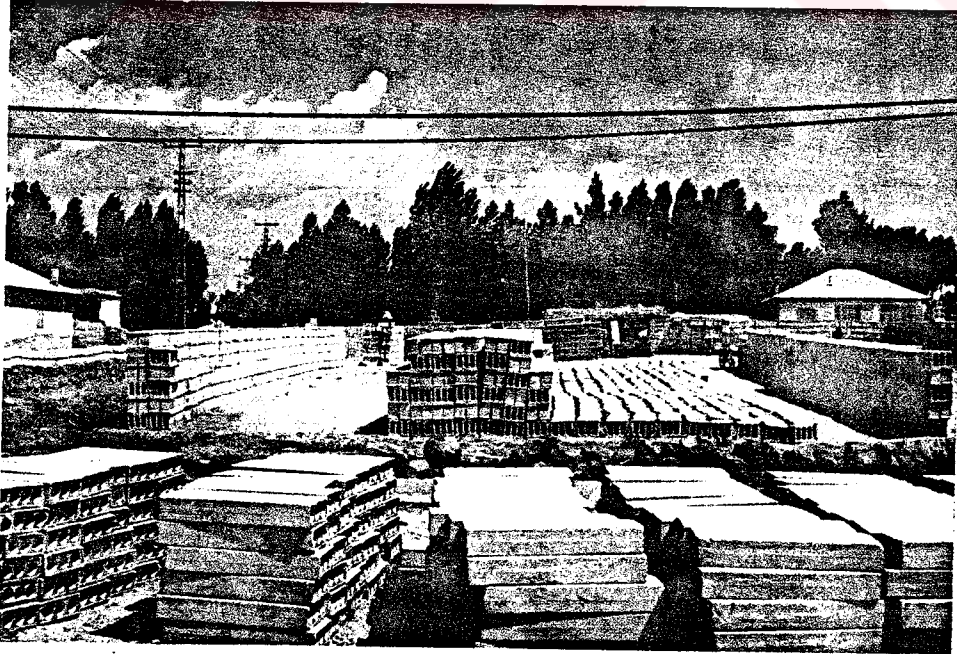
Fotoğraf 18. Ağaç pazarına dönüşen başka bir alan: 2 no.lu caddeden bir görünüş.

Fotoğraf 19. Kırsal kesimin yoğun ticaret mekanı olan Alpaslan caddesinden akşam üzeri bir görünüş.

Fotoğraf 20. Alpaslan caddesi ile Malazgirt caddesi arasında yer alan Marangozlar Sitesi'nden bir görünüş.

Fotoğraf 21. Çevre yolu üzerindeki briket imalathanelerinden bir görünüş.

Fotoğraf 22. Belediye
görünüş.

binasının arkasında bulunan otobüs terminalinden bir

Fotoğraf 23. İkametgahlar arasında bulunan tarım alanlarına bir örnek: Sütüpınar
mahallesinde bir şekerpancarı tarlası.

Fotoğraf 24. Patnos'ta yaygın olan bahçeli ev tipine bir örnek (Yenimahalle)

Fotoğraf 25. Yeşil alanların çokça yer aldığı Çay mahallesinde bir sokak.

Fotoğraf 26. Ağrı-Van caddesinin Çevre yoluna yakın kesimlerinde yer alan şehrin en büyük mezarlığından bir görünüş.

ÖZGEÇMİŞ

1969 yılında Muş'un Bulanık ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Bitlis'in Adilcevaz ilçesinde tamamladı. 1986'da kazandığı Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünü 1990 yılında bitirdi. 1992-94 yılları arasında sınıf öğretmenliği yaptı. 1994 yılında 100. Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak giren Yıldız, halen aynı görevini sürdürmektedir.

